EKONOMISK TIDSKRIFT

DONATIVO DE LA BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID 1940

UTGIFVEN AF

DAVID DAVIDSON

Årg. II 1900 Häft. I

INNEHÅLL:

Till frågan om trävaruindustriens betydelse för det norrländska jordbruket. Af A. G. HÖGBOM . . . . . Sid. 1
Rysslands ekonomiska förhållanden. Af KNUT WICKSELL . . . . . „ 12
Minderåriges användande i industriellt arbete. Af DAVID DAVIDSON . . . . . „ 50
Genmäle. Af K. KEY-ÅBERG . . . . . „ 59
Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 December 1899.

Pris per årgång (12 häften) 10 kronor

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG
(I DISTRIBUTION)

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Till frågan om trävaruindustriens betydelse för det norrländska jordbruket.

Af A. G. Högbom.

Ur ekonomisk så väl som ur social synpunkt erbjuder det åtskilligt af intresse att studera det inflytande, som Norrlands gamla hufvudnäring jordbruket erfarit af den under de sista decennierna så enormt utvecklade trävarurörelsen. Frågan, huruvida detta inflytande i det hela varit gynnsamt eller skadligt, är emellertid icke så alldeles lätt att besvara.

Äfven om man bortser från den sociala sidan af saken och endast begränsar frågan till det ekonomiska området, finner man svaren gå i diametralt motsatta riktningar. Man får sålunda ofta se den meningen förfäktad, att den industriella utvecklingen verkar såsom en häfstång för jordbruket, och att tillgodogörandet af Norrlands ofantliga, ännu obrukade odlingsmarker just kräfver såsom förutsättning en industriell utveckling; men å andra sidan höres ofta, och detta just från jordbrukarne själfva, en klagan öfver att trävaruindustrien, därigenom att den drar till sig arbetskrafterna och höjer arbetspriserna, verkar såsom en hämsko på jordbruket och bringar bönderna i en prekär ställning.

För att kunna bilda sig en på objektiva grunder fotad mening i denna fråga, skulle det ligga närmast till hands att vända sig till den officiella jordbruksstatistiken för de sista årtiondena och undersöka, huruvida några mera framträdande olikheter med afseende på jordbruksnäringarnas utveckling finnas mellan landsdelar, som, under så vidt möjligt likartade förhållanden i öfrigt,

Ayuntamiento de Madrid

blifvit i möjligast olika grad och på olika sätt berörda af trävaruindustrien. En sådan undersökning stöter emellertid på åtskilliga svårigheter, förorsakade däraf, att de administrativa områdena eller enheterna, äfven om man går så långt ned som till de särskilda socknarna, med afseende på sitt näringslif ofta förete så komplicerade förhållanden, att de i allmänhet icke ägna sig för en dylik komparativ statistisk behandling. Så kan i många fall en del af en socken till näringslif och naturbeskaffenhet vara så grundväsentligt skild från en annan del af samma socken, eller också kunna på annat sätt så många olika faktorer spela in i de statistiska siffrorna, att ur dessa icke några säkra slutsatser kunna dragas rörande den ofvan uppställda frågan om trävaruindustriens inflytande på jordbruket.

Utgående från den uppfattningen, att en statistisk analys i berörda hänseende bör gifva säkrare resultat, ju enklare näringslifvet inom de behandlade områdena vore och ju mera typiska dessa vore med afseende på naturbeskaffenhet, har jag föredragit att undersöka ett mindre antal socknar, hvilka jag på grund af personlig kännedom om desamma visste vara väl ägnade för en sådan undersökning, framför att söka erhålla ett mera omfattande, men ur ofvannämnda synpunkter mindre säkert eller mindre oblandadt statistiskt material. Vidare har jag ansett det vara fördelaktigare att förlägga undersökningen till öfre Norrland än till södra eller mellersta Norrland, emedan i förstnämnda landsdel problemet icke blott gestaltar sig tekniskt sedt åtskilligt enklare, utan äfven erbjuder så till vida ett större intresse, som jordbrukets af den industriella utvecklingen förorsakade betryck där för närvarande är eller åtminstone anses vara större än längre söderut, där ett mera stabilt läge redan i många trakter inträdt, och där jordbruket enligt det gängse uppfattningssättet har att kämpa mot mindre ogynnsamma naturförhållanden. Såsom representant för jordbruket har jag valt Löfånger, en kustsocken i Västerbotten. Löfånger är utan tvifvel den mest exklusiva jordbrukssocknen i öfre Norrland. Öfriga näringar spela i ekonomiskt hänseende en så underordnad roll, att de icke afsevärdt göra sig märkbara i statistiken. Skog utöfver husbehof finnes föga; strömmingsfisket, den viktigaste binäringen, är numera af ringa betydelse, och salpeterindustrien, som under periodens första år ännu spelade någon roll, har sedan bör-

Ayuntamiento de Madrid

jan af 70:talet alldeles upphört. Då socknen saknar flottled för skog från det inre landet, förekommer heller ingen trävaruskeppning; och det inflytande, området rönt af trävaruindustrien, inskränker sig väsentligen till en stegring af arbetsprisen, då en icke ringa del af den manliga befolkningen, åtminstone tidtals, söker arbete i närliggande trävarudistrikt. På senare tid ha dessutom arbetstillfällena och de höga arbetslönerna vid Gellivara och vid banbyggnaderna i Norrbotten lockat arbetare ifrån jordbruket. Vidare må påpekas, att kommunikationernas utveckling, som eljest åstadkommit så stora omhvälfningar i öfre Norrland, icke på något mera afsevärdt sätt berört denna socken, utan befinner den sig härutinnan i det hela under ungefär samma förhållanden som vid periodens början. Åtminstone ha kommunikationerna icke förorsakat någon mera märkbar förändring i afseende på lättad afsättning för jordbrukets produkter. Icke heller beror jordbruket här af närliggande (2 à 3 mil aflägsna) sågverk med afseende på jordbruksprodukternas afsättning, utan går denna, som mest består i ost, nästan uteslutande på Stockholm.

I det hela kan därför om denna socken sägas, att den, betraktad ur jordbrukssynpunkt, icke beredts några afsevärda fördelar af den utveckling i kommunikationer och industri, som ägt rum i Norrland, men att den däremot fått erfara den allmänna stegringen af arbetspriserna, och sålunda, hvad jordbruket angår, genom trävaruindustrien kommit i ett mindre gynnsamt läge.

Vid en granskning af de jordbruksstatistiska uppgifterna för denna socken under de sista trenne årtiondena, eller för den tid, som trävaruindustrien bör ha utöfvat något egentligt inflytande, visar det sig, att den odlade jorden, som för närvarande omfattar omkr. 8 % af socknens hela areal, vuxit ifrån ungefär 1,500 till 4,300 hektar, att kreatursstocken ungefär fördubblats, och att äfvenledes sädesproduktionen betydligt vuxit. Då vidare tages i betraktande, att jordbruket nu drifves i flera afseenden mera rationellt än för trettio år sedan, så synes det mycket sannolikt, att jordbrukets afkastning sedan dess mera än fördubblats. Värdet af sädes- och höskörd från den odlade jorden belöpte sig, beräknadt efter årets markegångspris, i rundt tal till 600,000 kronor för år 1897[1].

[1] Härvid bör äfven tilläggas, att höskörden från naturlig äng har ett ansenligt värde, som för gynnsamma år torde kunna taxeras till några tiotusental kronor.

Ayuntamiento de Madrid

Detta års afkastning torde dock ha med omkring 20 % öfverstigit medelskörden, som sålunda skulle representera ungefär en half million kronor.

Det saknar icke sitt intresse att jämföra sädesafkastningen pr hektar inom detta område med skördeutbytet från jordbruksprovinserna i mellersta och södra Sverige. Det visar sig då[1], att intet län med undantag af Malmöhus för sistnämnda år når upp till en lika hög siffra. Skillnaden blir i själfva verket något större än den visar sig enligt citerade tabell, alldenstund trädesåkern, som här belöper sig endast till ett par procent af den odlade arealen, under det att den i många sydligare län utgör 10—20 %, blifvit frårdragen vid tabellernas uträkning. Å andra sidan torde sädens vanligen mindre tyngd i norra Sverige göra, att samma tabells siffror (som uttrycka skördeutbytet i rymdmått) i verkligheten ej äro fullt så vackra, som de vid första påseende te sig. I alla fall kan det anförda vara ett argument bland de många mot dem, som förmena, att Norrlands klimat och naturbeskaffenhet göra jordbruket där till en vansklig näring.

Jordbrukets för mången kanske oväntadt höga afkastning pr hektar inom denna socken kan icke förklaras ur några exeptionellt gynnsamma naturbetingelser. Med afseende på jordmåner och klimat är nämligen socknen fullt typisk för det norra Sveriges »jordbruksregion»[2], och statistiken ger i det hela öfverensstämmande skörderesultat från andra inom denna region fallande socknar, liksom ock fallet är med siffrorna för länet i sin helhet, emedan dessa endast föga influeras af de utom jordbruksregionen fallande delarna, då den odlade arealen inom dessa senare är relativt obetydlig.

Jämför man befolkningssiffrans tillväxt med jordbrukets utveckling inom denna socken, så visar sig en påfallande disproportion (jfr tab. sid. 8), så mycket mera anmärkningsvärd, som jordbruket är den enda näringen af betydelse. Folkmängdens ökning med endast ett par procent, under det att jordens produktion ungefär fördubblats, synes under sådana förhållanden innebära en högst

[1] Sveriges officiella statistik, sammandrag 1897, sid. 10, tab. E.

[2] Termen fattas i samma betydelse och med samma begränsning, som jag i mina uppsatser »Om fördelningen af odlingsland och skogsmark» (Skogsutställningens publikation: Från svenska barrskogar. 1897) och «Norrlands näringar» (Verdandis småskrifter N:o 72) gifvit densamma.

Ayuntamiento de Madrid

betydlig stegring i lefnadsbehofven under de senaste årtiondena, något som också framgår af en jämförelse mellan lefnaadssättet förr och nu. Utan att här kunna anföra några siffror, håller jag dock för sannolikt, att denna ökade produktion därjämte ökat välståndet genom besparingars bildande och hypoteksskuldernas amortering. Då folkökningen inom socknen är mindre än nativitetsöfverskottet, och följaktligen utflyttningarna flera än inflyttningarna, så innebär detta, att arbetet i trävarurörelsens tjänst i allmänhet betalas bättre än jordbruksarbetet; men det betyder icke, att socknen saknar utvecklingsmöjligheter för jordbruket i tillräcklig utsträckning för att kunna ge utkomst åt hela nativitetsöfverskottet. Af socknens odlingsbara jord är ännu näppeligen hälften, och detta icke heller afgjordt den bättre hälften, lagd under plogen, hvarför det synes sannolikt att jordbruket ännu långa tider framåt skall vinna terräng. Om ej lefnadsbehofven fortfarande stegras i samma grad som hittills, är det då också sannolikt, att folkmängden skall fortfarande ökas, och detta i antagligen hastigare progression, så mycket hellre som trävaruindustrien inom en icke aflägsen framtid efter all sannolikhet kommer i ett utvecklingsskede, då den icke kan erbjuda samma abnormt höga arbetslöner som hittills. Den nu på många håll så kännbara bristen på arbetskrafter för jordbruket torde därför böra betraktas såsom af öfvergående natur, och jordbruksnäringens framtidsutsikter följaktligen bättre än de, vid blicken fäst på det närvarande trångmålet, te sig.

Till jämförelse med utvecklingen inom nu afhandlade typiska jordbrukssocken må nu uppmärksamheten riktas på ett typiskt område inom »skogsregionen»[1], där skogsafverkning såsom näringskälla är af största betydelse, och där jordbruket intar en mera underordnad plats. För detta ändamål har jag valt de tvenne till Lappmarken gränsande socknarna Norsjö och Jörn, liksom Löfånger belägna i norra delen af Västerbottens län. Det har synts mig nödvändigt att för erhållande af ett typiskt genomsnittsområde sammanslå dessa bägge socknar, emedan ingendera tagen för sig är till sin naturbeskaffenhet fullt representativ. Antagligen bör äfven det synbarligen ganska osäkra statistiska materialet vinna på att området tages större. Att sammanslå ännu flera af denna regions socknar har jag emellertid ur åtskilliga synpunkter

[1] Jfr not 2 föreg. sida.

Ayuntamiento de Madrid

icke ansett lämpligt. Därigenom skulle icke kunnat undgås, att åtskilliga störande faktorer inkommit i statistiken; så t. ex. olika skogslagar (lappmarks- och dimensionslagen) samt bolagens jordförvärf, som inom de nu valda socknarna alldeles kan negligeras, då det icke uppgår till mer än ett par procent af arealen, under det att det inom angränsande lappmarkers socknar utgör 10-tals procent.

Jämföras nu de statistiska data för Löfånger med dem för Norsjö-Jörn, så visa sig en hel del karakteristiska olikheter. Fäster man sig till en början vid kolumnerna för odlad mark, skörd och kreatursstock, så är det påfallande, att den procentiska tillväxten under perioden icke afsevärdt differerar, ehuru procenten odlad mark i förhållande till hela arealen för ena området är omkring 16 gånger större än för det andra, och folktäthet, så väl som folkökning, visar så stora olikheter. Om man bortser från den utan tvifvel mycket otillförlitliga får- (och get-) statistiken, så är det endast i fråga om hästarna som Norsjö-Jörn afviker från Löfånger, i det att antalet för förra området ungefär fördubblats, under det att ökningen för det senare är föga märkbar. Denna olikhet beror sannolikt väsentligen på skogsbrukets utveckling och behof. Rörande olikheterna i brukningssätt hänvisas till tabellen och not 3 därtill.

Under det antagandet att lefnadssätt och lefnadsbehof varit lika och undergått ungefär likartade förändringar inom bägge områdena, något som jag på grund af personlig kännedom om dem håller för sannolikt, så kan man af de meddelade siffrorna sluta, att jordbrukets utveckling inom Norsjö-Jörn bidragit till folkstockens ökning med en procent, som föga afviker från procenten för folkökningen i Löfånger eller med andra ord, att jordbrukets ökade afkastning i första rummet tagits i anspråk för tillfredsställandet af de ökade lefnadsbehofven. I hufvudsak skulle under sådana förutsättningar de sista decenniernas starka folkmängdstillväxt inom Norsjö-Jörn, liksom öfver hufvud inom skogsregionen, vara att tillskrifva trävarurörelsen och dess hastiga utveckling. När nu emellertid skogarna här mångenstädes redan tagits i anspråk mera än som med tanken på ett ihålligt skogsbruk för framtiden är förenligt, kan man med tämligen stor visshet förutse, att den hastiga folkökningen icke länge kan fortfara, utan att snart nog tillväxten

Ayuntamiento de Madrid

skall sjunka ned till en obetydlighet, alldeles som fallet redan är inom vissa skogsdistrikt i södra Norrland, hvilka redan hunnit genomlöpa den utvecklingsfas, hvari nu afhandlade trakt befinner sig. Denna utsikt kan endast modifieras genom tillgodogörande af andra eventuellt förefintliga hittills obegagnade näringskällor, såsom vattenfall och torfmossar.

Hvad jordbrukets framtid för denna region angår, så torde den icke te sig lika gynnsam som för jordbruksregionen, då jordmånsförhållandena i stort sedt, såsom jag visat i de sid. 4 citerade arbetena, för skogsregionen gestalta sig vida sämre. Man torde därför kunna vänta, att kontrasten mellan de båda områdena med afseende på folkmängdstillväxten småningom skall utjämnas, och att till och med rollerna härutinnan kunna blifva omkastade. Detta torde blifva regel inom alla sådana delar af jordbrukets och skogsbrukets regioner, där de förra ha att erbjuda stora obegagnade odlingsmarker och de senare sakna afsevärda obegagnade näringskällor[1].

Förutom af tillgången på odlingsbar mark bestämmes emellertid äfven den gräns, till hvilken folkmängden kan växa inom rena jordbrukstrakter, sådana som Löfånger, äfven af en annan naturfaktor, nämligen tillgång på husbehofsskog. Så är det sannolikt, att med en beräknad virkesförbrukning af ungefär 5 kubikmeter pr individ och år[2] och med den produktivitet, som skogsmarken för närvarande kan äga inom nämnda socken[3], folkmängden icke kan växa på långt när till dubbla nuvarande siffran, innan en mycket kännbar skogsbrist skall inträda. Denna tidpunkt kan emellertid helt säkert framskjutas längre än man med nuvarande förbrukning och produktivitet till utgångspunkt beräknar, då å ena sidan förbrukningen af flera anledningar tenderar att sjunka

[1] Huruvida denna regions ofantliga myrar äro tillräckligt ägnade för odling för att de, om arbetspriserna i framtiden komma att sjunka, skola kunna ekonomiskt tillgodogöras för jordbruket, synes mig vara ännu alldeles outredt. De, visserligen vackra och storartade försök, som på några ställen gjorts i denna riktning, och som ofta i korrespondenser och eljest pläga åberopas till stöd för sangviniska utläggningar om Norrlands i dessa myrar slumrande millioner, äro icke tillräckligt bevisande, så länge man saknar uppgifter om förhållandet mellan omkostnader och afkastning.

[2] Jfr 1896 års Skogskommittés beräkningar, del II, sid. 166.

[3] Enl. samma källa sid. 107 taxeras för Västerbottens län afkastningen till 0,80 kubikmeter pr hektar produktiv skogsmark. I Löfånger torde produktiva skogsarealen icke belöpa sig till mera än 30,000 hektar.

Ayuntamiento de Madrid

och å andra sidan produktiviteten genom ökade insikter om skogsvården och dess betydelse kan komma att höjas.

I den ofvan meddelade tabellen har jag äfven upptagit en socken, som till en del faller inom skogsregionen, till en del inom jordbruksregionen, så att den kommer att intaga en medelställning, med Löfånger på ena och Norsjö-Jörn på andra sidan. Denna socken, Burträsk, bildar också med de nämnda en sammanhängande komplex, i det att den är belägen emellan och gränsar intill dem båda. Det torde utan vidare diskussion af de statistiska uppgifterna ur dem framgå, att utvecklingen just är sådan man af dess intermediära ställning enligt det föregående hade anledning vänta

Ta

		Folkmängd [1]	Folktäthet [1]	Brukningsdelar [2]	Jordlägenheter [2]
Löfånger 51,925 hektar	1867 . . .	3,933	7,6	439	9
	1897 . . .	4,061	7,8	570	39
Burträsk 186,221 hektar	1867 . . .	6,016	3,2	674	108
	1897 . . .	8,065	4,3	1,060	54
Norsjö-Jörn 344,085 hektar	1867 . . .	4,334	1,2	317	170
	1897 . . .	8,331	2,4	1,028	135
Skellefteå-Byske 272,166 hektar	1867 . . .	18,025	6,6	1,549	234
	1897 . . .	28,240	10,4	3,435	425

[1] Folkmängdsuppgifterna refera sig till åren 1868 och 1896. I Löfånger sjönk folkmängden efter jämt växa. Folktäthetstalen (antal innebyggare pr kvadratkilometer) äro liksom arealsiffrorna uppgifna

[2] Ehuru jag icke i texten ingått på en diskussion af värdena i kolumnerna för brukningsdelar sammanhängande förhållanden, som jag icke haft anledning att här behandla, må dock såsom i någon nästan alldeles saknas, att för flertalet brukningsdelar odlad areal och kreatursstock ligger omkring de medeltal dubbelt så stora som medeltalen, samt ett försvinnande fåtal, som når upp till tredubbla medeltalen.

[3] Uppgifterna för odlad areal och öppen åker äro för 1867 antagligen i vissa fall mycket osäkra, gjorda. En jämförelse mellan siffrorna i dessa kolumner låter för öfrigt en karakteristisk olikhet i jordbruk förhärskar, under det att vexelbruk med fleråriga vallar råder och allt mera utbildas inom den från naturliga ängar.

[4] I denna kolumn ha råg, hafre och blandsäd sammanslagits med korn, som utgör minst 90

[5] Då hästar icke uppfödas för afsalu utom området, och då likaledes icke någon större afyttring behöfliga, utan ha de inräknats med de äldre.

Ayuntamiento de Madrid

sig. Med den större utveckling, som jordbruksnäringen redan har ernått inom denna socken, och dess större utvecklingsmöjligheter på grund af tillgång på goda odlingslägenheter, kommer en stagnation eller återgång i skogens och skogsbrukets afkastning att där göra sig vida mindre kännbar än inom Norsjö-Jörns-området.

Då skogsbrukets inflytande på eller förhållande till jordbruket är ett annat inom de områden, där skogsafverkningen äger rum än i de trakter, där skogsprodukternas förädling sker, så böra de redan meddelade data kompletteras med motsvarande uppgifter från ett område af sistnämnda slag. Till en sådan jämförelse ägnar sig bäst den intill de redan behandlade områdena gränsande Skel-

Tabell.

Odlad areal [3]		Öppen åker [3] hektar	Skörd [4]		Kreatursstock [5]		
hektar	% af hela arealen		Stråsäd	Potatis	Hästar	Nötkreatur	Får
1,500	3,3	650	——	——	435	2,100	1,540
4,299	8,4	830	20,500	10,090	545	3,668	2,900
1,880	1,0	820	——	——	537	2,500	4,200
5,680	3,3	1,300	30,600	22,150	1,018	4,950	6,080
585	0,17	550	——	——	540	2,230	3,600
1,732	0,5	1,000	19,000	9,400	1,060	4,000	3,000
3,630	1,3	2,800	——	——	1,658	6,700	10,000
17,350	6,3	3,700	103,000	60,000	2,800	9,400	10,000

60-talets svagår ett eller annat hundratal, tills den åter vid 70-talets början började långsamt och med frånräknande af vattenarealen.

och jordbrukslägenheter, något som särskildt för Norsjö-Jörn skulle ha ledt in på en del med afvittringen mån belysande för jordbruksbefolkningens ekonomiska omständigheter anmärkas, att större jordegendomar som kunna beräknas ur ofvanstående siffror, och att det är ett jämförelsevis litet antal, som når siffror

men torde dock tillåta de mera summariska jämförelser och slutsatser, som i hithörande uppsats blifvit bruket inom skogs- och jordbruksregionerna framträda, i det att den visar, huru inom den förra enträdessenare. Af dessa data framgår för öfrigt, att höskörden inom skogsregionen alldeles öfvervägande tages

% af stråsädesskörden.

utåt af slaktboskap äger rum, ha icke särskilda kolumner för »hästar under 3 år» och »ungnöt» ansetts

Ayuntamiento de Madrid

lefteå socken med dess betydande trävaruindustri[1]. Då Skellefteå socken emellertid under den här valda tidsperioden undergått en delning, har äfven den utbrutna delen, Byske socken, måst medtagas i statistiken. Det så begränsade området faller, liksom Löfånger, inom jordbruksregionen och kan i stort sedt sägas befinna sig under närmelsevis likartade naturliga betingelser för jordbruket som denna socken. Siffrorna böra därför ge en ungefärlig föreställning om, huru trävaruindustrien i ena som andra fallet påverkat jordbrukets utveckling.

Af kolumnerna för odlad areal och kreatursstock framgår, att utvecklingen under perioden skett ungefär efter samma skala som inom de andra i tabellen upptagna socknarna, dock att tillväxten i odlad areal varit något hastigare, i öppen åker och kreatursstock däremot något mindre. Detta innebär skenbart en motsägelse, då den större ökning i höskörden, som ligger i dessa siffror för odlad mark och öppen åker, borde medföra en äfvenledes större ökning af kreatursstocken; men förklaringen ligger antagligen till den del, som icke till äfventyrs beror på de statistiska uppgifternas felaktighet, uti en till följd af arbetsprisernas stegring minskad höskörd från naturlig äng. Absoluta afkastningen från de naturliga ängarna, som för öfrigt redan i och för sig tenderar att sjunka till följd af dessas försämring med tiden, blir nämligen mindre, därigenom att ängar, som under forna lägre arbetspriser ännu plägade skördas, allt mera kommit ur brukning. Då dessutom arealen af naturlig äng i allmänhet på grund af naturbetingelser håller sig tämligen konstant[2], så ligger redan däri en omständighet, som gör att afkastningen därifrån blir i förhållande till totala höskörden allt mindre, ju mera odlingen framskrider.

Efter de sid. 3 använda beräkningsgrunderna representerar för år 1897 detta områdes skörd, som äfven här torde med c:a 20 % öfverstiga medelskörden, ett värde af vid pass 2,000,000 kronor. Antagas lefnadsomständigheterna här ungefär likartade med grannsocknarnas, så kommer man till det resultat, att blott omkring 12,000 af områdets 28,000 inbyggare skulle kunna få sin utkomst

[1] Exporten från Skellefteå skeppningsdistrikt, som i det närmaste sammanfaller med området Skellefteå-Byske, belöpte sig för år 1897 till 293,000 kub.-m., i värde representerande omkr. 7 mill. kronor.

[2] En minskning äger rum genom dess läggande under kultur och äfven ofta genom utdikningar af frostförande myrmarker, under det att å andra sidan en ökning beredes genom sjösänkningar.

Ayuntamiento de Madrid

af jordbruket. Detta spelar sålunda här en ännu mera underordnad roll i förhållande till trävarurörelsen än det gör inom skogsregionens socknar. De ogynnsamma följder af en öfverdrifven afverkning, som enligt det föregående (sid. 6) antagligen komma att visa sig inom skogsregionens socknar, i det att arbetstillfällena blifva mindre för deras blott delvis af jordbruket lefvande inbyggare, blifva af flera skäl utaf annan art inom en jordbrukssocken sådan som Skellefteå (incl. Byske), där trävarurörelsen består i skogsprodukternas förädling. Emedan de där belägna sågverken erhålla sitt timmer från en areal, som är många gånger större än skogssocknarnas tagna hvar för sig (eller i hufvudsak från största delen af Skellefteåälfvens samt Kåge- och Byskeälfvarnas dräneringsområden), så blifva de missförhållanden, som uppkomma inom skogssocknarna genom en ojämn afverkning, här mycket mindre markerade. Vidare har Skellefteå såsom jordbrukssocken tillgång på ännu obegagnade odlingsmarker, dit arbetet kan rikta sig, då trävarukonjunkturerna blifva sämre, något som däremot endast i mindre grad är fallet med skogsregionens socknar. Ett för jordbrukets utveckling gynnsamt inflytande har trävaruindustrien för omgifningen därutinnan, att sågverksaffallet lämnar en god del husbehofsved, hvarigenom anlitandet af områdets egen skog för husbehof blir mindre och sålunda faran för en med befolkningens ökning inträdande skogsbrist mindre än den under för öfrigt likartade förhållanden ter sig för en exklusiv jordbrukssocken (jfr sid. 7). Att äfven högre priser och lättare afsättning på jordbrukets alster i sågverksdistrikten är en förmånlig faktor för jordbruket ligger i öppen dag. Denna faktor blir emellertid redan på ett ganska ringa afstånd kompenserad af de höga arbetspriserna, som sträcka sina verkningar vida längre. Att ur tillgängliga statistiska data finna några fullt fixerbara relationer mellan dessa båda faktorer lär näppeligen låta sig göra, vare sig för enstaka distrikt eller för mera omfattande områden.

Ehuru i ofvanstående framställning en del underordnade faktorer uteslutits och en del af dem, som tagits i betraktande, möjligen icke kunnat till sin verkliga valör säkert fastställas, torde likväl detta försök till en utredning af trävarurörelsens och jordbrukets förhållande till hvarandra ha gifvit åtskilliga resultat, som förtjäna beaktande, när det gäller att söka bilda sig ett omdöme om öfre Norrlands utvecklingsmöjligheter.

Ayuntamiento de Madrid

Rysslands ekonomiska förhållanden.

Af **Knut Wicksell.**

Under titeln: Volkswirtschaftliche Studien aus Russland[1] har professor G. v. Schulze-Gävernitz nyligen offentliggjort ett omfångsrikt arbete, hvilket stöder sig dels på författarens ekonomiska studier vid Moskvas universitet, dels på omfattande resor i de ryska provinserna samt på inhemsk litteratur. Då det ryska samhällslifvet och särskildt de ekonomiska förhållanden, som bilda dess grundval och kärna, ännu hos oss äro föga bekanta, har jag trott, att en utförligare redogörelse för arbetets hufvudinnehåll skall för tidskriftens läsare vara af intresse. En fullständig öfversättning af arbetet till vårt språk skulle utan tvifvel vara önskvärd.

Gent emot det katolska och protestantiska Europa — så börjar förf. sitt arbete — är visserligen det ortodoxa Ryssland med sin utgångspunkt i byzantinska kulturkällor en värld för sig. Icke dess mindre hafva vågorna af de andliga rörelser, som under de två sista århundradena dragit fram öfver Europa, ofta nog öfversvämmat skiljeväggen mellan Europa och Ryssland och brutit sig i de egendomligaste krusningar mot Kremls fantastiska murar. Den ryska »intelligensen» har sedan Peter d. stores tid förhållit sig mottagande och är nu för tiden i några vetenskaper, till hvilka äfven nationalekonomien kan räknas, en gifvande medlem i det europeiska tänkandets värld.

---

[1] Leipzig, Duncker & Humblot, 1899.

Ayuntamiento de Madrid

Men Europas tankar allena skulle icke förmått europeisera Rysslands förhållanden. Utan inflytande på den samhälleliga strukturen i det hela förvissna de lätt i det tunna, litterärt bildade ytlagret, medan den folkpsykologiska jordmånen, hvari de skulle kunna nedsänka sina rötter, ännu fattas. Af betydelse blifva Europas filosofiska, politiska och sociala tankar i Ryssland först i den mån, som de förmå tjäna de ekonomiska behof, som äro egendomliga för tsarriket. Bland dessa behof står tills vidare i första rummet det finanspolitiska intresset hos en stat, hvilken utåt vill spela rollen af en europeisk stormakt, ja en världsmakt.

Men på samma gång fullbordar sig långsamt, oberoende af människornas, skriftställarnes liksom statsmännens vilja just på de ekonomiska behofvens väg det slags europeisering, som är viktigare än allt, hvad som försiggår i de öfre lagren: i folkets breda massor utvecklar sig småningom européens andliga typ, och detta helt enkelt därför, att den visar sig fördelaktigast för tillfredsställandet af de ekonomiska behofven.

Och härmed går hand i hand — trots all merkantilistisk afstängning — en tilltagande sammanknytning mellan det ryska folkhushållet samt västeuropas, särskildt det västeuropeiska fastlandets handels- och kreditnät. Detta betyder inåt det ryska ekonomiska lifvets europeisering; och denna är i själfva verket oundviklig, icke minst såsom villkor för den ryska statens politiska själfständighet och maktutvidgning.

Motiveringen af dessa satser lämnas nu i boken själf, vid hvars refererande vi skola i hufvudsak följa författarens egen indelning af ämnet.

I. Den äldre merkantilismen.

Under detta namn sammanfattar förf. det af Peter d. st. införda ekonomiska systemet, som till sina grunddrag förblef rådande långt in i vårt århundrade, och som ursprungligen afsåg att utgöra en efterbildning af västerländska inrättningar. Men han påpekar på samma gång, huruledes denna efterbildning på grund af de så olika yttre förhållandena kom att blifva högst olika, ja i många fall rent af en karrikatyr af sin förebild. Den västerländska merkantilismen innehöll, i trots af allt småaktigt reglerande

Ayuntamiento de Madrid

från statens sida, ett starkt individualistiskt, frihetsälskande drag; den utgjorde i grunden ett konsoliderande af de borgerliga samhällsklasserna gent emot adelns makt — män sådana som Colbert, de Witt, Medici i Florens m. fl. voro själfva utgångna ur köpmännens led — dess princip var penninghushållningen såsom motsats till den gamla naturalhushållningen, och på denna kom äfven statens finansväsen att hvila. Skatterna, direkta och indirekta, inflöto i penningar, och i penningar, icke längre i naturaprestationer, utfingo ämbetsmän och officerare sin aflöning, hvarigenom det gamla feodalväsendets lifsnerv egentligen redan var afklippt.

Den ryska merkantilismen företer i nästan alla afseenden en motsats härtill. Frihetskänslan och det personliga initiativet hade under det långvariga tartariska öfverväldet nära nog utslocknat; ett egentligt borgarstånd saknades med få undantag nästan alldeles — köpmannens yrke var och förblef föraktadt i Ryssland — och därmed också alla förutsättningar för en penninghushållning. Den personella skatten (obrok — äfven namnet på de lifegnas afgift till sina godsherrar), som utgjorde statens förnämsta inkomst, var, ehuru tryckande för de skattdragande, alldeles otillräcklig för statsbehofven; de många af Peter försökta statsmonopol och indirekta skatter förslogo lika litet; och i bredd med statsväsendets utbildning såg man sig därföre nödsakad att i växande grad låta det hvila på naturalhushållningens grund, d. v. s. skärpa i stället för motverka feodalismen. Adeln förvandlades till en ämbetsmannaklass, som i stället för aflöning fick fri förfoganderätt öfver bönderna på sina gods. Som bekant ökades lifegenskapen i hög grad af Peter d. st., och sin höjdpunkt uppnådde denna institution under Katarina d. II. Då föll, säger förf., den gräns som skiljer lifegenskapen från slafveriet: äfven utan tillhörande jord blefvo människor sålda, bytta, testamenterade och förpantade; kammarjungfrur och lakejer utbjödos i tidningarna vid sidan af hundar och papegojor, under det att de ordinära exemplaren af människovaran på städernas marknader bortslogos till den mestbjudande. Först 1808 förbjöds saluhållandet af människor på offentliga marknader.

Det näringslif, som på denna grund kunde uppblomstra, var af ett egendomligt slag. Vid sidan af det på ett alldeles primitivt sätt bedrifna jordbruket samt af hemindustrien, som från

Ayuntamiento de Madrid

äldsta tider härskat i Ryssland, särdeles i dess norra delar, om hvilket allt vi längre fram skola tala, förekommo fabriker (eller rättare sagdt manufakturer, ty om maskinkraft var ännu icke tal) endast i två former, dels sådana, som adeln upprättade på sina gods, och dels statens eller de s. k. possessionsfabrikerna. Till hvarje välordnadt latifundium hörde den tiden en linneväfnads- eller klädesmanufaktur, och dessa drefvos ursprungligen med godsets egna bönder. Ofta nog fann man dock mera förmånligt att sins emellan utbyta eller ock till andra uthyra de lifegnas arbetskraft. Skilda från sin förut innehafda jord, hvilken godsherren i de flesta fall lade under sin egen hufvudgård, förvandlades dessa lifegna till en fast stam af fabriksarbetare. Någon lön kom ännu ej i fråga, endast kosthåll; utvecklingen medförde dock till sist ett slags fritt arbetsaftal: de lifegna fabriksarbetarna fingo till sina godsherrar erlägga en viss årlig afgift (obrok) och kunde sedan efter behag utbjuda sin arbetskraft till hvem de ville. Äfven fabriksföreståndarne voro ofta lifegna och fortforo att vara så, äfven sedan de genom företagsamhet och affärsskicklighet lyckats svinga sig upp till en helt annan ställning än sin ursprungliga. Det hände icke sällan, att rika fabrikantfamiljer, generationer igenom erlade obrok, tiotusentals rubel och mera, till sina »ägare».

En något olika bild företedde de statliga fabrikerna. Ursprungligen afsedda att fylla arméns behof af beklädnadsartiklar och andra förnödenheter drefvos de dock icke af staten själf, utan af till stor del utländska kapitalister, hvilka erhöllo en mängd privilegier, men å andra sidan också i flera afseenden voro underkastade statens kontroll, hvilken däremot helt och hållet saknades vid de godsherrliga fabrikerna. Att anskaffa människomaterial till statsfabrikerna erbjöd vissa svårigheter: några fria arbetare existerade ju ej, och endast adeln hade rätt att hålla lifegna. Nu hade visserligen staten själf på sina vidsträckta domäner millioner lifegna; dessa, som i allmänhet innehade en vida bättre ställning än adelns bönder, blefvo också delvis trots sina protester pressade att arbeta i statsfabrikerna; dels med dels utan jord blefvo de »för evigt» öfverlämnade till fabrikerna, vanligen vid deras grundande. Därjämte erhöllo fabrikanterna redan af Peter d. st. rätt att inköpa lifegna af deras herrar; men till stor del fylldes behofvet af flyktingar från de adliga godsen, hvilkas hemvist icke kunde kon-

Ayuntamiento de Madrid

stateras — en tid var reklamationsrätten till dessa till och med upphäfd — äfvensom af hvarjehanda löst folk, glädjeflickor, förbrytare, soldatbarn och barnhusbarn, slutligen krigsfångar, i synnerhet svenskar efter slaget vid Pultava; soldathustrur, hvilkas män voro i krig, plägade likaledes tilldelas fabrikanterna och förblefvo där såsom enkor, eller om de eljest icke återfordrades. Trots sitt skiftande ursprung hade denna fabriksbefolkning vid början af vårt århundrade sammansmält till en enda klass, de s. k. possessionsbönderna (ordet bonde eller mujik betecknar som bekant i Ryssland icke ett yrke utan den rättsliga egenskapen af lifegen eller f. d. lifegen) hvilka betraktades såsom ett slags lifegna tillhörande själfva fabrikerna och icke lagligen kunde från dem skiljas. Fabrikanterna hade alltså icke rätt att afskeda några arbetare; de måste sysselsätta och underhålla dem alla, men voro också från staten tillförsäkrade afsättning för sina produkter. Äfven lönerna reglerades inom vissa gränser af staten. Å andra sidan voro arbetarna underkastade stränga strejkförbud, hvilka ännu fortbestå i Ryssland såsom kvarlefva af dessa äldre förhållanden. Alla försök till motstånd kväfdes med bajonetten och knutpiskan; vid järnverken i Ural levererades af en dylik anledning 1752 en formlig drabbning, i hvilken 9 officerare och 188 soldater skola hafva sårats. Men själfva möjligheten af kraftiga strejkrörelser bevisar — säger förf. — att dessa staten direkt underlydande arbetare dock hade en bättre ställning än godsherrarnes lifegne; manufakturkollegiet, som hade öfvervakandet af statsfabrikerna sig anförtrodt, klagade öfver, att »böjelse för anarki vore ett af ålder utmärkande drag hos possessionsbönderna»; bland adelns djupt undertryckta lifegna hör man däremot aldrig talas om någon dylik böjelse.

Af intresse är, att den genomsnittliga arbetstiden i dessa fabriker icke utgjorde mera än 10—12 timmar; i vårt århundrade har, som vi skola se, en betydlig förlängning ägt rum.

Det ekonomiska resultatet af denna sakernas ordning, hvilken om än med någon utveckling till det bättre i hufvudsak förblef orubbad långt in i vårt århundrade, var icke vidare lysande. Under det den västeuropeiska industrien kraftigt utvecklades, härskade i Ryssland ett fullständigt tekniskt stillastående, och följden blef, att Rysslands ännu i början af 1800-talet icke obetydande utförsel af linneväfnader till Europa, kläde till Kina samt

Ayuntamiento de Madrid

till och med af järn nästan alldeles gick förlorad. Afsättningen i det inre var visserligen i viss mån den inhemska industrien tillförsäkrad, dels genom skyddstullar, dels och kanske ännu mera genom de oerhördt usla kommunikationerna. Fabrikerna arbetade i ordets egentliga mening för den lokala marknaden; först vid en utställning 1829 fick man i Petersburg kännedom om en hel del industriella etablissement i Moskva. Men äfven denna marknad förblef mycket inskränkt; utom artiklar för härens beklädande, öfver hvilkas underhaltiga beskaffenhet oupphörliga klagomål fördes, arbetade fabrikerna hufvudsakligen för hofvets och adelns behof; i fråga om den stora massans förbrukning förmådde de icke upptaga täflan med hemindustriens alster.

Härtill kom slutligen bondebefrielsen 1861, hvilken blef en dödsstöt för den dittillsvarande ryska fabriksindustrien. De lifegna arbetarna lämnade i stora skaror fabrikerna, hvilka de bokstafligen fruktade och hatade som pesten, och återvände till sina byar. Adelsfabrikerna smälte bort som snön för vårsolen; förf. säger sig mångenstädes på de adliga godsen ha sett de ofta vidsträckta, alldeles tomma fabriksbyggnadskomplexerna. Å andra sidan voro fabriksarbetarna, såsom vi sett, till stor del sådana bönder, hvilkas jord för länge sedan blifvit indragen af godsherrarna; vid bondeemancipationen blefvo dessa, som det hette, befriade utan jord, m. a. o. de förblefvo af nödtvång fabriksproletärer och bildade i själfva verket kärntruppen i den industri, som på »det fria aftalets» grund uppväxt i det moderna Ryssland.

II. **Mellersta Rysslands industri.**

Det europeiska Rysslands ofantliga område, större än samtliga öfriga europeiska länders tillsammantagna, är af naturen indeladt uti två, skarpt åtskilda zoner, de skogsuppfyllda trakterna norr om Volga, hvilka längre norrut öfvergå i den på nästan all vegetation och kultur blottade kuststräckan vid polarhafvet, samt den bördiga s. k. »svarta jordens» område i söder, hvilken till sist förlorar sig i stepperna vid Kaspiska och Svarta hafvet. På öfvergången mellan dessa båda, i norr begränsadt af Volgas öfre lopp och i söder af dess biflod Okà, ligger Rysslands egentliga industriland, inneslutande städerna Moskva, Vladimir, Ivanova

Ayuntamiento de Madrid

och längst i öster vid de båda flodernas förening Nischni-Novgorod. Ursprungligen till största delen ett skogsområde är landet här ännu till en tredjedel beväxt med skog, en sak af största vikt för den uppspirande maskinella industrien, enär bränslet under ångpannorna länge ensamt utgjordes af ved. Först i senaste tid har man i växande utsträckning börjat använda det långt kraftigare och lättare transportabla bränslet: petroleum från Kaspiska hafvet, hvilket möjliggör fabrikernas anläggande i städer och vid järnvägsstationer, under det att de äldre fabrikerna måste söka sig plats uppe i skogarna i vedens och vattenfallens närhet. De många segelbara floderna och de redan af Peter d. st. anlagda kanalerna underlättade i dessa trakter redan före järnvägarnas tid samfärdseln. F. n. utgör Moskva knutpunkten för Rysslands järnvägssystem och börjar såsom kommersiellt centrum till och med öfverflygla St. Petersburg.

Det var emellertid icke ur de förut omnämnda godsherreliga och statliga fabrikerna, utan på hemindustriens grund, som Vladimir- och Moskvadistriktens industri skulle komma att utveckla sig. Redan tidigt hade naturens karghet här tvingat befolkningen att gripa till husslöjd såsom medel till sitt uppehälle och ej minst till betalande af skatter. I garn och väfnader erlades obrok till staten och till de adliga godsägarna. Såvidt möjligt sökte man emellertid å ömse sidor att förvandla denna till en afgift i pengar, och som detta nödvändigt kräfde produkternas försäljning, utbildade sig här som annorstädes snart ett förläggareväsen, i det enskilda, företagsamma bönder åtogo sig afsättningen af byns tillverkningar, ofta på fjärran belägna marknader, samt använde sina härigenom förvärfvade affärsvinster till inköp af väfstolar och råmaterial. Hemindustrien blef således i själfva verket äfven den kapitalistiskt organiserad; redan i förra århundradet fanns i Ivanova i Vladimir-guvernementet välmående, ja rika bondefabrikanter eller förläggare[1]. Denna utveckling tog isynnerhet rask fart, sedan man vid sidan af det inhemska linnegarnet äfven började använda importeradt bomullsgarn till väfnader. Hemindustrien blef härigenom äfven med hänsyn till råämnet beroende af handeln, och snart bemäktigade sig kapitalet, som vi skola se,

[1] En egendomlighet, som äfven i andra länder haft många motstycken, är, att dessa äldre fabrikanter i allmänhet också voro ifriga sekterister (s. k. gammaltroende).

Ayuntamiento de Madrid

äfven själfva produktionsprocessen. Under förra århundradet användes uteslutande orientaliskt bomullsgarn, hvilket dock på grund af sin ringa styrka endast kunde användas såsom inslag i en ränning af linnegarn; från början af detta århundrade begynte det maskinspunna engelska bomullsgarnet att behärska marknaden. Väfvandet af detta garn försiggick ända till senaste tid hemslöjdmässigt; däremot gaf färgeriprocessen, som också från början skedde för hand medelst pensel eller trästämplar, den första anstöten till utveckling af en egentlig fabriksindustri. Förläggarna anlade färgerier — de tyska fabrikanterna i statens verkstäder och efter 1812 elsassiska krigsfångar tjänade dem härvid som läromästare — importerade själfva eller genom köpmän bomullsgarn, som utlämnades till väfning i byarna; enskilda fabrikanter kunde på detta sätt sysselsätta tusentals väfstolar.

Sedan midten af århundradet gjordes ett ytterligare framsteg, i det att det importerade garnet började utträngas af ryskt garn. Undantagsvis skedde detta därigenom, att de, hufvudsakligen i Vladimirdistriktet belägna färgerierna utvidgades till att omfatta äfven spinnerier och i sista hand mekaniska väfverier; men förnämligast är det det västligare belägna Moskva, som blifvit sätet för de ryska bomullsspinnerierna, hvilka i närvarande stund utgöra den ojämförligt viktigaste grenen af den ryska storindustrien, ehuru den knappast omnämnes i Wallace's och A. Leroy-Beaulieus bekanta arbeten öfver Ryssland.

Vid de första försöken att spinna bomullsgarn i Ryssland hämtades råvaran ifrån Asien, från det transkaspiska slättlandet, där den odlades af småbönder och på kamelryggen forslades till Kaspiska hafvet. Den bomull som sålunda frambringades var dock af ytterst underhaltig beskaffenhet samt oren och sandig och kunde till sist icke uthärda konkurrensen med den amerikanska varan. Först i senaste tid har man genom skyddstull på råbomull sökt att inom det nuvarande ryska området uppamma en egen rysk bomullsodling, hvilken vid sakkunnig skötsel och tidsenligare kommunikationsmedel visat sig kunna åstadkomma lika god vara som den amerikanska. De använda maskinerna voro att börja med af elsassiskt eller belgiskt ursprung; först på 1840-talet föll det engelska exportförbudet på maskiner, och samtidigt började man i Ryssland i större skala hämta råbomull från Liverpool. Från

Ayuntamiento de Madrid

denna tid daterar sig det egentliga uppsvinget inom den ryska spinneriindustrien, på samma gång den härigenom nödvändigt kom i starkare beroende af köpmannakapitalet. Den vanliga gången var följande: importören i Moskva, mestadels en tysk, icke sällan halfangliserad köpman, försträckte den ryske spinnaren med kapital, försåg honom med engelska maskiner och engelska »förarbetare», ofta också engelska fabriksdirektörer, för att senare i honom äga en fast afnämare af bomull. Ännu alltjämt fortlefva dessa förhållanden, om än i försvagad form; på börsen i Moskva är handelsspråket öfvervägande tyska, under det att industrien talar ryska.

Det är i synnerhet en man, med hvars namn denna utveckling är oskiljaktigt sammanbunden, den i Bremen födde, sedermera i Ryssland baroniserade köpmannen Ludvig Knoop, hvilken från att hafva varit en fattig handelskommis uppsvingade sig till en nästan kunglig ställning inom den nämnda industrien. Genom sina förbindelser med huset de Jersey i Manchester, där han fått sin första utbildning, blef Knoop mellanhanden mellan de engelska maskinfabrikanterna och bomullsimportörerna samt de ryska industriidkarne. Den ena efter den andra af de forna ryska garnhandlarna förvandlades af honom till spinnare; vid slutet af sitt lif kunde han blicka tillbaka på ej mindre än 122 af honom anlagda spinnerifabriker. I de flesta af dessa var han tillika aktieägare, stundom den största, förmedlade därjämte deras bomullsimport och, hvad icke var minst viktigt, accepterade deras växlar. Ett stort hinder för den stor-ryska industrien ligger nämligen i det ryska kreditsystemets ringa utveckling. De af staten upprättade hypoteksbankerna belåna endast jord och byggnader, och äfven detta är på grund af det ryska inteckningsväsendets föråldrade ståndpunkt förenadt med stora svårigheter. Bankkredit i löpande räkning är fortfarande sällsynt, och vanliga varuväxlar draga utomordentligt höga diskontsatser[1]. — För egen räkning anlade Knoop dessutom i Kränholm i Estland vid Narvaflodens mäktiga vattenfall ett i alla afseenden förstklassigt spinnerietablisse-

[1] Såsom motsats härtill framhåller förf., med allt skäl som det synes, den polska textilindustrien i Lodz m. fl. ställen, hvilken på grund af sin nära förening med Berlin åtnjuter vida billigare kreditvillkor, hvartill kommer, att det polska hypoteksväsendet är ordnadt i öfverensstämmelse med moderna rättsgrundsatser.

Ayuntamiento de Madrid

ment, genom hvilket han formligen behärskade de ryska garnprisen. Tre gånger om året — säger förf. — brukade den gamle Knoop, äfven sedan han eljest slagit sig till ro, komma till Moskva för att fastställa garnprisen. Ingen sålde, innan han hade talat; väfvarna, som behöfde garn, fingo helt enkelt »skrifva in sig» för så och så mycket och erhöllo först senare besked om priset. Vid sin död 1894 var Knoop Rysslands störste industriidkare; hans affär hade internationell betydelse; han ägde inköpshus i New-Orleans och Bombay, samt efter skyddstullarnas införande bomullsplantager i Transkaspien: huset de Jersey, som hade sammansmält med Knoop, besörjde i Manchester utförseln af maskiner och garn (de finaste garnnumren tillverkas ännu icke i Ryssland) under det att hufvudaffären i Moskva ledde den förnämsta ryska storindustrien. Ett ofta hördt ordspråk i Ryssland säger:

Ingen kyrka utan pop,
Ingen fabrik utan Knoop[1].

Det Knoopska husets maktställning är dock enligt förf. dömd att försvinna. Den nuvarande generationen af ryska fabrikanter, till stor del språkkunniga och beresta män, som fått sin kommersiella uppfostran i utlandets affärscentra, ha efterhand vetat att frigöra sig från de fordom nödvändiga mellanhänderna.

En fråga af största vikt är naturligtvis den om den ryska bomullsindustriens produktionskostnader och konkurrensduglighet gent emot den västeuropeiska. Jämväl för den inre marknaden är denna fråga, trots alla skyddstullar, icke utan betydelse; den ryska bonden kläder sig visserligen öfvervägande i bomull (äfven om vintern på grund af den höga temperaturen inne i bostäderna), men i sina hemspunna beklädnadsmaterialier, linne och ylle, har han ju dock till sist ett skyddsvärn mot allt för högt uppskrufvade pris på bomullsgarn och -väfnader. Men ännu viktigare är den för möjligheten af ett framtida afsättningsgebit i öster. Hvad förf. i detta afseende omnämner, visar, att äfven denna, jämförelsevis högt stående ryska industri, ännu lämnar åtskilligt öfrigt att önska. De från England importerade spinnerimaskinerna arbeta

[1] En tredje rimrad, som kanske äfven den är betecknande för ryska förhållanden, lyder i öfversättning:

Ingen säng utan vägglöss.

Ayuntamiento de Madrid

visserligen i Ryssland med nära nog samma hastighet som i England, och till följd af nödvändigheten att så fort som möjligt förränta det dyra anläggningskapitalet få de mångenstädes gå både dag och natt, under det att i England en 9 timmars arbetsdag är regeln. Men trots detta och trots de ojämförligt lägre arbetslönerna, hvarom vi längre fram skola tala, ställer sig tillverkningskostnaden för ett skålpund garn vid gröfre nummer ungefär lika, och vid finare nummer, försåvidt de öfverhufvudtaget tillverkas, högre i Ryssland än i England. Det visar sig också, att i det relativt närbelägna Persien ryska produkter endast kunna afsättas i strandområdet närmast Kaspiska hafvet, under det att engelska varor, trots de mångdubbelt längre afstånden, behärska hela det öfriga landet. De kolossala vinster, som gjorts och göras i den ryska bomullsindustrien, torde därför uteslutande vara att skrifva på skyddstullarnes räkning.

Orsakerna till nämnda resultat kunna vara flera: dyrare anläggningskostnader, mindre långt drifven arbetsfördelning o. s. v.; men den förnämsta ligger utan allt tvifvel i det ryska industriarbetets egen primitiva beskaffenhet, hvarom vi strax få tillfälle att närmare tala. Antalet arbetare pr maskin i Ryssland är vida (flera gånger) större än i England, ehuru själfva maskinerna äro mindre; men det oaktadt blir på grund af underhaltig skötsel, täta afbrott i gången o. s. v. skillnaden mellan maskinernas teoretiskt möjliga och deras faktiska prestationer i Ryssland ofantligt mycket större än i England. Härtill kommer slutligen de ojämförligt drygare förvaltningskostnaderna. I England är snart sagdt hvarje arbetare sin egen uppsyningsman; de ryska fabrikerna åter igen kräfva en hel stab af högre och lägre tjänstemän för arbetarnes öfvervakande. Synnerligen talande äro de siffror, som en rysk författare, Onofrieff, beräknat; enligt honom skulle i Ryssland pr halfår och tusen spindlar utbetalas i arbetslöner samt öfriga utgifter utom förvaltningskostnader 17- à 1900 kreditrubel, i England 1300 kreditrubel (1 kred.-rub. = kr. 1,92); de motsvarande förvaltningskostnaderna utgjorde i Ryssland c:a 500, i England allenast 14, säger fjorton, kreditrubel. Äfven i Polen står produktionsresultatet pr arbetare ansenligt högre än i Ryssland.

Beträffande de ryska fabriksarbetarnes ställning lämnar förf. en mängd värdefulla upplysningar, grundade dels på egna iaktta-

Ayuntamiento de Madrid

gelser, dels på de ryska fabriksinspektörernas, särskildt den äfven såsom finansskriftställare framstående Janschulls berättelser, en källa som dock numera genom förbudet mot dessa berättelsers offentliggörelse olyckligtvis utsinat. Vi hafva i det föregående nämnt, att vid bondeemancipationen 1861 en stor del lifegne, särskildt många industriarbetare, befriades utan jord. I en mängd fall, ja faktiskt i flertalet fall, är dock bandet mellan den industriella arbetarebefolkningen och jorden ännu ingalunda afslitet; industriarbetaren är fortfarande rättslig medlem af bykommunen i sin hembygd; han har där sina föräldrar eller andra släktingar, vanligen också hustru och barn, han återvänder efter en kortare eller längre tids vistelse i fabriken själf dit. Af slavofilerna har detta nära förhållande mellan arbetaren och jorden i höga toner prisats såsom en stor fördel för den ryska arbetaren i jämförelse med Västeuropas »rotlösa arbetarproletariat»; enligt författarens af allt att döma fullt trovärdiga skildring erbjuder dock verkligheten en helt annan bild.

Förf. urskiljer fyra typer eller stadier, hvilka utmärka det ryska industriarbetets utvecklingsgång till det bättre, men hvilka på samma gång alltmera aflägsna sig från det slavofila idealet. Det första af dessa stadier härskar ännu i en del på landsbygden belägna småfabriker, hvilka hämta sitt arbetarmaterial från den närmaste omgifningen, så att arbetaren eller arbeterskan åtminstone hvarje söndag kan återvända till sitt landtliga hem. Här saknas från arbetsgifvarnes sida absolut hvarje omsorg för arbetarna under mellantiderna mellan arbetet. Om sommaren tillbringa de natten i det fria utanför fabriken, om vintern i själfva arbetslokalerna eller ock hos närmast kringboende bönder eller i flyktigt uppkastade baracker. Janschull berättar om handväfvare, som sofva på själfva väfstolarna, kattuntryckare, som få hålla till godo med de af färg drypande tryckborden, sidenväfverskor, som ligga utan ordning om hvarandra på golfvet i väfsalen. I vissa chokladfabriker få arbeterskorna tillbringa natten på samma bord, där de om dagarna bereda konfekt; garfverier och handskverkstäder, som tillika tjänade som sofrum, erbjödo besökaren en luft lik den i en illa ventilerad anatomisal. Några särskilda matsalar finnas icke, ofta icke ens regelbundna måltidstimmar; sin mat, nästan uteslutande svart bröd, föra arbetarna själfva med sig och lefva häraf hela veckan igenom. Till gengäld äro detta slags arbetare yt-

Ayuntamiento de Madrid

terst ostadiga; fabrikerna måste anställa ungefär tre gånger så många människor, som de egentligen behöfva, och förmå dock ofta nog icke hålla det nödvändiga antalet händer tillsamman.

Nästa stadium uppstår, när arbetaren fortfarande har sitt egentliga hemvist på landet, men fabriken ligger alltför aflägset, för att han skulle kunna återvända dit under arbetssäsongen, hvilken vanligen varar ett halfår i taget med ett längre uppehåll under påsk och skördetiden. I allmänhet föredragas arbetare från aflägsnare trakter såsom mindre benägna att rymma från arbetet; och härtill kommer att befolkningen i de nordliga guvernementen af ålder varit van att periodiskt vandra mot söder för att söka sitt uppehälle. En vanlig form för dessa arbetares uppträdande är de s. k. artellerna, ett slags vandrande produktions- och konsumtionsföreningar, hvilka öfvertaga vissa arbeten mot gemensam lön. Artellet är, som man nu anser, endast en ombildning af den fornslaviska huskommunionen eller storfamiljen, som föregick bykommunen och i själfva verket intill allra senaste tid fortlefvat i norra Ryssland. Äfven huskommunionen hvilade icke uteslutande på blodförvandtskap. Den kunde äfven upptaga främlingar genom adoption och stod liksom artellet under ledning, icke af den äldsta i släkten, utan af den starkaste eller skickligaste. I nyare tid hafva dessa vandrande sällskap så till vida antagit en mera individualistisk karakter, att den hittillsvarande »äldste» förvandlats till ett slags entreprenör. Såsom mellanhand åtager han sig att mot en bestämd summa hålla fabriken tillhanda ett visst antal arbetare; å sin sida värfvar han arbetarne för egen räkning, ofta med tillhjälp af brännvin, och utan att de veta, hvart resan gäller. Anlända till fabriken, inlogeras dessa arbetare i en af de arbetarkaserner, som äro typiska för flertalet af de ryska fabrikerna; de sofva i gemensamma sofsalar, mest på träbritsar, hvilka äro betäckta med fårpelsar; ibland få lumpor eller gamla bomullssäckar göra samma tjänst. Sin mat koka de i gemensamma kök; födan, ehuru af enklaste slag och nästan uteslutande vegetabilisk, är i allmänhet ganska rikligt tilltagen; med snyggheten är det dock vanligen klent beställt: fall berättas då kittlarna omväxlande användas till matlagning och till tvätt af smutsiga kläder. På detta arbetarstadium liksom öfverhufvud i de ryska fabrikerna äro männen öfvervägande; nästan alla äro gifta — den ryska bonden gifter

Ayuntamiento de Madrid

sig som bekant mycket tidigt — men hustrurna ha kvarlämnats i mannens föräldrahem, där svärfadern efter den ryska allmogebefolkningens barbariska sed icke sällan gör äktenskapliga rättigheter gällande mot sin sonhustru. Där kvinnor och barn finnas, bilda de stundom särskilda arteller; men ofta sofva alla arbetarne utan åtskillnad till ålder och kön i samma sal, tätt sammanpackade af brist på utrymme eller till skydd mot kölden. Arbetas nu i två arbetslag, dag och natt, så få sofställena öfverhufvudtaget aldrig svalna och någon möjlighet till rengöring finnes icke. En annan »gemensamhet» må, trots sakens trivialitet, anföras, såsom betecknande nog för denna lågt stående arbetarbefolkning. Förf. berättar, huru han i en af de bekantaste fabrikerna i Moskva i fabriksägarens sällskap hade fått kasta en blick in i ett massafträde, där 60 à 70 personer af båda könen samtidigt uppehöllo sig, och som ögonskenligen tillika tjänade som rök- och konversationsrum. »I gemensam session pratades, skämtades och skrattades; på mindre än en halftimme återvände ingen därifrån, försäkrade min ledsagare, och denna arbetarnes vana tvang honom att hålla flera dussin hjälparbetare. Ofta är detta ställe också barnens tummelplats, och blott i några enstaka fall voro afträdena inrättade på det sätt, som vi anse för självskrifvet.»

Det tredje stadiet, på hvilket endast de mera framstående fabrikerna i mellersta Ryssland befinna sig, närmar sig i något högre grad den västeuropeiska typen med sin stående, mer eller mindre bofasta arbetarbefolkning. Ett nödvändigt villkor härför är likväl, att äfven hustrurna få sysselsättning i fabriken, något som förf. i det hela och i synnerhet för Rysslands förhållanden betraktar såsom ett framsteg i kultur. I en del ryska fabriker såg författaren i jättelika sofsalar hundratals dubbelsängar, afsedda för gifta par, merendels omgifna af afbalkningar eller förhängen. Dock fattas oftast ännu barnen; de kvinnor, som skola blifva mödrar, eller, där fabriken, såsom ofta är fallet, har eget barnbördshus, de nyfödda barnen, sändas till landtkommunen, där föräldrarna ha sitt hemvist. Endast enstaka skickliga arbetare, s. k. arbetare af första klass, få sig möjlighet beredd att behålla barnen hos sig vid fabriken.

Ett stort framsteg består nu däri, att samma tillfälle beredes det stora flertalet af arbetarne. För den början härtill, som

Ayuntamiento de Madrid

skett, har man faktiskt att tacka bomullsindustrien; i flera af de bästa spinnerierna i Moskva finnas redan arbetare, som i 3:dje generationen tillhöra fabriken, och i det hela utgöra bomullsspinnarna och -väfvarna den mest stationära arbetarklassen. I grunden ligger naturligtvis denna utveckling i fabrikanternas eget intresse: barn till fabriksarbetare, som växt upp i fabriken och fabrikskolan, lära sig efter uppgift af sakkunniga arbetsgifvare på 3 till 4 månader svåra arbeten, hvartill arbetare af allmogeklassen behöfva 3 till 4 år. Till det egentliga facklärda maskinarbetet kunna de sistnämnda öfverhufvud knappt användas; i jämförelse med fabrikfödda arbetare förorsaka de en förlust i tid och material på 20-25 %. Intressant är också, att en förkortning af arbetstiden icke synes ha något inflytande på de direkt från landet kommande arbetarnes arbetsintensitet, men däremot ett tydligt sådant på de inom fabriken uppfödda arbetarnes, liksom fallet är i Västeuropa. — Naturligtvis har den nämnda förändringen äfven ett högst gynnsamt inflytande på arbetarne själfva. Visserligen är det mått af familjelif, som i dylika fall erbjudes, ytterst knappt tilltaget; högst sällan anskaffas ett särskildt rum åt hvarje familj: i de flesta fall få fyra, stundom blott två familjer dela samma rum. Gemensamma kök förekomma fortfarande, men hvarje familj har åtminstone sin egen gryta. I alla kamrar och korridorer hvimlar det här af barn; de helt små hänga i vaggor ner ifrån taket; atmosfären är icke synnerligen ren, men trots detta erbjuder, säger förf., dessa arbetarkaserner en vida mänskligare anblick än vandringsarbetarnes nakna sofsalar, där uttröttade gestalter vältra sig på smutsiga fårpelsar. Med familjelifvet vaknar lusten att försköna tillvaron; väggarna äro ofta betäckta med kolorerade taflor, föreställande helgonlegender, tsarens kröning o. s. v., och redan ser man männen på sin lediga tid här och hvar sysselsatta med läsning.

På det fjärde och sista stadiet, som ännu blott i sällsynta fall uppnåtts, är det för ryska fabriker i gemen så utmärkande kasernsystemet med tillhörande sjukhus, barnbördshus, butiker, slakterier, bagerier o. s. v. alldeles öfvergifvet. Arbetaren sköter sig helt och hållet själf, hyr sin bostad, hvar han behagar, och har egen hushållning. Inom bomullsindustrien påträffas dessa fullt europeiska förhållanden ännu icke, men väl inom en arbetarklass, som öfverhufvud inom alla länder plägar gå i spetsen för det so-

Ayuntamiento de Madrid

ciala framåtskridandet, nämligen de mekaniska arbetarnes och maskinbyggarnes klass. — Detta allt gäller om mellersta Ryssland; i Petersburg och Polen ha arbetarförhållandena jämväl inom textilindustrien redan ett europeiskt utseende.

Gemensamt för nästan allt arbete i här ifrågavarande delar af Ryssland är låga löner och en omåttligt lång arbetstid. Det stora flertalet ryska arbetare befinner sig vid själfva lefnadsminimum; ofta därunder, enär landtkommunerna få på sin bekostnad ersätta den förbrukade arbetskraften och taga hand om de orkeslösa arbetarne. Hvad bomullsindustrien beträffar, synas femton à tjugo kreditrubel (26—38 kr.) i månaden vara den genomsnittliga lönen för maskinväfvare och spinnare i Moskva, hvilket är flera gånger mindre än hvad motsvarande arbetare t. ex. i England förtjäna. Dock måste man ihågkomma, att arbetarna i Ryssland åtnjuta vissa naturaprestationer, t. ex. bostad (sådan den är) från fabriken. Å andra sidan flyter, säger förf., icke sällan en betydlig del af penninglönen på omvägar tillbaka i arbetsgifvarens ficka. Böter och löneafdrag förekomma af alla tänkbara anledningar, bestämda tider för löneutbetalningen äga i många fabriker alls icke rum; först vid slutet af det vanligen halfåriga arbetsaftalet äger afräkning rum; under mellantiden erhålla arbetarna pengar »endast när de bedja därom, och arbetsherren är villig och själf har pengar inne.» Genom denna anordning, hvilken naturligtvis i första rummet är afsedd att hindra arbetaren att rymma från fabriken, tvingas han att köpa sina lifsmedel på kredit, och sådan erhåller han ofta endast i fabrikens egna bodar. Många arbetare få aldrig se ett öre kontant, utan befinna sig städse i skuld till sina herrar; lönbetalningen sker helt enkelt i fabrikskontoret genom omskrifning från ett konto till ett annat; ibland, säger en fabriksinspektor, vet man knappt, om butiken är till för fabrikens, eller fabriken för butikens skull. Ha fabrikanterna icke egna bodar, så förbinda de stundom kontraktsenligt sina arbetare att göra sina inköp hos bestämda handlande, hvilka på dessa inköp lämna intill 15 % rabatt — till fabriksägaren.

Vi komma nu till arbetstiden. I väfverierna i Vladimir är den dagliga arbetstiden 12—15 timmar; i färgerierna förekomma under bråd tid arbetsdagar på 16 eller flera timmar. Den längsta arbetstiden förekommer dock i de industrier, som ännu befinna

Ayuntamiento de Madrid

sig på verkstadens ståndpunkt: ända till 18 timmar i dygnet är här icke ovanligt. Följande berättelse, som rör fabrikationen af bastmattor i Moskva, skulle låta absolut otrolig, om den icke härrörde från en välkänd fabriksinspektör (Janschull). Mattorna förfärdigas medels handväfveri i verkstadssystem, hvarvid för det mesta 2 vuxna personer och två barn arbeta tillsamman. »Arbetstiden begynner om söndagskvällen kl. 9; mannen, hustrun och två barn arbeta oafbrutet till kl. 4 på morgonen; mannen väfver, hustrun hjälper till, barnen spola bast. Kl. 4 lägger mannen sig att sofva, och de öfriga arbeta vidare till kl. 7 på morgonen; då stiger mannen åter upp, och hustrun lägger sig ner och sofver till kl. 9; därefter lägger sig det ena af barnen och sofver till kl. 1; under denna tid arbeta de vuxna oafbrutet; det andra barnet sofver sedan till kl. 4. Från kl. 4 om eftermiddagen till kl. 2 på natten arbeta alla utan afbrott; därefter sofva de 2 à 3 timmar till kl. 4 eller 5 på morgonen o. s. v.» Hälften af de ifrågavarande arbetarna äro barn, af hvilka många icke ens äro tio år gamla, ja man finner redan barn af 3 års ålder vid arbetet. Mot påsken, då arbetet inställes, äro de enligt ett yttrande af ägaren till en mattfabrik så svaga, att en vindpust kan blåsa omkull dem. Öfverhufvudtaget kan man, säger förf., endast begripa dylika arbetsförhållanden under förutsättning, att arbetaren periodiskt återvänder till landet och där sofver veckor igenom för att sålunda hämta nya krafter.

I spinnerierna äro förhållandena visserligen gynnsammare; dock förekomma i de fabriker, där spindlarna gå dag och natt, vanligen endast 2 arbetslag med 12 timmars arbete hvartdera, och för att därvid undvika hvarje minsta paus sönderdelar man denna arbetstid i två och två 6-timmarsskift, så att arbetaren veckan igenom omväxlande arbetar i 6 och hvilar i 6 timmar, en anordning, som fabriksinspektörer och läkare äro ense om att betrakta såsom hälsofientlig, och som därtill gör allt slags familjelif för arbetarne omöjligt. Sedan emellertid fabrikslagen förbjudit nattarbete för kvinnor och minderåriga, har man i de bästa spinnerierna öfvergått till ett dubbelt arbetslag om sammanlagdt 18 timmar, från kl. 4 på morgonen till 10 på aftonen, och detta så, att hvarje arbetare arbetar hvarannan dag 12 och hvarannan dag 6

Ayuntamiento de Madrid

timmar. Detta var den kortaste arbetstid, hvilken vid tiden för förf:s besök i det hela förekom i mellersta Ryssland. —

Stryk utdelas i mängd i de ryska fabrikerna, och detta såväl af engelska som af ryska uppsyningsmän. Endast den estniska arbetaren (i Kränholm) kan, såsom förf. anmärker, icke regeras med stryk, emedan han slår igen.

Några planmässiga försök från arbetarnas sida att förbättra sin ställning förekomma, enl. förf., alls icke. Strejker straffas strängt af lagen; anstiftarna erhålla 4—8 månader och öfriga deltagare 2—4 månaders fängelse, de sistnämnda, så vida de icke på första uppmaning af polisen återupptaga arbetet. Helt nyligen, då i västra Ryssland strejkvågen gick högt, inskärpte finansministern i ett cirkulär till fabriksinspektörerna på nytt strejkernas straffbarhet; arbetsgifvaren vore sina arbetares fader och åt arbetsgifvarnes välvilja ensamt hade man att anförtro förbättringen af arbetarnes lott.

Att under sådana omständigheter det ryska fabriksarbetet af förf. karakteriseras såsom ostadigt, flyktigt och otillförlitligt, att arbetaren endast med den största motvilja går till fabriken och icke sällan, äfven med uppoffring af den intjänta lönen, rymmer bort därifrån, kan icke förvåna; det förvånande är blott, att fabriksarbetarnes leder under sådana omständigheter öfver hufvud taget kunna fyllas. Klart är, att nöden härvid är den egentliga driffjädern; men till denna kommer i Ryssland ännu en omständighet: trots upphäfvandet af lifegenskapen blir icke alltid ens det fria arbetsfördragets form vid alla tillfällen iakttagen. Som bekant äro landtkommunernas medlemmar i Ryssland solidariskt ansvariga för skatter och aflösningsräntor, och uraktlåten inbetalning kan medföra kroppsstraff; det förekommer därför, att byrådet helt enkelt borttingar de medlemmar, som icke kunna betala sin skatt, till fabrikerna eller deras mellanhänder. De nyss omnämnda mattfabrikerna i Moskva använda just detta medel för att skaffa sig arbetare. Understundom utbetalas i dylika fall arbetslönen icke till arbetaren själf utan direkt till byförvaltningen, ungefär som under lifegenskapens tider.

En arbetarskyddslagstiftning existerar numera äfven i Ryssland; dess uppkomst sammanfaller, såsom förf. anmärker, med den tid, då man först började att söka vinna en stående arbetar-

Ayuntamiento de Madrid

stam i stället för att som förut med nya rekryter direkt från landsbygden ersätta det förbrukade manskapet. I hvad mån denna lag verkligen efterlefves eller i följd af de lokala myndigheternas självbestämningsrätt här liksom i så många andra länder förblir en lag på papperet, är naturligtvis svårt att afgöra, helst inspektörernas berättelser, såsom vi redan nämnt, numera icke längre offentliggöras. Vi meddela emellertid dess nyaste bestämmelser, som utan tvifvel äro ganska märkliga. Enligt dessa är för alla fabriksarbetare en 11 timmars normalarbetsdag föreskrifven; vidare härskar förbud mot söndagsarbete samt för kvinnor i textilindustrien förbud mot nattarbete; eljest vid nattarbete en 10 timmars maximalarbetsdag; arbetsförbud för barn under 12 år och inskränkningar i arbetstiden för minderåriga mellan 12 och 17 år. Äfven i andra afseenden har den ryska lagstiftningen sökt komma missförhållandena i fabrikerna till lifs: man har föreskrifvit regelmässiga terminer för lönbetalning, hvarjämte ålagda penningböter hädanefter skola komma en fond till godo, som användes till arbetarnes nytta. Slutligen har man ställt fabriksbodarne under inspektörernas uppsikt, hvilket haft till följd en genomgående nedsättning i prisen på deras varor; en del små fabriker, som dittills egentligen lefvat af sina bodar, stängde både sig själfva och dessa. Antalet inspektörer m. m. synes dock vara alldeles otillräckligt. Den Charkovska fabriksinspektörens distrikt är lika stort som hela konungariket Preussen; den förut nämnda Janschull fick såsom fabriksinspektör alldeles tillfälligtvis höra talas om fabriker inom sitt distrikt, som på kartan voro oriktigt eller alls icke återgifna.

Vid sidan af fabrikslagarne verkar folkskoleundervisningens utbredande mäktigt till den ryska arbetarens höjande och europeiserande. Just i nyaste tid har en ytterst liflig agitation för en allmän folkskoleundervisning satts i gång, och den nuvarande regeringen går på ett erkännansvärdt sätt denna sträfvan till mötes. Det finnes ingen provinsförsamling, där icke dessa önskningar komma till uttryck, ingen tidning som icke behandlar skolfrågan i sina spalter; faktiskt växer också år från år i allt starkare proportion antalet af de barn, som begagna undervisningen i provins-, kyrko- och ministerial-skolor, och därmed förminskas gradvis procentsatsen af analfabeter i fabrikerna, hvilken visser-

Ayuntamiento de Madrid

ligen fortfarande är långt öfvervägande. Hvad denna förändring betyder redan för arbetarnes materiella ställning, framgår af det faktum, att lönevillkoren för de arbetare, som kunna läsa och skrifva, redan från första inträdet i fabriken och sedan allt framgent äro högst betydligt högre än för dem, som icke åtnjutit skolundervisning. De senare kunna i det hela blott användas till groft kroppsarbete — i Ryssland s. k. svart arbete — och äfven där visar sig den läskunnige arbetarens öfverlägsenhet, i det han bättre förstår att ekonomisera med sina kroppskrafter. Genom talrika besök i folkskolorna hade förf. tillfälle att öfvertyga sig om, med hvilken ifver och hänförelse den ryska allmogens barn tillägna sig bokliga kunskaper, när sådana erbjudas dem.

Hvad som emellertid mer än allt annat bidrar till den ryska arbetarbefolkningens utveckling i modern europeisk riktning, är den gradvis skeende ombildningen af de landtliga egendomsförhållandena, för hvilken förf. i ett följande kapitel på ett lika lärorikt som intressant sätt redogör.

III. **Skyddstullarna och järnindustrien.**

Ryssland är, som bekant, de höga industritullarnas förlofvade land; intet annat land i Europa, ja knappt Förenta staterna i Nordamerika, äger någonting därmed jämförligt att uppvisa. Dock har Ryssland icke varit alldeles oberördt af de skiftande handelspolitiska strömningar, som under innevarande århundrade dragit fram öfver den öfriga världen; tiden efter 1850 och särskildt Alexander II:s på så många områden liberala och reformvänliga regering utgjorde för Ryssland liksom för det öfriga Europa en frihandelns eller de måttliga skyddstullarnas æra. Men den rörelse i protektionistisk riktning, som i slutet på 70-talet utgick från Tyskland, gaf de ryska statsmännen anledning att på nytt återvända till de forna, omåttligt höga skyddstullarna och delvis till ren prohibitism. Sin höjdpunkt nådde detta system under den förra finansministern Wischnegradskis tid 1887—92, samme man, som inställde offentliggörandet af fabriksinspektörernas berättelser och afsatte den förut omnämnde Janschull, hvars förträffliga ämbetsberättelser kastat så mycket ljus öfver ryska industriella förhållanden, från sitt ämbete såsom fabriksinspektör.

Ayuntamiento de Madrid

Jämte en mängd andra tullsatser är det i synnerhet tre grupper af sådana, som för den ryska storindustrien äro af afgörande vikt, nämligen tullarna på bomull och bomullsfabrikat, på stenkol samt på järn. Den förstnämnda af dessa har ledt till, att, såsom vi förut omnämnt, råbomull än en gång med vinst kan produceras på det numera inom ryska tullgränsen befintliga området i Centralasien, en omständighet, som naturligtvis länder Moskvadistriktet till fördel framför dess polska och baltiska konkurrenter. I sammanhang med införandet af råbomullstullen höjdes garntullarna, så att de nu i genomsnitt utgöra omkring 50 % af varuvärdet, hvilket för alla vanliga garnnummer är liktydigt med införselförbud. Samma är förhållandet med vanliga bomullsväfnader, tryckta och otryckta.

Tull på stenkol infördes först uteslutande för den västra landtgränsen; några år senare erhöll man en allmän koltull men med olika satser, som för Svarta hafshamnarna kunna betraktas som prohibitiva, för den tysk-österrikiska landtgränsen såsom högprotektionistiska, och som äfven för de baltiska hamnarna utgöra en tung belastning. Afsikten med dessa tullar var dels att uppmuntra den sydryska stenkolsfabrikationen äfvensom naftaindustrien vid Kaspiska hafvet, dels att hindra införseln af schlesiska stenkol till Polen, äfven här alltså ett gynnande af Storryssland på Polens bekostnad.

Slutligen hafva vi att märka tullen på tackjärn, likaledes med en mot Polen riktad förhöjning för landtgränsen, samt motsvarande satser på valsjärn och stål äfvensom på maskiner, hvilka före 1880 hade varit tullfria[1]. De ryska järntullarna äro flera gånger högre än i något annat land, Förenta staterna icke ens undantagna; i fråga om vissa järnslag uppgå de till 100 % eller mera af varuvärdet och kunna endast betraktas såsom »ett höfligt uttryckt införselförbud».

Detta utomordentligt starka gynnande af storindustrien på öfriga näringars bekostnad är ägnadt att förvåna. Industritullarna hafva i Ryssland icke såsom i Tyskland (och Sverige) framgått ur en kompromiss mellan agrarer och storindustrielle; införandet af jordbrukstullar skulle ju i ett land som Ryssland varit gagn-

[1] I fråga om maskiner har dock det tysk-ryska handelsfördraget af 1894 medfört några lättnader.

Ayuntamiento de Madrid

löst, och jordbruksnäringens idkare, 85 % af hela befolkningen, hafva således endast skada, men intetsomhelst gagn af det nuvarande tullsystemet. Äfven stenkolstullen är dem till direkt skada, bl. a. därigenom, att den föranleder till skogarnes utödande och därmed, efter hvad det påstås, till klimatets försämrande. Efter jordbrukets intressen har man emellertid så föga frågat, att man till och med infört tull på konstgjorda gödningsämnen, en åtgärd, som förf. med rätta betecknar såsom en tullsegerns orgie.

Förklaringen ligger till någon del i regeringens penningbehof, dels på grund af det turkiska kriget, dels för den tillämnade valutaregleringens verkställande, och slutligen för genomförandet af några skattereformer, hvilka vi längre fram skola omnämna. År 1885 kom härtill tullstriden med Tyskland, hvilken å rysk sida ledde till en 10-procentig förhöjning af de redan då starkt ökade tullsatserna, något som i förbigående sagdt under följande år ledde till en minskning af de ryska tullinkomsterna. Den viktigaste förklaringsgrunden är dock en annan. Storindustriens idkare utgöra i Ryssland en visserligen liten, men genom sin fasta organisation och sina rikedomar mäktig politisk grupp. I själfva verket utgöra de Rysslands första politiska parti i egentlig mening. Storindustrien, särskildt bomullsindustrien, föddes fullvuxen i Ryssland, hvars egendomliga förhållanden både medgåfvo och nödvändiggjorde en oerhördt stark kapitalernas koncentrering. Fabriken vid Bogorodsk i Vladimir t. ex., som dock icke är den största i sitt slag, sysselsätter öfver 100,000 spindlar och 2,100 väfstolar, vidare blekeri, tryckeri, färgeri, appreturverkstad, järn- och koppargjuteri för maskinfabrikation, snickeri, svarfveri o. s. v. Sammanlagda antalet af de dels i fabriken dels såsom skogsarbetare, torfskärare, hemindustriella o. s. v. sysselsatta uppgår till 20,000 personer, alltsammans förenadt i en enda mans hand. Därjämte äro de flesta ryska storindustrier mer eller mindre sammanslutna såsom karteller, af hvilka några, såsom socker- och naftaindustriens karteller, till och med stå under finansministerns ledning. Gent emot denna väldiga kapitalmakt bilda jordbruksintressets representanter, adeln och bönderna, en visserligen vida större men alldeles oorganiserad och därjämte delvis i ekonomisk nedgång befintlig massa. Den ryska adeln står i alltför nära beroende af regeringen för att våga efterapa de tyska junkrarnes

Ayuntamiento de Madrid

pågående later, och böndernas röst har väl öfverhufvud aldrig kunnat göra sig hörd. Det stannade därför på denna sida vid några matta protester, hvilka framkommo först sedan t. ex. järntullarna redan för 12 år fram i tiden voro fastslagna.

Ett icke oviktigt stöd fick dessutom industriherrarnas tullhunger i slavofilernas eller panslavisternas ensidiga patriotism med sitt meningslösa prisande af allt ryskt och sin lika meningslösa fruktan för alla slags inflytanden från det »multnande» Västeuropa. Förf. uppvisar i detalj, möjligen med någon öfverdrift, huru slavofilernas sträfvanden samt och synnerligen endast spelade storindustrien i händerna. Hela deras reaktionära jordbrukspolitik, om hvilken vi längre fram skola tala, hvilken afsåg dels att hålla den redan fallfärdiga adeln under armarna, dels att hindra uppkomsten af ett själfägande bondestånd, motarbetade just utvecklingen af de samhällsklasser, som skulle kunnat göra det ensidiga industriintresset verksamt motstånd. Huruvida detta intresse i längden och från en högre synpunkt sedt härigenom verkligen gagnades, är en annan fråga.

Huru som helst ha tullarna i Ryssland icke underlåtit att medföra sin vanliga verkan: omåttliga vinster för några få i förening med proportionsvis ännu långt större offer från den stora massans sida. Fr. Lists bekanta satser om tullskyddet såsom uppfostrare för industrien och om framtida prisnedsättning genom inhemsk konkurrens ha än en gång visat sin haltlöshet. Afståndet i pris mellan de tullskyddade ryska produkterna och motsvarande varor på världsmarknaden har, såsom förf. framhåller, under tidernas lopp ökats i stället för minskats. Framför allt äro järnprisen i Ryssland rent af exorbitanta. Ett parti stålskenor, som i England år 1893 kostade 55 rubel, kostade samma år i Ryssland 180 rubel. Man beräknar, att den ryska regeringen under åren 1884—95 skulle ensamt på järnvägsskenor, om den köpt dessa från utländska i stället för från ryska fabriker, hafva inbesparat så mycket, att den för samma betalning kunnat bygga 2,000 verst järnbanor mer än den nu gjorde[1]. Landtbruksmaskiner, till och med så pass enkla redskap som järnplogar, kunna för sin dyrhets skull af flertalet jordägare icke användas, plogbillarne göras af trä, på sin höjd försedda med en skoning af

[1] En verst är = $^1/_{10}$ gammal svensk mil, således något mera än en kilometer.

Ayuntamiento de Madrid

järn; kvarnmaskiner ställa sig så dyra, att man medelst en särskild mjöltull måste hindra införseln af tyskt mjöl till St. Petersburg; och konservdosor af järnbleck kosta i Ryssland lika mycket tomma, som dylika dosor fyllda med oxkött i London — en svår tunga för den östryska slakteriindustrien. Till stor del bero nu dessa onaturligt höga pris på efterblifvenhet i tekniskt afseende, på samma gång de naturligtvis för denna utgöra ett farligt hyende. Där så icke är fallet, leda de i stället till vinster, sådana man nu för tiden näppeligen påträffar annorstädes än i Ryssland. Exempel både i den ena och den andra riktningen lämnar särskildt den ryska järnindustrien.

Det äldsta och till för kort tid sedan nästan det enda sätet för den ryska järnindustrien var som bekant Ural, hvars rikedom på järnmalm, delvis af bästa kvalitet, fortfarande är outtömlig. Den uralska järnindustrien lider emellertid af stora brister, dels af traditionell, dels af naturlig art. Slösandet med människokraft, ett arf från lifegenskapens dagar, är oerhördt. För att åstadkomma den nuvarande produktionen af tackjärn, järn och stål i Ural togos år 1893 142,000 människor i anspråk; i Belgien skulle samma produktmängd ha erfordrat allenast 11,000 arbetare. Trots de ytterst låga arbetslönerna i Ural äro arbetskostnaderna pr produkt säkerligen högre där än i Västeuropa och Amerika. Tekniken är föråldrad: år 1893 hade af 113 masugnar i Ural 39 ännu icke infört varmbläster. Vidare ligga järnverken, för att tillgodogöra sig vattenkraften, i floddalarne, dit malmen måste föras på fordon eller släda. Under alla omständigheter äro bergverken i Ural alldeles otillräckliga att fylla ens Rysslands eget behof af järn; ty deras produktion är (liksom vår egen) helt och hållet baserad på träkol och sålunda begränsad af den årliga tillväxten af de kringliggande skogarna. Stenkol finnas visserligen i Ural, men de ägna sig ej för koksning och masugnsdrift.

En helt annan bild visa de först i senaste tid bearbetade sydryska malmfälten, det s. k. Donez-Dnjeperbäckenet, norr om Asovska sjön. De här förefintliga rikliga stenkolslagren voro kända redan från Peter den stores tid, men hafva först i våra dagar blifvit med framgång bearbetade, hufvudsakligen med tillhjälp af belgiskt och franskt kapital. Olyckligtvis äro de järnmalmer, som finnas på själfva stället, ganska järnfattiga, och

Ayuntamiento de Madrid

därtill starkt fosforhaltiga. Det hufvudsakliga malmförrådet hämtas från det långt västerut på andra sidan Dnjepr belägna järnfältet Krivoi-Rog hvars malm är i alla afseenden af yppersta beskaffenhet, men af så ringa utsträckning, att dess uttömmande inom några få år är att förutse. Perspektivet för den sydryska, liksom öfver hufvud taget den ryska järnindustrien ser förf. i en framtida bearbetning af de rikliga och förträffliga Uralmalmerna med tillhjälp af Donezbäckenets kol; om mötesplatsen härvid skulle blifva någon af ändstationerna, och i så fall sannolikt den sistnämnda af dessa, eller någonstädes midt emellan t. ex. någon Volgahamn, lämnar han därhän; i alla händelser är denna sak tillföljd af de oerhörda afstånden antagligen icke en fråga för den allra närmaste framtiden.

I besittning af den moderna teknikens alla fullkomligheter och med tillhjälp af billig arbetskraft från norra Ryssland — steppens egen befolkning afskyr, efter hvad förf. uppgifver, industriellt arbete, eller kanhända finner den icke de af honom anförda lönerna, 1 à 1 $^1/_2$ rubel i veckan för kolhuggare, lockande nog — har denna unga industri att uppvisa utdelningar, som i det öfriga Europa sedan länge icke förekomma; de första, af engelsmannen Hughes anlagda verken ha redan upprepade gånger betalat 100 % på anläggningskapitalet; de öfrigas utdelningar variera mellan 20 och 40 %. För dessa verk skulle, säger förf., en nedsättning eller till och med ett upphäfvande af den ryska järntullen antagligen icke utesluta en skälig affärsvinst. —

Upplåtandet af Sibiriens oerhördt rika kol- och malmskatter tillhör ännu framtiden.

IV. Det ryska jordbruket.

Vi erinra här först om den förut nämnda naturliga indelningen af det ryska landet i två skarpt åtskilda områden, skogsregionen i norr och den svarta jordens område i söder. Gränslinjen, som åtskiljer dem, går från sydväst mot nordost och stryker ungefär öfver städerna Kieff, Tula och Kasan. I norra delen af skogsbältet förekommer intet annat åkerbruk än det primitiva svedjandet; de sålunda åstadkomna åkerlapparna besås med hafre, råg eller lin; när deras växtkraft är uttömd, får skogen återtaga sitt välde. Dylika förhållanden härska i guverne-

Ayuntamiento de Madrid

menten Archangel, Olonetz, Vologda samt delar af Novgorod, Kostroma, Viatka och Perm. I södra delen af skogsbältet spelar linodlingen flerstädes en ledande roll, delvis på särskilda, gödslade fält, omväxlande med klöfver. Hufvudsätet för linkulturen äro guvernementen Pskoff, Vitebsk, Novgorod, Jaroslav, Kostroma, Smolensk och delvis Vologda. I grannskapet af de stora städerna förekommer också här en utbredd mjölkhushållning.

Tyngdpunkten för det ryska jordbruket ligger dock ej i det glest befolkade norden, utan söderut på den svarta jorden. Mellan båda inskjuter sig, som vi förut sett, Moskvas och Vladimirs industridistrikt och deras utpost i söder, Tula. Äfven den svarta jordens område kan delas i ett nordligt och ett sydligt bälte. I det förra råder ett tempereradt klimat och någorlunda tillräcklig fuktighet, befolkningen är tät. Åkerbruket drifves här öfvervägande i s. k. treskifte (vintersäd, vårsäd och träda), merendels utan gödning; hufvudsädet är råg, därjämte hafre, hvete, korn, bohvete och hirs. Kreatursstocken är inskränkt på grund af bristande foder. Denna region omfattar guvernementen Tula, Rjäsan, Tamboff, Pensa, Simbirsk, Nischni-Novgorod, Kasan, Orel, Kursk, Tschernikoff samt delar af Voronesch, Charkoff, Pultava och Kieff.

Den södra delen af svarta jorden är varmare och torrare samt mindre tätt befolkad. Dock är just detta område viktigast för Rysslands spanmålsexport. Hvete bildar här hufvudsädet, äfven sås ofta klöfver, timotej och andra foderväxter för att öka den hvilande steppens foderafkastning. Det här bedrifna åkerbruket, som hufvudsakligen uppkommit i nyare tid, har fått namnet steppbruk och består däri, att ett och samma jordstycke oafbrutet och merendels utan gödning år efter år (vanligen i 5 år) besås med säd, hvarefter det får ligga obrukadt under en längre tid, för det mesta 15 år i sträck. Under denna tid återtager steppen sin naturliga beskaffenhet, ogräset, som åtföljer sädesodlingen utrotas af sig själft, och ger slutligen vika för det långa mjukhåriga steppgräset. Vänder man nu den tillhårdnade ytan med plogen, hvilket fordrar stor kraftansträngning, så har jorden återtagit sina fruktbara egenskaper och kan nu åter flera år i rad besås med säd. Emellertid kan ju på detta sätt endast en mindre del af arealen samtidigt bära säd; söker man åter att utsträcka den odlade jorden, så tar ogräset till den grad öfverhand,

Ayuntamiento de Madrid

att på böndernas åkrar icke sällan skördas mera ogräsfrö än brödsäd. På enstaka ställen har man genom gödsling och lämpligt cirkulationsbruk lyckats något utsträcka den sädesbärande perioden; men den långvariga trädan synes fortfarande oundviklig.

Att gödsling så föga användes i Ryssland, beror icke på någon fördom mot dess nytta eller behöflighet — ett ryskt ordspråk: »gödseln är intet helgon, men likväl gör den underverk» vittnar om motsatsen — och väl icke heller, åtminstone i allmänhet, på lättja och sorglöshet. I de tätt befolkade norra delarna af den svarta jorden blir emellertid, af skäl som vi längre fram närmare skola redogöra för, hållandet af boskap inskränkt till det minsta möjliga; i den alldeles trädlösa steppregionen i söder åter får den torkade gödseln tjänstgöra såsom bränsle och äfven såsom byggnadsmaterial.

Öster om Volga är på grund af den dyra transporten sädesproduktion utom för husbehof orentabel; boskapsskötseln härskar uteslutande; slaktboskap, hästar, ull, talg, hudar, fårtarmar o. s. v. äro här utförselprodukterna. Med hvarje ny järnvägslinje förskjutes emellertid gränsen för det sädesproducerande området allt längre mot öster.

Slutligen är att nämna sockerbetodlingen, hvars område västerifrån tränger in såsom en kil mellan treskiftesbrukets och steppbrukets bälten. Hufvudsätet för denna kultur, den intensivaste, som Ryssland har att uppvisa, äro guvernementen Kieff, Podolien, Volynien, Kursk, Charkoff, Tschernikoff.

Rörande fördelningen af jordegendomen i Ryssland, sådan den gestaltat sig efter lifegenskapens upphäfvande, lämnar den officiella statistiken från början på 90-talet följande siffror:

Statsegendom	150,4	millioner	desjätiner[1]
Kejserlig apanagejord	7,4	»	»
Bondjord (s. k. nadjeljord)	131,4	»	»
Privategendom	93,4	»	»
Kyrkors, klosters och städers egendom	8,6	»	»

Dessa siffror gälla endast det egentliga Ryssland med uteslutande af Finland, Polen och Donska kosackernas land, i hvilket sistnämnda all jord tillhör kosackerna. Efter ytan räknadt

[1] En desjätin är något mer än en hektar (109 1/4 ar).

Ayuntamiento de Madrid

är alltså staten fortfarande den största egendomsägaren i Ryssland; emellertid består denna statsbesittning uteslutande af skogar och ödemarker i det nordligaste landet. De forna vidsträckta statsdomänerna i landets öfriga delar blefvo vid lifegenskapens upphäfvande fördelade på kronobönderna, under det att adelns lifegna, som bekant, måste dela jorden med sina herrar. Antalet statsbönder och adelsbönder var vid bondebefrielsen ungefär lika stort, eller omkring 11 millioner manliga själar af hvartdera slaget; men den jordlott, som i genomsnitt kom på hvar och en af de förra, var mer än dubbelt så stor, nämligen 7,02 desjätiner per manlig själ mot allenast 3,45 desjätiner för adelns bönder. Sedan dess har den genomsnittliga storleken af en nadjel, (så kallas den andel, som hvarje medlem af bykommunen äger af den gemensamma jorden) i jämnbredd med den starkt växande befolkningen betydligt nedgått; förf. omtalar en trakt i Sydryssland, bebodd af forna statsbönder, der storleken af en nadjel ursprungligen hade utgjort hela 12 desjätiner per »revisionssjäl» (d. v. s. per hufvud af den manliga befolkningen vid 1858 års folkräkning), men numera nedgått till allenast 2 3/4 desjätiner.

Den såsom privategendom betecknade jorden utgör till största delen, omkring 80 %, adelsjord, d. v. s. den jord, som de adliga godsherrarna vid bondebefrielsen behöllo för egen del.

Den ryska bykommunens egendomliga jordbesittningsförhållanden äro, sedan Haxthausen på 1840-talet skref sin berömda bok om Ryssland, tämligen allmänt kända; dock gör man enligt förf. orätt i att tillskrifva dem en så hög ålder, som inom hithörande litteratur gemenligen plägat ske. Det för slaverna utmärkande primitiva egendomssystemet var fastmer familjekommunionen; och där denna fritt fick utveckla sig, öfvergick den, såsom i norra Ryssland mångenstädes skett, dels till enskilda jordbruk, dels till sambruk i byalag, men med bestämda, till storleken oföränderliga andelar för hvarje familj. Den moderna miren med sin periodiska uppdelning af jorden mellan samtliga, ofta tusentals manliga medlemmar är fastmer en skapelse af slafveriet under tartarerna, fortsatt under lifegenskapen och afsedd att garantera fullgörandet af den för alla lika personella skatten (obrok). Då nu lifegenskapen föll, erhöllo icke vare sig stats- eller godsbönderna den på dem kommande anparten af jorden utan vidare; de måste tvärtom be-

Ayuntamiento de Madrid

tala en dryg, till största delen ännu icke amorterad aflösningssumma, hvaremot adeln för sin förlust af jord af staten godtgjordes med räntebärande statspapper. Såsom garanti för aflösningsräntornas samt öfriga skatters ordentliga fullgörande bibehölls nu miren eller bykommunen med solidarisk betalningsansvarighet för samtliga sina medlemmar, men å andra sidan med följande ytterst vidsträckta rättigheter: kommunen bestämmer åkerbrukssystem och tidpunkten för de särskilda jordbruksarbetena; den har rätt att uthyra sådana medlemmars arbetskraft, som icke kunna betala sin andel af skatterna; den ger eller vägrar pass, hvarförutan den enskilde medlemmen icke får lämna kommunen; den har också rätt att underkasta sina medlemmar prygelstraff. Kommunen har i förhållande till hvarje sin medlem full förfoganderätt öfver jorden; med $^2/_3$ majoritet kan den besluta en allmän omdelning af jorden och därvid godtyckligt fastställa den måttstock, som skall följas vid fördelningen. Men den kan också utan allmän omdelning minska vissa medlemmars andelar och i stället förstora de öfrigas; underlåter någon att betala skatt, plägar kommunen utan vidare beröfva honom hans jord. Vid gränsen till miren upphör civilrätten, för medlemmarnas inbördes förhållanden gäller endast kommunens egen sedvanerätt. Detta är, säger förf., »miren, sådan befrielselagstiftningen gestaltat den, en kulturlös, månghöfdad härskare,' tillgänglig för inflytanden af hvarje art — i synnerhet brännvinets».

Det var emellertid ingalunda de dåvarande lagstiftarnes mening att föreviga bykommunens egendomsgemenskap, hvilken de snarare betraktade såsom ett, ur fiskalisk synpunkt tillsvidare nödvändigt, ondt. Tvärtom innehöll befrielselagen talrika stadganden om, att dels hela kommuner, redan innan aflösningssumman var till fullo betald, kunna öfvergå till privategandesystemet, dels enskilda medlemmar få utbryta sin jord ur den samfällda besittningen. Villkoret var i förra fallet $^2/_3$ rösträttsmajoritet, i senare fallet kommunens samtycke; men äfven utan detta kunde utbrytning ske, ifall innehafvaren till statskassan fullt inbetalat den på hans jorddel hvilande aflösningsskulden. Sistnämnda bestämmelse har emellertid genom senare lagstiftning (1893) blifvit ändrad, så att bykommunens samtycke nu under alla omständigheter erfordras, ifall någon vill utbryta sin lott, innan kommunens

Ayuntamiento de Madrid

hela aflösningssumma är betald. Med undantag af denna lagändring, hvilken förf. betecknar såsom reaktionär och ett offer åt den slavofila åskådningen, har den nyare lagstiftningen i allmänhet sökt gynna uppkomsten af privategendom och något inskränka mirens godtycke.

Beträffande värdet af de nya sociala inrättningar, som emancipationen skapade, hafva meningarna, som bekant, varit vidt skilda. Att de då hysta förhoppningarna endast i ringa mån blifvit uppfyllda lär dock vara oemotsägligt. De adliga ämbetsmännen kunde icke finna sig till rätta i sin nya roll såsom självständiga jordbrukare. Förut hade godsets jordbruk skötts helt och hållet af bönderna med dessas dragare och redskap, medan godsägaren skötte sina tjänsteåligganden i hufvudstaden eller annorstädes; det blef nu för honom uppgiften att af hufvudgårdens jord med tillhjälp, dels af lejd arbetskraft, dels af arbetssparande maskiner söka vinna samma inkomster som förut, ett företag, som blott allt för ofta misslyckades. Hvarken de penningsummor, hvilka adeln vid befrielsen erhöll som godtgörelse, eller den billiga meliorationskredit, som adelsbanken försåg den med, blefvo den härvid till verklig nytta; att dessa pengar ofta nog förslösades på helt improduktiva företag eller lyx, är blott allt för troligt. I allmänhet härskar också bland landtbefolkningen en stor obenägenhet att mot lön taga tjänst på de gods, under hvilka de själfva eller deras fäder fordom varit lifegna; däremot äro naturalarrenden, hälftenbruk o. s. v., stundom äfven penningarrenden en vanlig form för förhållandet mellan godsägarna och deras forna underlydande. Ingenstädes spela, säger förf., jordarrenden en sådan roll som i Ryssland; under senare tid hafva också jordvärden och arrendebelopp stigit oerhördt. En egendomlighet för dessa arrenden är, att de nästan alltid äro blott ettåriga, hvartill bl. a. bidrager svårigheten att af bondenarrendatorn på exekutiv väg utbekomma resterande afgifter, då nadjeljorden icke får tagas i mät. Det sagda utesluter naturligtvis icke, att i många fall adelsgodsen, vanligen under ledning af tyska godsförvaltare, skötas på ett fullt rationellt sätt med användande af tillräckligt kapital, och då också lämna en mångdubbelt rikare afkastning än den kringliggande bondjorden. Den egentliga jordbrukaren i Ryssland är dock, såsom förf. framhåller, den ryska bonden.

Ayuntamiento de Madrid

Hvad nu bönderna, särskildt dem på adelsgodsen, beträffar, var deras ställning från början besvärad af två olägenheter — aflösningsräntornas storhet och jordlotternas ringhet. Den förra af dessa har under årens lopp icke synnerligen förminskats; skatterestantier höra i Ryssland allt jämt till ordningen för dagen; trakter finnas, särdeles i Storryssland, där resterande skatter och räntor uppgå till 3 à 4 gånger det fastställda årsbeloppet. Den senare olägenheten åter har, såsom förut påpekats, trots den fortgående utvandringen mot söder och öster, i hög grad ökats, då Ryssland sedan midten af århundradet nära nog fördubblat sin folkmängd. Resultatet häraf har också, särskildt i de af gammalt tätt befolkade jordbruksbygderna, blifvit högst sorgligt. För att kunna lifnära sig och betala skatt nödgas bonden att till det yttersta utsträcka den sädesbärande arealen; men då härigenom otillräckligt foder blir öfver för boskapen, måste kreatursstammen inskränkas, hvarigenom icke blott gödsel utan äfven nödiga dragdjur komma att fattas. Den gammalryska plogen, som åtminstone uppristade jorden till 3 tums djup, men också kräfde ett spann oxar, ersättes med ett slags hackplog, socha, som endast erfordrar ett dragdjur, men tränger blott $1^1/_2$ tum ned i jorden. Ja, det händer till och med, att all plöjning eller bearbetning af jorden uteblir; man sår t. ex. höstsäd direkt på stubben efter årets skörd af vårsäd och blandar medelst harfven de utsådda sädeskornen nödtorftigt med jord. Ett dylikt jordbruk, framtvingadt af brist, går naturligtvis förr eller senare sin undergång till mötes, och följden har också blifvit de upprepade missväxter med ty åtföljande hungersnöd, som vi under senare år fått bevittna midt i hjärtat af det land, som vi vant oss att betrakta som en af Europas kornbodar.

Man skulle nu kunna tro, att den omnämnda egendomsgemenskapen åtminstone medförde en viss jämnhet i armodet. Men så är ingalunda alltid förhållandet. Eganderätt och faktisk besittning sammanfalla alls icke i Ryssland; enstaka företagsamma eller af lyckan gynnade individer kunna understundom slå under sig verkliga storbruk, äga tjogtals oxar och hästar, under det att de öfriga nedsjunka i en dess hopplösare fattigdom. Vägen till rikedom kan gå dels genom fördelaktig arrendering af adelsjord, dels också genom förvärfvande af jord från meddelägare i miren. Vi

Ayuntamiento de Madrid

ha redan nämnt, att försumlige skattebetalare af miren beröfvas sin jord, och denna utdelas naturligtvis företrädesvis åt sådana medlemmar, som genom sin förmögenhet eller andra egenskaper lämna största garanti för afgifternas fullgörande. Men det behöfver icke ens gå därhän. Den som på grund af fattigdom måst nedslakta eller försälja sin boskap, kan sedan icke bruka sin jordlott; den hvars återstående skörd, sedan skatten inbetalats, icke räcker att lifnära honom och hans familj längre än till julen — ett ytterst vanligt förhållande — måste ansöka sina lyckligare lottade grannar om konsumtionslån, i penningar eller in natura, och har för gäldande af räntor och hufvudstol snart ingen annan utväg än att bortpakta sin jord och uthyra sin egen arbetskraft. Detta är anledningen till uppkomsten af de så mycket omtalade byockrarne, kulaki; den vanliga räntan på dylika lån lär i trakten af Moskva vara 30 %; förf. erinrar ironiskt om, att i dessa delar af Ryssland judar äro förbjudna att vistas.

Icke dess mindre betraktar förf. dessa kulaker såsom grundläggarna af framtidens bondestånd i Ryssland. Han framhåller upprepade gånger, att den differentiering mellan fattig och rik, mellan besittande och egendomslösa klasser, som lagstiftningen fåfängt bemödat sig om att hindra, i själfva verket är ett nödvändigt villkor för utvecklingen af högre kultur och folkvälstånd. Till och med för den fattige nadjelinnehafvaren, för hvilken andelsrätten i miren ofta nog är en tung plikt i stället för en företrädesrättighet, en plikt, som han ej sällan undandrager sig genom att med uppoffrande af all sin egendom under natt och dimma fly bort ifrån sin födelseby, skulle, säger förf., den vanliga daglönarens lott utan dessa skatteplikter vara att föredraga, och han framlägger till och med exempel på, huru sådana f. d. lifegna (tjänstehjon, arbetare o. dyl.) som vid emancipationen blefvo »befriade utan jord», mången gång uppnått en bättre ställning än de jordägande bönderna.

Utan att bestrida det riktiga och tänkvärda i, hvad förf. sålunda yttrar, tror jag dock, att han lägger något för liten vikt vid det, som dock enligt hans egen skildring måste anses utgöra själfva hufvudkällan till jordägarens betryckta ställning i dessa delar af Ryssland, nämligen den af folkökningen förorsakade bristen på tillräcklig jord. Några siffror, som af förf. själf anföras i

Ayuntamiento de Madrid

sammanhang med hungersnöden 1892, tala i detta hänseende i sanning för sig själfva. I ett distrikt i Tulaguvernementet med 170,000 invånare utgjorde under åren 1887—92 antalet födelser och dödsfall:

		födelser	dödsfall
1887	god skörd	9,125	6,177
88	god skörd	9,455	5,752
89	god skörd	8,975	7,644
90	medelskörd	8,769	8,118
91	medelskörd	9,763	8,903
92	missväxt	8,708	9,735

Den årliga nativiteten var sålunda mellan 50 och 60 pro mille[1]. Med en dylik är emellertid, såsom hvarje statistiker och nationalekonom måste säga sig, nationellt välstånd absolut oförenligt; en sådan fruktsamhet kan helt enkelt icke i längden existera annat än jämnsides med ett armod, som årligen åt döden skänker en nära lika stor och periodvis till och med större tribut, såsom de anförda siffrorna nogsamt utvisa. Utan en radikal ändring i detta afseende skola de ofantliga resurser, som Ryssland ägt i sitt sydliga steppgebit, samt de för samfärdseln ännu knappt öppnade områdena i öster snart visa sig lika otillräckliga som den af ålder odlade svarta jorden. Märkvärdigt härvid är, att den höga nativiteten till följd af den fattigdom den förorsakar, till sist blir ett hinder för själfva folkökningen; förf. framhåller att i Förenta staterna jordbruksproduktionen icke blott pr hufvud af den jordbrukande befolkningen är många gånger större än i Ryssland utan äfven större pr hektar af den odlade ytan; orsaken ligger naturligtvis i, att jordbruket på ena stället drifves med den största möjliga kapitalintensitet, på det andra nästan kapitallöst. Hade den ryske bonden färre barn, så skulle han kunna samla mera kapital; med mera kapital skulle han få rikare skördar af sin jord, och denna skulle då kunna föda, direkt och indirekt, långt flera människor än som nu är fallet.

Såsom välgörande motsats till dessa sorgliga förhållanden framhåller förf. dels de tyska kolonisterna och deras afkomlingar i Sydryssland med sina trefna bondgårdar, vanligen på 60, aldrig under 30 desjätiner jord; dels kosackerna i Kobeljaki i Ukrajne,

[1] Motsvarande siffra för Sverige är omkr. 28, för Frankrike 22 pro mille.

Ayuntamiento de Madrid

Karl XII:s forna bundsförvandter, som efter slaget vid Pultava af de segrande ryssarne tvungos att afväpna och öfvergå till jordbruk, dock utan att förlora friheten. Till dessas bättre ställning gent emot bönderna i de angränsande distrikten bidrager naturligtvis i första rummet, att de af ålder varit sina egna och därför endast haft vanliga skatter, men inga aflösningsbördor att betala, därnäst den större vakenhet och energi, som den urgamla friheten skänker. Utmärkande för dem är bl. a., att kvinnan intager en långt självständigare och mera aktad ställning än i det öfriga Ryssland. Dock framhåller förf. själf de faror, som genom den fortgående egendomssplittringen och den därmed följande utsugningen af jorden hotar jämväl denna kraftiga bondestam. Hvad åter de tyska kolonisterna beträffar, så följa de den principen, att alla söner, utom den, som öfvertager fädernegården, draga ut för anläggande af nya kolonier, för hvilket ändamål en särskildt slags självhjälpsfond är upprättad. Detta system är utan tvifvel förträffligt, men endast så länge det första och nödvändiga villkoret för all slags kolonisation är för handen, nämligen jungfrulig jord.

Med det sagda har jag naturligtvis endast kunnat lämna några antydningar om det rika innehållet af de åt jordbruket ägnade delarna af arbetet. Att, trots allt, jordbruket i Ryssland såsom helhet betraktadt gått framåt, därom vittnar efter förf:s utsago den betydliga stegring, som statsinkomsterna utan några väsentligt nya skatter under senaste år haft att uppvisa.

V. Myntväsen och finanser.

Af utrymmesskäl kan jag endast meddela själfva hufvuddragen af hvad förf. under denna rubrik anför, i det jag i öfrigt hänvisar den intresserade läsaren till boken själf. Särskildt är kapitlet om den numera upphörda s. k. rubelbörsen i Berlin, hvilket jag här måste förbigå, fullt af intresse och ägnadt att ställa denna i utlandet så föga förstådda institution i en klarare dager.

Rysslands penningväsende liknade under förra hälften af århundradet ganska mycket vårt eget. Liksom vi hade man i Ryssland ett oinlösligt pappersmynt, de s. k. assignaterna, hvilkas kurs mer och mer sjönk, och liksom hos oss blefvo dessa på 1830-talet inlösta till omkring $^1/_4$ af sitt ursprungliga värde. Från

Ayuntamiento de Madrid

början af 1840-talet var silfverrubeln, som i värde motsvarade 4 frcs, icke blott rättsligt utan äfven faktiskt Rysslands gångbara mynt. Kreditsedlarna inlöstes vid anfordran i silfver; staten hade dock äfven förbehållit sig rätten att i ett visst värdeförhållande få inlösa dem i guld, men detta blef af ringa betydelse. Genom Krimkriget återfördes olyckligtvis Rysslands penningväsen till det oinlösliga pappersmyntets nivå, och kursfallet på pappersrubeln ökades ytterligare genom den starka emission af kreditsedlar, som ägde rum under det senaste turkiska kriget. Vid denna tid hade dock redan det prisfall på silfver börjat, som sedermera oafbrutet skulle fortsättas, och som i våra dagar kommit denna metall att sjunka till mindre än hälften af det värde, den innehade (i guld räknadt) för 25 år sedan. I följd häraf kom pappersrubeln redan 1892 att stå i pari med silfverrubeln. Som den ryska staten aldrig åtagit sig någon annan förpliktelse än att inlösa sina sedlar med silfver, så skulle den också nu utan vidare ha kunnat återupptaga den metalliska valutan, men Ryssland hade då också blifvit Europas och snart kanhända världens enda silfverland. Af påtagliga skäl valde den ryska regeringen icke denna utväg, utan tillslöt, liksom latinska unionen och Österrike-Ungern redan förut hade gjort, och Indien snart skulle komma att göra, sina myntverkstäder för den fria silfverpräglingen. Då samtidigt emissionen af kreditsedlar hölls inom trånga gränser, så steg pappersrubelns värde snart till och med öfver pari, och dess kursvärde förblef under några år nästan alldeles oförändradt stående vid en och samma punkt, nämligen $^2/_3$ af silfverrubelns värde, sådan den skulle ha varit, om det gamla värdeförhållandet $15^1/_2 : 1$ mellan guld och silfver fortfarit att gälla, alltså $= {}^2/_3 \times 4$ frcs = kr. 1,92. Detta blef också det värde, som åsattes det nya rubelmyntet vid den 1897 verkställda öfvergången till guldmyntfot. En rubel i guld af gammal prägling är således lika med $1^1/_2$ nyrubel; imperialerna och halfimperialerna, som förut gällde 10 och 5 rubel, gälla nu resp. 15 och $7^1/_2$.

Det vill synas, som om en så pass enkel operation skulle ha varit tämligen lätt att verkställa, då det ju blott gällde att fastslå ett redan faktiskt erkändt förhållande samt anskaffa ett tillräckligt guldförråd för att utan svårare slitningar i framtiden upprätthålla sedlarnas metallvärde. Som bekant har emellertid den

Ayuntamiento de Madrid

ryska regeringen för detta ändamål företagit en mängd djupt ingripande och omfattande äfvensom ytterst dyrbara åtgärder. Nära hälften af den utelöpande sedelstocken, som utgjorde 1,100 mill. rubel, har blifvit indragen och i cirkulationen ersatt med guld, så att numera endast omkring 600 mill. rubel i sedlar äro utelöpande. Enligt banklagen få nu högst 300 mill. rubel vara obetäckta; den nämnda sedelemissionen skulle alltså enligt lag erfordra, att statsbanken hölle ett förråd af 300 mill. rubel i guld. Faktiskt höll den emellertid den 1 april 1899 ett guldförråd på ej mindre än 980 millioner rubel, och därtill kommer den ryska statens betydande tillgodohafvande i guld i utlandet, så att hela det tillgängliga guldförrådet kan uppskattas till omkring 1,150 mill. rubel. För att trygga inlösningen af 1,100 mill. rubelsedlar har staten med ett ord funnit nödigt att anskaffa en guldkvantitet af omkring 1,600 mill. rubel. Man har tämligen allmänt betecknat denna åtgärd såsom ett »samlande af krigsskatt». Detta är också förf:s mening, ehuru han på samma gång synes anse, att den starka öfvertäckningen i ock för sig är önskvärd för att i framtiden upprätthålla rubelsedlarnas värde. I dessa hans betraktelser förmår jag för min del icke följa honom. Utan en noggrann kännedom om det ryska penningväsendet i det hela är det visserligen svårt att uttala något bestämdt omdöme, men på grund af allmänna bankteoretiska principer vill det dock förefalla, som om den ryska guldreserven vore både för närvarande och för en längre framtid alldeles oproportionerligt tilltagen. Hvad åter samlandet af en krigsskatt beträffar, så är visserligen besittningen af lätt realisabla tillgångar i tillfälle af krig af stor vikt; men det viktigaste för en krigförande stat är dock i våra dagar dess allmänna kredit, och denna skulle väl för Ryssland ha förbättrats, om det användt sina öfverskott till statsskuldens förminskande i stället för att såsom nu öka den för anskaffande af dessa omåttliga guldmassor. Forcerandet af en metallisk cirkulation bland allmänheten synes i alla händelser ha varit onödigt, och torde väl i grunden ha föranledts af vissa nationalekonomiska åsikter, som numera börja anses föråldrade. En fördel har emellertid den ryska staten medvetet eller omedvetet uppnått genom detta tillvägagående; genom de guldmassor, som den undandragit från den europeiska penningmarknaden, har den bidragit till att hålla alla pris lägre, än de

Ayuntamiento de Madrid

eljest skulle ha stått; men låga varupris betyda ju för en regering, att de direkta och indirekta skatter, som den upptager till fasta penningbelopp, få en ökad köpkraft på marknaden.

Hvad som satt Ryssland i stånd till utförande af denna kraftansträngning har varit dels gynnsamma konjunkturer på den allmänna penningmarknaden, dels en stark ökning af de ryska statsinkomsterna under senaste år. Ehuru statsskulden ansenligt ökats, har man genom en rad af lyckade konverteringar bragt det därhän, att dess förräntande i närvarande stund kräfver endast ungefär samma belopp, som för ett tiotal år sedan. Härtill bidrager visserligen, att amorteringskvoterna betydligt nedsatts. Emellertid ha räntorna på statsskulden, som för tio år sedan utgjorde nära en tredjedel af samtliga statsutgifter, nu nedgått till att utgöra endast en femtedel däraf. Detta innebär naturligtvis en stark stegring af de sistnämnda; i själfva verket ha också statsutgifterna på tio år växt med nära 50 % eller från 842 mill. r. år 1887 till 1229 mill. rubel år 1897. Men statsinkomsterna ha växt ännu hastigare. År 1887 utgjorde de 820 mill. rubel, men 1897 1,416 mill. rubel. Intill slutet af 80-talet led den ryska statsbudgeten af ett kroniskt deficit; sedermera har nästan hvarje år medfört öfverskott; under åren 94—97 utgjorde dessa sammanlagdt öfver 600 mill. rubel. Utom ökade inkomster af statsjärnvägarna[1] och delvis äfven af statsskogarna är det egentligen de indirekta skatterna, som bidragit till denna höjning af statsinkomsten. Dock är det i Ryssland icke såsom hos oss tullarna, som innehafva den ledande rollen, utan denna spelas af brännvinsaksisen, hvilken man för närvarande är på väg att förvandla till ett statligt brännvinsmonopol. Tullarne lämnade (år 1897) 196 mill. rubel, således i proportion till befolkningen icke ens tredjedelen mot hos oss, brännvinet däremot hela 333 mill. rubel, således pr hufvud af befolkningen i det närmaste samma summa som hos oss (i fall nämligen de i Sverige till kommunerna ingående brännvinsmedlen sammanläggas med statsskatten). Rikligheten af denna inkomstkälla beror emellertid icke på någon stark förbrukning af brännvin i

[1] Anmärkas bör, att den ryska statsbudgeten i motsats mot vår upptager äfven inkomster och utgifter (utom nybygnader) för de ryska statsbanorna. Dessa inkomster utgjorde 1899 ej mindre än 278 mill. rubel.

Ayuntamiento de Madrid

Ryssland — denna är tvärtom mindre än i de flesta andra länder — utan på själfva skattens utomordentliga höjd.

Däremot har man vidtagit flera icke obetydande reduktioner af sådana skatter, som hårdast tryckte den fattigare befolkningen, särskildt de höga personella skatterna, äfvensom af saltskatten. Erinras må också om frånvaron af alla egentliga lifsmedelstullar.

I det hela får man af förf:s bok det intrycket, att de ledande männen i Ryssland med nit och insikt arbeta på befolkningens höjande och landets framåtskridande, ehuru naturligtvis oändligt mycket återstår att göra, framför allt på folkundervisningens fält. De faror, hvaraf det allmänna välståndet hotas, äro de rent elementära: befolkningens tryck på näringsmedlen, svårigheter, som ingen statsman i något land i Europa hittills visat sig vuxen. Hvad Rysslands yttre politik beträffar, har den gent emot det öfriga Europa antagit en allt mera fredlig prägel; de ofruktbara panslavistiska drömmarna hafva efterträdts af en handlingskraftig och framgångsrik politik i öster, där Ryssland onekligen har en mission och en stor sådan att fylla. Men denna politik medför för Ryssland i ökadt mått behofvet att söka stöd i och anslutning till Västeuropa; bevisen härpå äro bl. a. den fransk-ryska handelstraktaten af 1893 och den tysk-ryska af 1894, genom hvilka i själfva verket en bresch blifvit skjuten i det ryska högskydds- och afstängningssystemet. Äfven inbjudningen till fredskongressen i Haag skulle jag för min del vilja betrakta såsom symptom på denna stämning, hvilken i det öfriga Europa endast kan hälsas med odelade sympatier.

Ayuntamiento de Madrid

Lagstiftning och lagskipning.

Minderåriges användande i industriellt arbete.

I.

I andra häftet af denna tidskrifts första årgång erinrades om det otillfredsställande skick, hvari vår arbetareskyddslagstiftning befann sig, och framhölls, att det löfte om förbättring, som på sätt och vis låg i Sveriges deltagande i den internationella arbetareskyddskonferensen 1890 samt i tillsättande af arbetareskyddskommittéen 1891, då ännu icke blifvit infriadt. Chefen för civildepartementet hade emellertid kort förut vidtagit förberedande åtgärder för återupptagande till behandling af detta ärende, som allt för länge fått hvila. Frukten af detta initiativ föreligger numera i ett inom nyssnämnda departement utarbetadt förslag, öfver hvilket yttrande inhämtats af vissa myndigheter och tjänstemän samt gemensamt utlåtande afgifvits af kommerskollegium och medicinalstyrelsen. Mot sistnämnda utlåtande, i hvars afgifvande deltagit tre ledamöter från hvartdera ämbetsverket, hafva i en viktig punkt två af medicinalstyrelsens ledamöter och i andra punkter alla tre ledamöterna reserverat sig.

De *materiella* bestämmelserna i det inom civildepartementet utarbetade förslaget (som i det följande benämnes »förslaget»), ämbetsverkens utlåtande och den af medicinalstyrelsens ledamöter afgifna reservationen äro följande.

1. De *arbetare*, hvilkas arbetstid regleras, äro minderårige under 18 år. Fullvuxna kvinnor erhålla ej något skydd.

2. *Minimiåldern* för anställning i de skyddade yrkena är enligt *förslaget* 12 år. I likhet med hvad som på grund af nu gällande bestämmelser är förhållandet, skulle denna minimiålder faktiskt blifva högre för åtskilliga minderårige, enär förslaget såsom villkor för anställning i skyd-

Ayuntamiento de Madrid

dadt yrke bibehåller fordran, att minderårig äger rätt eller erhållit tillstånd att afgå från folkskolan. Vidare upptager förslaget äfven det nu gällande villkoret, att minderårig ej till följd af sjukdom eller kroppslig svaghet kan komma att af det ifrågavarande arbetet lida men. — *Ämbetsverken* vilja göra en väsentlig afprutning på villkoret: rätt eller tillstånd att afgå från folkskolan. De hemställa nämligen, att minderårig, som fyllt 12 år, må, äfven om han eller hon icke äger dylik rätt eller fått dylikt tillstånd, få användas i arbete under sommarferierna och äfven eljest, där så ordnas, att regelbunden skolgång kan, oaktadt arbetet, utan afsevärd olägenhet pågå. Ämbetsverken föreslå vidare, att äfven minderårig, som fyllt blott 11 år, må få användas till vissa arbeten i vissa yrken, nämligen till lättare arbeten vid glashyttor äfvensom till arbete under bar himmel vid grufvor samt sågverk och därmed förenade brädgårdar. — *Medicinalstyrelsens ledamöter* hafva ej reserverat sig mot den förstnämnda af dessa ändringar; hvad den andra beträffar reservera de sig emot användningen af elfvaåringar vid glashyttor, men hafva ej något emot det föreslagna medgifvandet i afseende å grufvor, sågverk och brädgårdar.

3. Författningens *giltighetsområde* är enligt *förslaget* detsamma som det för lagen om skydd mot yrkesfara bestämda, med inbegripande dock äfven af egentlig grufdrift. — *Ämbetsverken* påyrka en utvidgning, så att *all* sågverksrörelse och med sådan förenad brädgårdsrörelse underkastas författningens bestämmelser. — Det egentliga handtverket skulle sålunda helt och hållet uteslutas.

4. *Arbetsdag, arbetstid* och *raster*. Enligt förslaget skall *arbetsdagen* i regeln infalla mellan kl. 6 på morgonen och kl. 9 på aftonen. *Arbetstiden* skulle i regeln vara begränsad till 6 timmar för minderårige mellan 12 och 13 år, till 10 timmar för sådana mellan 13 och 14 år och till 11 timmar för sådana mellan 14 och 18 år. Rörande *raster* stadgas blott, att arbetet skall afbrytas af sådana; om rasternas längd och placering är intet föreskrifvet. — *Ämbetsverken* hafva intet emot dessa bestämmelser att anmärka; de föreslå blott det af deras förut omnämnda förslag om elfvaåringars användande i arbete betingade tillägget, att arbetstiden för dessa minderårige må bestämmas till 6 timmar. — Af *medicinalstyrelsens ledamöter* hafva två bestämdt reserverat sig mot dessa bestämmelser om arbetstiden. De vilja helst förorda bibehållandet af nu gällande stadgande (6 timmar mellan 12 och 14 år, 10 timmar mellan 14 och 18 år), och anse att den enda ändring däri, som borde få ifrågakomma, vore, att arbetstiden för minderårige mellan 13 och 14 år höjdes till 8 timmar. Den

Ayuntamiento de Madrid

tredje ledamoten af medicinalstyrelsen biträdde ämbetsverkens förslag om arbetstiden för 12—18-åringar, dock med tvekan.

Undantag från bestämmelserna om *arbetsdag* och *arbetstider*. Enligt förslaget skulle i inrättningar, där arbetet förutsätter så kallad ständig eld, *alla minderårige* få användas under i medeltal högst 12 timmar om dygnet och äfven till nattarbete, allt dock under förutsättning att genom arbetets fördelande på skift, hvarje arbetslag blott arbetar hvarannan natt och alltid har tillfälle att åtnjuta 8 timmars hvila mellan skiften. Genom särskildt förordnande af regeringen skulle undantag i samma riktning kunna medgifvas för annat yrke, hvars natur kräfver, att arbetet pågår såväl natt som dag eller medför arbetets inskränkning till vissa årstider, eller där drifkraften är beroende af särskilda naturförhållanden. — *Ämbetsverken*, som anse att sågverksrörelse och med sådan förenad brädgårdsrörelse böra i afseende å förevarande undantag redan i författningen likställas med inrättningar med ständig eld, inlägga en bestämd gensaga mot, att ifrågavarande undantag från bestämmelserna rörande arbetstiden och från förbudet mot nattarbete utsträckes till alla minderårige utan hänsyn till ålder och kön; de föreslå att, i likhet med hvad som nu gäller, undantagen inskränkas till *manliga* minderårige *öfver 14 år*, likväl med den modifikationen, att den, som fyllt 12 år, må få användas ända till 10 timmar om dagen i lättare arbeten vid grufdrift, glashyttor, sågverk och brädgårdar, dock icke till nattarbete[1]. — *Medicinalstyrelsens ledamöter* reservera sig mot denna förlängning af 12-åringars arbetstid.

Slutligen må omnämnas, att förslaget innehåller: bestämmelser om beviljande af undantag i afseende å arbetstider och arbetsdag för bestämd inrättning; förbud att till arbete under jord använda minderårig under 14 år, hvilket ämbetsverken vilja hafva, i likhet med i nu gällande författning, utsträckt äfven till minderåriga af kvinkön öfver 14 år; förbud mot användning af minderårig till skötsel af ångpanna, motor, m. m., hvari ämbetsverken föreslå några förtydligande ändringar; möjlighet att, om visst arbete befinnes för minderårige synnerligen ansträngande eller hälsovådligt, förbjuda eller särskildt reglera deras användande i dylikt arbete. I förslaget har däremot icke upptagits den nu gällande bestämmelsen om fortsatt skolgång för minderårig under 15 år.

[1] Särskildt med hänsyn till att vid glashyttor ofta användas tre arbetslag med 8 timmars arbete, föreslå ämbetsverken den modifikationen af förbudet mot nattarbete annat än hvarannan natt, att å arbetsställe, hvarest arbetstiden för samma arbetslag är begränsad till högst 8 timmar om dygnet, nattarbete må för hvarje arbetslag under hvar tredje vecka äga rum hvarje natt.

Ayuntamiento de Madrid

Hvad författningens *giltighetsområde* beträffar, måste man obetingadt gilla dettas begränsning till storindustrien. Äfven med den ökning af yrkesinspektörernas antal, som är att förvänta, vore det dock för dessa ogörligt att i vårt vidsträckta land äfven öfvervaka handtverks- och hemindustrien. Om i vårt land, liksom annorstädes, följden af arbetstidens effektiva reglering inom fabriksindustrien skulle blifva, att en allt större mängd minderårige öfvergå till handtverket och hemindustrien, så blefve det likväl nödvändigt att mycket snart utsträcka lagstiftningen äfven till dessa områden. Ämbetsverken anse visserligen, att handtverk och annan handtering ej bör lämnas utan all reglering. De föreslå därför att i annan författning, hvilken väl ej kan blifva någon annan än 1864 års näringsfrihetsförordning, införes förbud mot nattarbete i handtverk och annan handtering. Om minimiåldern för inträde i handtverk yttra sig ämbetsverken icke. Detta beror antagligen därpå, att de, och väl med rätta, anse att § 15 mom. 4 i näringsförordningen fortfarande är gällande. Men de synas ha förbisett, att, om deras förslag angående minimiåldern för inträde i fabriksarbete antages, denna för vissa lättare arbeten skulle blifva 11 år, under det att åldern för inträde i handtverksarbete skulle ovillkorligen blifva 12 år. Emellertid torde dessa bestämmelser, som ju skulle komma att öfvervakas af kommunala myndigheter, få lika ringa praktisk betydelse i framtiden som hittills.

Brädgårdsrörelse, som icke drifves i samband med sågverksrörelse, skulle icke falla under författningens tillämpningsområde. Men då § 15 mom. 4 i näringsfrihetsförordningen väl måste anses afse äfven sådan rörelse, skulle minimiåldern för inträde i dylik näring blifva 12 år. Detta bör beaktas, ifall ämbetsverkens förslag att medgifva användning af 11-åringar till lättare arbeten vid de med sågverk förenade brädgårdarne skulle mot förmodan vinna godkännande.

Hvad *kretsen af de skyddade personerna* beträffar, kräfver hänsyn till yrkesinspektörernas fåtalighet, att denna till en början inskränkes till minderårige. Dock borde redan nu införas skydd för kvinna mot öfveransträngning genom arbete efter barnsbörd. I det utlåtande, ämbetsverken afgåfvo den 10 december 1892, erkände de behofvet af dylikt skydd, men funno sig, hufvudsakligen af formella skäl, böra afstyrka upptagande af dylik bestämmelse. Sålunda anföres, att dylikt skydd borde tillkomma alla kvinnor och ej blott dem, som användas i visst arbete. Detta är mycket riktigt, men samma skäl leder till förkastande af hela den nu föreslagna arbetareskyddsförfattningen, enär den ju skulle lämna

Ayuntamiento de Madrid

skydd blott åt minderårige i fabriker, under det att högeligen önskligt vore att alla minderårige kunde skyddas mot öfveransträngning. Att bestämmelsen ligger vid sidan af det egentliga föremålet för den ifrågasatta författningen, som ju i öfrigt icke alls sysslar med fullvuxna kvinnors arbete utan blott med minderåriges, är ju riktigt, men, när det gäller praktiska förhållanden, spela dylika inkonsekvenser eller olikformigheter ingen roll. Då slutligen ämbetsverken förmena, att bestämmelsens efterlefnad icke skulle kunna kontrolleras, så taga de säkerligen fel. Dylik bestämmelse finnes i andra länders lagstiftningar, utan att det visat sig, att densamma skulle vara svårare att kontrollera än andra bestämmelser; den är snarare lättare att kontrollera, då det ju blott gäller att konstatera tidpunkten för två händelser, nämligen dagen för barnsbörden och dagen, då kvinnan därefter återinträdde i arbetet.

Bland förslagen angående *minimiåldern* för anställning i de skyddade yrkena, möta vi några af de betänkligaste, som sett dagen under hela behandlingen af detta ärende. Dessa äro embetsverkens förslag, *dels* om att 12-åring må användas i arbete redan innan han äger lämna folkskolan, *dels* om att redan 11-åringar skulle få användas i arbete.

Hvad det förstnämnda förslaget beträffar, motiveras det af ämbetsverken därmed, att enda anledningen till fordran af visst kunskapsmått hos minderårig såsom villkor för hans anställning i industriellt arbete skulle vara, att den minderåriges användande till dylikt arbete före skolgångens behöriga afslutande skulle verka hinderligt för fortsatt skolgång. »Kunde till förebyggande häraf», säga ämbetsverken, »meddelas tillfyllestgörande bestämmelser, torde således ej vidare förefinnas något skäl, hvarför icke en frisk och stark tolfåring, som icke afslutat sin skolgång, skulle få användas i yrkesarbete lika väl som en sin jämnårige, hvilken med vederbörligt betyg eller tillstånd lämnat skolan.» Gent emot detta resonnemang må framhållas, att det af ämbetsverken anförda skälet ej är det enda, som föranledt bestämmelsen om afslutad skolgång. Det finnes ett annat lika viktigt skäl, och det är det, som kan anföras till stöd för så godt som alla materiella bestämmelser i en lagstiftning om arbetets begränsning, nämligen faran för öfveransträngning af de skyddade personerna. Nu är, såsom ofta framhållits, åldern omkring 12 för barnens kroppsutveckling i regeln ett mycket ömtåligt tidsskede (jfr 1892 års kommittébetänkande sid. 183). Då lärotimmarnes antal per dag i folkskolan kunna uppgå till 5 à 6, borde det vara klart, att hvarje tillstånd att använda dylikt barn i industriellt arbete innebär fara för öfveransträngning; under ferierna är visserligen skolgången

Ayuntamiento de Madrid

inställd, men dessa ferier afse ju ej blott att skaffa lärarne hvila, utan de äro af ännu större betydelse för barnen. Men syftet med dessa ferier skulle väsentligen förfelas, om barnen under denna tid intvingades i industriellt arbete. Att medicinalstyrelsens ledamöter ej reserverat sig mot detta ändringsförslag, är ägnadt att väcka synnerlig förvåning. Hvad här sagts gäller i ännu högre grad om förslaget att tillåta användningen af 11-åringar i vissa arbeten. Ty 11-åringar lära väl i de allra flesta fall fortfarande vara underkastade skolplikt. Äfven här förefalla medicinalstyrelsens ledamöter ej varit vakne. De opponera sig visserligen mot användning af elfvaåringar i glashyttor, men ha intet emot dessas användning under bar himmel vid grufvor, sågverk och brädgårdar. Och ändå förklara de, att åldersperioden mellan 11 och 12 år är för barnens kroppsutveckling ett mycket ömtåligt tidsskede. Men kan det vara rätt att tillråda att, under ett dylikt ömtåligt tidsskede, barn, som är upptaget af skolgång och läxläsning kanske 5 à 6 timmar om dagen, dessutom skall få sysselsättas i arbete, må vara lätt och hygieniskt, ytterligare under ända till 6 timmar.

I sitt utlåtande den 10 december 1892 intogo ämbetsverken en helt annan ståndpunkt. De yttrade där: »det lärer sålunda, på grund af hvad ofvan andragits, böra anses lämpligast att tills vidare *såsom minimiålder för inträde i arbete bibehålla fyllda 12 år* (i st. f. föreslagna 13 år), men att *skarpare* än som föreslagits, *framhålla en lagligen afslutad skolundervisning* såsom *grundvillkoret* för användande i arbete». Och vid den internationella arbetareskyddskonferensen 1890 anslöt sig Sveriges delegerade till resolutioner, som bl. a. innehöllo: att åldersgränsen för barns användning i industriellt yrke borde vara *12 år*, att denna åldersgräns borde gälla för alla inrättningar, samt att barnen icke borde få inträda i arbete, förr än de fullgjort sin skolgång. Och i det utskott, som hade att förbereda konferensens beslut rörande minderåriges användande, betonade samma delegerade nödvändigheten af att stadga fullgjord skolgång såsom villkor för anställning i industriellt arbete under hänvisning till, att den svenska lagstiftningen förbjuder användning af barn i fabriker, så vida de ej äga det för afgång från folkskolan fordrade minsta kunskapsmåttet. Ett frångående från dessa i vår lagstiftning redan fastslagna principer skulle säkerligen framkalla allt annat än smickrande omdömen om vårt land.

Anledningen till den omkastning i åsikter, hvarom ämbetsverkens förslag bära vittne, torde förnämligast varit de bekanta framställningarna från glasbruken om lindrigare villkor för barns användande i dessa inrättningar. Ämbetsverken hafva tagit för godt det påståendet, att för ernå-

Ayuntamiento de Madrid

ende af erforderlig yrkesskicklighet inom glasindustrien, kräfves inträde i arbete vid tidigare år, än 1881 års förordning och civildepartementets förslag medgifva. Detta skäl har till sitt rätta värde reducerats så väl af aktuarien K. Key-Åberg i hans arbete, »Arbetsstatistisk studie öfver glasindustrien i Sverige», sid. 48 o. ff., som af medicinalstyrelsens ledamöter. Från båda hållen framhålles, att erfarenheten visat, att en stor mängd arbetare, som ej börjat tidigare än nu gällande bestämmelser tillåta, blifvit skickliga arbetare, af de senare därjämte att det arbete, hvarmed de yngsta arbetarne sysselsättas, icke är ägnadt att förbereda någon yrkesskicklighet. Egendomligt vore också om påståendet vore grundadt, enär i sådan händelse Tysklands glasindustri vore dömd att råka på förfall. Där få nämligen minderårige ej börja arbeta i fabriker och vissa andra industriella företag förr än efter fyllda *13 år* och sedan den föreskrifna skolgången fullgjorts, och från dessa bestämmelser medgifvas inga undantag för något yrke.

Hvad de föreslagna arbetstiderna för minderårige beträffar, så vore ju därom mycket att säga. Men medgifvandet af dessa delvis allt för långa arbetstider är nog ett af de offer, som nödvändigt måste ske, för att få en *effektiv* begränsning af arbetstiden till stånd. Hvad undantagen i afseende å arbetstiden och förbudet mot nattarbete beträffar, hafva ämbetsverken redan tillbakavisat det egendomliga förslaget att för vissa yrken höja arbetstiden för minderårige på 12 och 13 år ända till 12 timmar eller mer[1] och att medgifva deras användning till nattarbete — ett förslag, om hvilket man vid första påseende ovillkorligen känner sig frestad att tro, att det beror på en misskrifning. Med afseende å ämbetsverkens hemställan om, att 12-åringar skulle få användas ända till 10 timmar om dagen i lättare arbeten vid grufdrift, glashyttor samt sågverk och med sådana förenade brädgårdar, nöjer jag mig med att hänvisa till hvad medicinalstyrelsens ledamöter anfört, eller att en dylik lång arbetstid för 12-åringar skulle hafva betänkliga följder för det uppväxande släktet. Skulle emellertid en dylik bestämmelse upptagas, måste det tydligt angifvas, om denna arbetstid äfven må tillåtas för 12-åringar, som ännu icke fått afgå från folkskolorna. Vore detta meningen, blefve naturligtvis stadgandet ännu ödesdigrare. Men, som sagdt, man får vara beredd på, att bestämmelserna om arbetstiden blifva mycket liberalt affattade; det blifver sedan yrkesinspektörernas och besiktningsläkarnes uppgift att konstatera verkningarna af dessa allt för långa arbetstider och framkalla ändring däraf.

[1] Arbetstiden för ifrågavarande yrken skulle, liksom enligt förordn. d. 22 juni 1883, få uppgå till *i medeltal* högst 12 timmar om dygnet och således tidtals kunna öfverstiga nämnda timtal.

Ayuntamiento de Madrid

En betänklig brist är saknaden af bestämmelser om raster. Förslaget stadgar helt enkelt blott, att arbetstiden för minderårige skall afdelas genom raster. I 1881 års författning finnas, som bekant, med afseende å fabriker stadganden så väl om rasternas längd som om deras placering. Rörande handtverk saknas visserligen dylika bestämmelser, men det föreskrifves åtminstone, att arbetet skall afdelas genom *lämpliga* raster. Formuleringen af stadgandet i förslaget åter gör, att bestämmandet af rasternas längd och placering uteslutande tillkommer arbetsgifvarne; rättelse i deras åtgöranden i detta hänseende skulle i hvarje särskildt fall eller för hvarje särskildt yrke kräfva särskildt förordnande af regeringen. Att en dylik bestämmelse kunnat föreslås, torde endast kunna förklaras på det sätt, att upphofsmannen saknar kännedom om de missbruk, som i andra länder bedrifvits just med afseende å rasterna. Förvånansvärdt är också, att medicinalstyrelsens ledamöter, som så ifrigt framhålla den fara för öfveransträngning, som de allt för långa arbetstiderna innebära, ej ägnat ett ord åt faran af, att de minderårige ej komma i åtnjutande af erforderlig hvila under dessa långa arbetstider.

Att bestämmelsen om fortsatt skolundervisning för de i skyddade yrken anställda minderårige uteslutits, lär väl, såsom ämbetsverkens utlåtande den 10 dec. 1892 synes gifva vid handen, bero på, att här i fråga varande författning ej ansetts vara rätta platsen för ett dylikt stadgande. Denna uppfattning är dock ej välgrundad; den enda, som kan kontrollera efterlefnaden af ett dylikt stadgande, är vederbörande yrkesinspektör, som ju äger kännedom om, hvilka minderårige användas i de skyddade yrkena och i följd däraf äro underkastade fortsatt skolgång, under det att skolmyndigheterna näppeligen kunna effektivt kontrollera denna sak. Om arbetstiden för 13-åringar bestämmes till 10 timmar, vore det emellertid barbariskt, att ålägga dessa fortsatt skolgång; i så fall borde den fortsatta skolgången begränsas till dem, som ej fyllt 13 år.

Af denna korta granskning af de föreslagna materiella bestämmelserna torde framgå, att dessa äro i många afseenden otillfredsställande. Beaktas bör dock, att det vore synnerligen oklokt att uppställa mycket höga fordringar på denna del af den blifvande lagstiftningen. Faktiskt saknar vårt land för närvarande en legal reglering af arbetstiden, enär den nu gällande blott är en lagstiftning på papperet. Detta förhållande har ju länge varit tämligen allmänt bekant, och de upplysningar, som glasindustriens målsmän nyligen öppenhjärtigt lämnat, bestyrka blott en redan förut känd sak. Det gäller sålunda i själfva verket nu att *införa* en reglering

Ayuntamiento de Madrid

af industriellt arbete. Inskränkningarna i industriens frihet böra därför till en början icke göras allt för stora. Skall den blifvande författningen verkligen komma att efterlefvas, måste dess materiella bestämmelser affattas med vederbörlig hänsyn till så väl de resurser i afseende å kontroll och öfvervakande, som kunna påräknas, som till det motstånd från arbetsgifvares och arbetares sida, som en dylik lagstiftning, såsom erfarenheten från alla länder visat, är ägnad att framkalla. Det gäller att så småningom bryta detta motstånd och vinna ett allt större antal bland arbetsgifvare och arbetare till vänner af denna lagstiftning. Detta mål ernås lättast, om man börjar med mindre inskränkningar i arbetets frihet, för att sedermera i den mån vederbörande försona sig med denna reglering af arbetet, öka skyddet så väl extensivt som intensivt.

Om man från denna utgångspunkt skulle söka angifva, hvad som utan svårigheter redan nu borde kunna genomföras i fabriker och likartade inrättningar tror jag, att följande bestämmelser ej skulle vara för stränga:

1. Minimiåldern bestämmes till 12 år[1] utan någon nedsättning för något fall; rätt eller tillstånd att afgå från folkskolan göres till undantagslöst villkor för inträde i skyddadt arbete; naturligtvis också att den minderårige utan men för sin hälsa kan förrätta arbetet i fråga.

2. Arbetsdagen: 6 f. m.—9 e. m. Arbetstiden bestämmes till 6 timmar för 12—13-åring, 10 timmar för 13—14-åring och till 11 timmar för 14—18-åring. Undantaget för yrken med nödvändigt nattarbete (12 timmars arbetstid och nattarbete) begränsas till minderårig af mankön öfver 14 år; samma gäller om undantag i denna riktning för särskildt fall.

3. Rasternas längd bestämmes till 2 timmar för 13—18-åringar, däraf 1 timme såsom middagsrast; för 12—13-åring $^1/_2$ timme.

4. Obligatorisk fortsatt skolgång till 13 år.

5. Förbud att använda kvinna fyra veckor efter barnsbörd.

6. Förbud mot användning af alla minderåriga af kvinnkön och manlig minderårig under 14 år till arbete under jord i grufvor eller stenbrott; förbud mot skötsel af ångpanna, motor m. m. af minderårig m. fl. bestämmelser, om hvilka egentlig tvist ej råder.

Detta om de materiella bestämmelserna. I en följande artikel skall jag granska garantierna för den blifvande lagstiftningens efterlefnad.

David Davidson.

[1] Chefen för civildepartementet uttalade vid sistlidne års riksdag, att minimiåldern i allmänhet borde höjas till 13 år. Denna fordran torde dock till en början vara för sträng.

Ayuntamiento de Madrid

Genmäle.

I sista häftet af Ekonomisk Tidskrift för år 1899 har sekreteraren i Lorénska stiftelsen m. m. d:r Johan Leffler ansett lämpligt att publicera en granskning af mitt på samma stiftelses förlag utgifna arbete rörande glasindustrien i Sverige, en granskning så genomgående skef och vilseledande i sak, att densamma synes mig icke böra lämnas obesvarad.

Innan granskaren öfvergår till de arbetsstatistiska principfrågor, som af mig bragts på tal i mitt nämnda arbete och hvilka granskaren ägnar särskild uppmärksamhet, tror han sig böra framhålla en faktisk oriktighet i min bok, enär han påstår, att en af mig uppgjord karta öfver glasbruken i Sverige upptager 52 sådana bruk, medan en tabellarisk förteckning öfver Sveriges år 1898 verksamma glasbruk skulle reducera antalet till 51. Detta påstående är helt enkelt icke sant.

Kartan upptager 52 röda prickar och förteckningen 52 glasbruksnamn. Härom kan hvarje seende människa lätt öfvertyga sig. Antagligen har granskaren förbisett, att Bergdala och Lindefors glasbruk i Kronobergs län, under år 1898 och veterligen ännu stående under samma egareskap, redovisat sina arbetare och sina tillverkningars värde i förening och därför blifvit å förteckningen, som just angifver arbetarnes numerär och produktionens värde vid de olika glasbruken, upptagna å samma rad under benämningen Bergdala-Lindefors. Å kartan hafva de båda bruken, såsom till lokaliteten åtskilda, naturligtvis utmärkts med två prickar. På enahanda sätt redovisa exempelvis de vidtkända verken Bofors-Björkborn, Sandarne-Askesta m. fl. i klump så väl sina arbetare som sina tillverkningar; men gifvetvis hindrar detta icke, att nyss anförda verk räknas såsom 4 anläggningar och äfven å kartor, där de finnas utlagda, upptagas såsom 4 platser.

Beträffande den afdelning af min bok, som rör tillverkningen af glas och arbetets anordning därvid, gör granskaren den upplysande anmärkningen, att däri i hufvudsak meddelas detsamma, som »t. ex.» i Nordisk Familjeboks art. Glas och Glasfabrikation. Det märkvärdigt inflickade »t. ex.» synes gifva vid handen, att granskaren härmed velat säga, att jag

Ayuntamiento de Madrid

vid utarbetandet af ifrågavarande afdelning anlitat tryckta källor, bl. a. den allbekanta Nordisk Familjebok. Häri gifver jag granskaren obetingadt rätt. Jag har aldrig gjort anspråk på att vara fackman inom glastillverkningskonsten och håller det för alldeles orimligt att fordra af en person, som gör en arbetsstatistisk studie öfver ett visst industriellt yrke, att han skall prestera en fullt originell redogörelse för yrkets tekniska förhållanden. Emellertid vill jag här uttryckligen hafva tillkännagifvit, att jag, såsom hvar man lätt torde kunna finna genom en jämförelse af min bok med berörda artikel i konversationslexikonet, hufvudsakligen anlitat andra källor än den af granskaren antydda. Bland dessa andra källor tillåter jag mig särskildt nämna: Varulexikon af Ekenberg & Landin, Allgemeine Warenkunde af Hauke, en afhandling i manuskript om glasindustrien, som dir. Kjellgren å Reymyra välvilligt ställt till mitt förfogande, mina reseagenters beskrifningar samt egna iakttagelser vid besök i glashyttor. Med hänsyn härtill finner jag granskarens anmärkning skäligen malplacerad.

Härefter öfvergår granskaren till de arbetsstatistiska principfrågor, som han gjort till hufvudämne för sin recension, och inlåter sig därvid först på frågan om den lämpligaste anordningen af frågoformulären. Jag har i min bok om glasindustrien i Sverige såsom försvar för de af mig anlitade jämförelsevis kortfattade frågoformulären tillåtit mig att bl. a. framhålla några allmänna olägenheter af alltför utförliga och detaljerade frågoformulär. Då granskaren med anledning däraf yttrar: »det är svårt att gissa *mot hvem eller hvilka* (kurs. af mig) författaren velat rikta dessa *klandrande* (kurs. af mig) uttalanden», ser det ut, som om han skulle misstänka, att jag med ifrågavarande resonemang särskildt åsyftat granskarens eget arbete om bagerierna. Han söker nämligen ifrigt ådagalägga, att de af mig använda frågoformulären »i fickformat» endast i afseende å just formatet ha att uppvisa någon afsevärd skillnad med de för bageriundersökningen begagnade, å helpappersark tryckta primärblanketterna för arbetarnes utfrågande. Granskaren upplyser emellertid själf, att medan mina formulärblanketter upptaga endast 37 frågor, räkna hans egna icke färre än 60. Jag antager, att hvarje opartisk människa finner en reduktion af 38,3 % i frågornas antal icke vara utan sin stora betydelse. Men jämförelsen mellan mina frågoformulär och de af granskaren för bageriundersökningen använda utfaller ännu afgjordare till granskarens nackdel genom den omständigheten, att vid bageriundersökningen begagnades icke allenast ett omkr. 60 frågor upptagande formulär för arbetarnes utfrågande (form. C), utan dessutom två andra formulär (A och B), af hvilka det ena (A), afsedt för arbetsgifvare och hälsovårdsnämnder, innehåller ungefär samma stora antal frågor som formuläret C. Att några af frågorna äro desamma i formulären A och C betyder härvidlag ingenting, då arbetsgifvarne och hälsovårdsnämnderna, som besvarade formuläret A, och arbetarne, som besvarade formuläret C, hvar i sin stad måste underkasta sig besväret att självständigt besvara formulärens massor af frågor samt bearbetningen af

Ayuntamiento de Madrid

det insamlade materialet naturligtvis måste taga behörig hänsyn till de olika parternas uppgifter. På grund af det sagda vill jag endast fastslå det faktum, att till bageriundersökningen i formulär uppställdes inalles omkr. *tre gånger* så många frågor, som till undersökningen om glasindustrien, hvilket enkla faktum torde vederbörligen korrigera granskarens infall, att mitt frågoformulär endast i afseende å formatet »väsentligen afvikit från de förut vid enquêter i vårt land använda» frågoformulär.

Att härefter ingå i någon detaljgranskning af formulärblanketterna till bageriundersökningen, i ändamål att söka uppvisa flere eller färre af de däri intagna frågornas öfverflödighet, anser jag ligga utanför mitt egentliga ämne för tillfället, som alldeles icke är att granska d:r Lefflers arbete om bagerierna, hvilket arbete nog i sin tid får sin sakkunnige granskare, ehuru någon sådan ännu icke veterligen uppträdt. Endast såsom en profbit på de för bageriundersökningen använda frågoformulärens minutiösa omständlighet tillåter jag mig här aftrycka mom. 19 af formuläret A:

* 19. Bostadslokalen för arbetare:

a) läge i förhållande till arbetslokalen? . . . . . .
under eller ofvan jord? . . . . . .
åt gård eller gata? . . . . . .
vindsrum? . . . . . .

b) specifikation af rummen med afseende på kubikinnehåll, dagerförhållanden och antal däri boende (sofvande) personer?[1] . . . .

c) särskilda anordningar för ventilation (hvilka)? . . . . . .

d) särskilda anordningar för uppvärmning (hvilka)? . . . . . .

e) antal sängar (eller liggsoffor) med antal sofplatser? . . . . . .

f) begagnas något sofrum såsom matsal? . . . . . .

g) anordningar för förvaring af kläder? . . . . . .

h) anordningar för bad? . . . . . .

i) tvättställ? andra bekvämligheter? . . . . . .

j) allmänt omdöme (*fullt, någorlunda* eller *icke* tillfredsställande) om bostadslokalens: snygghet? . . . . . .
rymlighet? . . . . . .
sundhet? . . . . . .

Jag tillåter mig tro, att de flesta människor, äfven om de ganska varmt intressera sig för de arbetare, som tillverka vårt dagliga bröd, skola medgifva att en del af ofvanstående frågor gärna kunnat slopas, utan förkränkelse af deras berättigade vetgirighet.

Men detta var nu endast ett lösryckt exempel på bageriformulärens utförlighet. För öfrigt känner jag mig fullkomligt oförhindrad att erkänna, att många af de frågor, som återfinnas i berörda formulär, men däremot icke i formulären för glasindustriundersökningen, äro väl på sin plats, och

* De under denna punkt begärda uppgifter äro afsedda att inhämtas genom vederbörande hälsovårdsnämnd, där sådan finnes.

[1] 3 frågor, om 1 rum; 6, om 2 rum etc. Not af undert.

Ayuntamiento de Madrid

att en del af samma frågor skulle med nöje af mig insatts i glasindustriformulären, om icke, såsom jag uttryckligen framhållit (sid. 29 i Glasind.), nödig hänsyn till de synnerligen begränsade resurser i penningemedel och arbetskrafter, som varit för mig tillgängliga, tvungit mig till att koncentrera min undersökning till några få kardinalpunkter, af hvilka de flesta mer eller mindre direkt sammanhänga med arbetarnes lönevillkor, hvilka af mig anses »åtminstone för närvarande böra utgöra hufvudföremålet för arbetsstatistiska enquêter, de där icke hafva något annat alldeles säreget syfte». Naturligtvis kunna och böra — såvidt statsanslagen icke äro alltför knappt tillmätta — statistiska undersökningar, som företagas på statens bekostnad i regel begagna sig af mera omfattande frågoformulär än de, hvarmed en enskild forskare gemenligen måste låta sig nöja, i händelse han ej vill ådraga sig ekonomiska förluster genom sitt arbete. Att jag emellertid är af den öfvertygelsen, att de för de hittills utgifna häftena svensk arbetsstatistik begagnade frågoformulären varit alltför utförliga i förhållande till de statsanslag, som disponerats för nämnda statistik, har jag å annat ställe (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 572 o. f.) framhållit och motiverat.

Efter sin jämförelse mellan frågoformulären för undersökningarne rörande bagerierna och glasindustrien har granskaren underkastat sig besväret att omändra en af mig uppgjord tablå öfver de rörande 1897 års löneförmåner utfrågade arbetarnes procentiska antal i förhållande till hela antalet under samma år inom den svenska glasindustrien sysselsatta arbetare, i det han uträknat de utfrågade arbetarnes proc. förhållande till hela arbetarenumerären vid glasbruken under närmast följande år. Måhända kan det i en framtid falla någon in att uträkna, huru stor procent de för min undersökning utfrågade arbetarne utgöra i förhållande till samtliga vid de svenska glasbruken under ett ännu senare år, exempelvis 1900, sysselsatta arbetare. Med dylika oskyldiga beräkningar kan man ju roa sig, om man finner intresse däri. Men visst är, att den anordning jag gifvit ifrågavarande tablå, som har till syfte att uppvisa undersökningens »vetenskapliga värde» är ur statistisk-teknisk synpunkt den enda riktiga. Att jag, på tal om undersökningens vetenskapliga värde, skulle vara nog naiv att anse, det resultaten af min undersökning, hvilken till följd af de starkt begränsade penningemedel och arbetskrafter, som för tillfället stått till min disposition, omfattar endast omkr. $^1/_5$ af glasbruksarbetarne i Sverige under 1897 — skulle vara »giltiga för *hela* den svenska glasindustrien, åtminstone i fråga om undersökningens 'point de résistance', arbetsförtjänsten pr år», torde ingen, som med oväld läst min bok, med minsta fog kunna misstänka. Jag har tvärtom i densamma (sid. 60) uttryckligen framhållit, att man måste a priori kunna antaga för gifvet, att arbetarelönerna ställa sig afsevärdt olika vid de skilda glasbruken, då olika slags tillverkningar bedrifvas vid bruken och framställningskostnader, arbetstider m. m. icke äro öfver allt desamma. Den af granskaren nedlagda »bestämda gensagan» mot undersökningens allmängiltighet utom sin egen rayon rör mig sålunda alldeles icke. Han

Ayuntamiento de Madrid

protesterar endast mot en sin egen inbillning. Granskaren är emellertid icke nöjd härmed, utan söker äfven förringa undersökningens representativa betydelse. För detta måls vinnande inlåter han sig emellertid på ett fullkomligt halsbrytande resonemang. Först söker han bestämma en allmän genomsnittslön för de af undersökningen berörda arbetarne genom användande af en utaf mig upprättad tabellarisk sammanställning öfver de 969 utfrågade arbetarnes löneinkomster inom olika åldersklasser och kommer därvid till den slutsatsen, att »medeltalet för samtliga *dessa* (kurs. af undert.) arbetare icke kan understiga 500 och sannolikt något öfverstiger 700». Hitintill må resonemanget hafva sin riktighet — jag har verkligen icke kontrollerat kalkylen — men icke vidare. Granskaren tror sig emellertid genom samma kalkyl hafva funnit den allmänna genomsnittslönen för *samtliga* arbetare vid de 6 glasbruk, som min undersökning omfattat. Häri ligger ett stort statistiskt felslut. Jag har i min bok (sid. 28 och flerestädes), uttryckligen framhållit, att den stora massan af minderåriga arbetare (uppassare, hyttgossar) endast undantagsvis medtagits, och af tabellbilagan 1 framgår med all tydlighet, att desamma utfrågats i ett mot de vuxne arbetarne proportionellt antal endast vid Liljedahl och Sölje, och då de minderårige äro de i regel ojämförligt sämst aflönade bland arbetarne, ligger det i öppen dag, att det måste leda till ett svårt missvisande resultat, om man beräknar en allmän genomsnittslön för *samtliga* arbetare vid *alla* de 6 glasbruken genom att sammanslå lönerna för de 969 utfrågade arbetarne och sedan dividera denna lönesumma med talet 969. Och det är dock detta man på en bekväm väg gör, när man, såsom granskaren, ur ofvan vidrörda tabellariska sammanställning framkonsstruerar en allmän medellön. Då de af undersökningen berörda arbetarne, såsom sagdt, i oproportionerligt antal tillhöra högre löneklasser, säger det sig självt, att den på granskarens sätt beräknade medellönen måste ställa sig alldeles för hög. För att beräkna allmänna genomsnittslöner för samtliga arbetare vid de redovisade 6 glasbruken är uppenbarligen rättare att hänvända sig till de i tabellbilagan 1 framlagda uppgifterna från Liljedahls stora och Sölje mindre bruk, då nämligen, såsom sagdt, de minderårige arbetarne från dessa två verk blifvit redovisade i ett till de vuxne proportionellt antal. Gör man detta, torde man finna, att den allmänna medellönen vid Liljedahl uppgår till omkr. 596 kr., vid Sölje åter till 488 kr., om, såsom sig bör, hyttmästarne och sådana arbetare som icke tjänstgjort hela året utgallras ur beräkningarna. Enligt löneuppgifterna från de andra 4 glasbruken är gifvetvis den för Liljedahl funna medellönen bäst tillämplig på dem, hvaremot medellönen vid Sölje torde hafva sin motsvarighet vid flere mindre glasbruk i vårt land, hvilket jag dock i saknad af bevismaterial naturligtvis ej kan påstå med någon bestämdhet.

Ännu värre blir det emellertid, när granskaren, efter att på sitt oriktiga sätt hafva beräknat en allmän medelarbetslön, sätter denna lön i korrespondens med de från glasbruken för år 1898 till kommerskollegium redovisade tillverkningsvärdena. Dessa värden uppgingo, såsom framgår

Ayuntamiento de Madrid

af den å sid. 17 i min bok intagna förteckningen, till sammanlagdt 6,773,114 kr. (tillv. vid ett glassliperi vid Liljeholmen oräknade), och då 4,655 arbetare uppgifvits såsom under samma år sysselsatta vid glasbruken, skulle tillverkningsvärdet pr arbetare utgöra 1,455 kr. (ej 1,452: 85 kr., såsom granskaren felaktigt uppgifver). Emellertid drager granskaren efter dessa kalkyler oförskräckt åstad med följande tirad: »Såvida icke arbetsförtjänsten förändrats *mycket* från år 1897 till år 1898, torde alltså samtliga arbetslöner sistnämnda år i medeltal för de 6 undersökta glasbruken hafva tagit i anspråk högst 50 % af hela det angifna tillverkningsvärdet. Men vid flera af de år 1898 verksamma mindre glasbruken skulle *hela* tillverkningsvärdet icke hafva räckt till att betala sådana genomsnittslöner som de nyss anförda. Och exempelvis vid de 12 mindre glasbruk inom Kronobergs län, hvilka på förteckningen följa efter Kosta, utgjorde tillverkningsvärdet i medeltal kr. 1,044: 76 pr arbetare, men varierade mellan 2,278: 57 och 214: 28 kr.!» Hela detta resonnemang brister ohjälpligt sönder, om man erinrar sig, dels *att*, därför att ett glasbruk varit i gång under ett visst år, det därmed ingalunda är sagdt, att samma glasbruk varit i verksamhet från årets början intill dess slut, dels ock *att*, såsom de officiella berättelserna om fabriker och handtverk uttryckligen framhålla, arbetarne vid hvarje verk uppgifvas »i medeltal för den tid verket varit i gång under redogörelseåret, så att vissa fabriker, som drifvits blott en kortare tid af året, redovisat en större arbetspersonal i förhållande till tillverkningens myckenhet och värde än fabriker af samma klass, som varit i gång året om». För att taga ett nominativt exempel, så är det af granskaren angifna omåttligt låga tillverkningsvärdet 214: 28 kr. pr arbetare redovisadt från Orrefors glasbruk, men detta glasbruk igångsattes först den 4 nov. 1898, hvadan det af granskaren uträknade tillverkningsbeloppet pr arbetare endast afser omkr. 2 månaders bruksdrift. Vill man här approximera sig till ett fingeradt årstillverkningsbelopp pr arbetare, måste man sålunda multiplicera 214: 28 kr. med talet 6, och gör man detta, erhåller man ett belopp af 1,285: 68 kr., hvilket ju ganska godt öfverensstämmer med det medelbelopp, som granskaren uträknat för det närliggande Kosta (1,327: 43 kr.).

Äfven vid Orrefors torde sålunda — om bruket varit gång hela året 1898 — en medelarbetslön, jämförlig med den vid Sölje, eller kanske till och med vid Liljedahl, under samma år hafva kunnat utbetalas.

Sedan granskaren under utrop kullbytterat i sin bevisföring ang. min undersöknings representativa betydelse, sysselsätter han sig hufvudsakligen med två nya arbetsstatistiska principfrågor. Jag har i min bok (sid. 43 o. f.) framlagt en del objektiva skäl för lämpligheten att i arbetsstatistiska enquêter offentliggöra en tabell, i hvilken arbetarnes årslöner och de data, som isynnerhet kunna tänkas inverka på lönernas belopp, specificeras för hvarje arbetare särskild för sig. Tabellbilagan 1 i mitt arbete utgör en dylik tabell, och där upptagas specifikt för hvarje arbetare, dels hans lön, dels hans yrkesspecialitet, kön, lefnadsålder och civilstånd. Ännu

Ayuntamiento de Madrid

flera data hade jag, såsom jag uttryckligen anmärkt (sid. 45 i Glasind.), önskat medtaga i denna tabell, bl. a. och framom andra de onekligen mycket viktiga uppgifterna ang. arbetarnes yrkesålder eller anställningsår inom industrien, men såg mig af utrymmes- och tryckningskostnadsskäl därtill förhindrad. Granskaren erkänner, »att idealet för tillgodogörandet af primäruppgifterna i en arbetsstatistisk enquête nog under vissa förhållanden skulle kunna vara, att man finge till trycket befordra — — — äfven ett för hvarje i enquêten hörd person specificeradt sammandrag af de afgifna svaren». »Men», tillägger han, »detta hufvudsammandrag borde då omfatta icke blott — såsom af utrymmesskäl i förf:s tabellbilaga 1 — svaren på frågor rörande yrkesspecialitet, lefnadsålder, (kön), civilstånd och arbetsförtjänst (eller årsinkomst), utan *alla* i enquêten afgifna och i någon mån afsevärda svar». Detta var ungefär, fastän långt ifrån till fullo min ståndpunkt på den tid (1895—1896) jag utförde mitt arbetsstatistiska förstlingsarbete, den »lilla» undersökningen rörande textilindustrien i Norrköping, hvilken undersökning, trots vissa bristfälligheter, som jag är den förste att erkänna, dock var den första arbetsstatistiska undersökning i Sverige, som baserade sig på modernt vetenskapliga lönstatistiska metoder. Numera har jag af hänsyn till utrymme och tryckningskostnader modererat mina åsikter därhän, jag ofvan angifvit. Men detta generar ingalunda granskaren. Han — icke jag — påstår, att det under vissa förhållanden skulle kunna vara idealet att publicera ett för hvarje arbetare specificeradt sammandrag öfver *alla* i enquêten afgifna och i någon mån afsevärda svar, och tar så sin bageriundersökning till hjälp för att ådagalägga, till hvilka praktiska orimligheter hans påståendes tillämpning särskildt på nämnda undersökning skulle hafva ledt. Enligt min mening lyckas ock granskaren, tack vare den ansenliga mängd arbetsställen och arbetare, som omfattades af bageriundersökningen, samt de massor af frågor, som för densamma utfärdades, ganska väl i att drifva sitt eget påstående in absurdum. I annat sammanhang (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 576) har jag beräknat, att ett för hvarje arbetare, som utfrågades vid den officiella tobaksindustriundersökningen, specificeradt sammandrag öfver lönerna och vissa därmed sammanhängande hufvuddata skulle kräft omkr. 40 trespaltade sidor. De af tobaksindustriundersökningen omfattade arbetarne voro icke färre än 4,380, under det att de af bageriundersökningen berörda arbetarnes antal uppgick till 2,872, hvadan jag antager, att ett sådant specificeradt sammandrag, jag föreslagit, öfver sistnämnda arbetares löner och vissa därmed sammanhängande fundamentaldata, icke behöft taga i anspråk större antal sidor, än det sagda, äfven om granskaren i detta sammandrag velat intaga en eller annan uppgift förutom de af mig framhållna, såsom exempelvis uppgifterna om arbetarnes yrkesålder, hvilka jag redan i min bok om glasindustrien, såsom förut blifvit anmärkt, tillerkänt stor betydelse i lönstatistiskt hänseende. Men ett slikt specificeradt sammandrag sätter granskaren icke under debatt, utan finner det bekvämare att uppvisa, att om *alla* »i någon mån afsevärda» svar, som

Ayuntamiento de Madrid

inkommo till bageriundersökningen, skolat upptagas i ett för hvarje arbetare specificeradt sammandrag, så skulle *härtill* tagits i anspråk minst 200 sidor. Och att trycka en sådan tabell hade uppenbarligen varit ett skriande slöseri. Den slående logiken i detta resonemang är i sanning brillant. För öfrigt anser granskaren, att de af mig förordade tryckta specificerade sammandragen mycket väl kunna ersättas af ett till sin felfrihet vederbörligen kollationeradt och vederbörligen bevittnadt hufvudsammandrag i hand- eller maskinskrift, som, häftadt eller inbundet, i fullgodt skick på tillgängligt ställe förvaras. I en not upplyser emellertid granskaren, att han själf vid de två arbetsstatistiska undersökningar, han ledt, ingalunda handlat så, som han i detta afseende lär, utan att de handskrifna hufvudsammandragen till ifrågavarande enquêter befinna sig »icke i synnerligen presentabelt skick», hvilket torde vara ett mycket mildt omdöme. Hvad hufvudsammandraget till den officiella bageriundersökningen beträffar, uppfyller detsamma ej heller granskarens, i mina ögon öfverdrifna, fordran att vara till sin öfverensstämmelse med primäruppgifterna »behörigen bevittnadt». I fråga om hufvudsaken eller huruvida ett dylikt på »tillgängligt» ställe förvaradt sammandrag i »hand- eller maskinskrift» kan anses till fullo öfverflödiggöra de af mig förordade sammandragen af arbetarnes löner och därmed sammanhängande fundamentaldata, vill jag endast framhålla den väsentliga skillnad i afseende på »tillgängligheten», som förefinnes mellan en tryckt tabell, den där kan spridas till hvilken studerkammare som helst i hela världen, och ett manuskriptsammandrag, som står uppställdt i något arkiv, där dess plats, med fäst hänsyn till våra oordnade arkivförhållanden, måste anses vara långt ifrån säker. Det skäl *emot* tryckningen af för hvarje arbetare specificerade sammandrag, som granskaren tror sig hafva funnit i de »svåra olägenheter, särskildt för arbetare», hvilka skulle kunna blifva en följd af tryckningen, träffar liksom granskarens inlägg i utrymmesfrågan icke de af mig förordade inskränkta sammandragen, utan de sammandrag, granskaren själf tänkt sig öfver *alla* i någon mån afsevärda svar. Jag har svårt att inse, hvilka olägenheter arbetarne skulle kunna ådragas genom tryckningen af uppgifterna om deras löner, kön, lefnadsålder och andra på lönerna inverkande hufvuddata, specificerade för hvarje person särskildt, dock icke med utsättande af namn, isynnerhet när, såsom fallet varit vid glasindustri- och äfven vid tobaksindustriundersökningen, löneuppgifterna hämtats direkt ur arbetsgifvarnes räkenskapsböcker. Men väl inser jag, att en hel del andra uppgifter, såsom angående arbetarnes kost och logi, oäkta barn, delaktighet i strejk m. m. icke lämpligen böra alltför specificerade publiceras i tryck. Detta har jag heller aldrig föreslagit.

Härmed lämnar jag frågan om de tryckta specificerade sammandragen öfver arbetarnes löner m. m., på hvilka sammandrag jag fortfarande anser mig hafva fullgoda skäl att hålla, så framt det icke gäller alltför väldiga enquêter, omfattande öfver 5,000 arbetare, i hvilket fall jag i annat sammanhang (Ekon. Tidskr. 1899, sid. 577) efter anställda tabellberäkningar

Ayuntamiento de Madrid

anmärkt, att skyldig hänsyn till utrymme och tryckningskostnader i regel torde komma att tala för ett annat redovisningssätt.

Jag öfvergår härefter till frågan om arbetslönernas sammanställning med arbetarnes lefnads- och yrkesålder och medgifver gärna, att i min bok om glasindustrien saknas tabellariska sammanställningar öfver arbetsförtjänst och yrkesålder. Såsom tillräcklig orsak till detta utelämnande torde jag vara fullt befogad att angifva de för mig disponibla arbetskrafternas otillräcklighet, samma skäl som granskaren angifver för det faktum, att i den på statens bekostnad bedrifna bageriundersökningen saknas tabeller öfver lefnadsålder och arbetsförtjänst. Härom synes mig, vare sig i det ena eller andra fallet, icke vara något att med fog anmärka, då ju *force des choses* alltid måste ingifva respekt. Men då granskaren anvisar mig en väg, på hvilken jag med anlitande af vissa uppgifter rörande bageriarbetarnes ålder vid inträdet i yrket, sammanställda med uppgifter ang. samma arbetares yrkesålder inom olika löneklasser, skulle hafva kunnat framkonstruera några approximativa tal beträffande bageriarbetarnes lönevillkor inom olika lefnadsåldrar, så vill jag här på det bestämdaste tillbakavisa denna anvisning. Jag anser, att approximativa konstruktioner öfver hufvud taget böra i så ringa grad som möjligt tillgripas inom arbetsstatistiskt skriftställeri och är i föreliggande fall desto afgjordare af denna åsikt, som en del af de uppgifter, hvarpå granskarens ifrågavarande konstruktion är byggd, nämligen uppgifterna om bageriarbetarnes årslönebelopp, själfva otvifvelaktigt äro ganska osäkra. Granskaren har vid bageriundersökningen ifråga om arbetslönerna tillämpat ett sådant utfrågningssystem (jfr form. B och C, mom. 10), att han måst approximativt *uträkna* lönernas årsbelopp efter inhämtade uppgifter om hvarje arbetares tid- eller stycklön under enstaka mindre tidsperioder (timme, dag, vecka, månad). I utländska statistiska arbeten hafva flerfaldiga gånger framhållits de otillfredsställande resultat, ett slikt förfaringssätt medför, och i vårt land har den nuvarande ledaren af den officiella arbetsstatistiken H. Elmquist i sin gradualafhandling rörande den svenska tobaksindustrien (sid. 5, 47, 71 i texten samt tab. 10) framlagt de mest evidenta bevis för omöjligheten, att, hvad tobaksyrket rör, kunna ens tillnärmelsevis exakt bestämma arbetarnes årslöner efter uppgifter om förtjänsten under kortare tidsperioder, äfven om dessa utsträckas till ett helt kvartal. Vill man därföre i arbetsstatistiska enquêter framlägga arbetarnes årslönebelopp och göra dessa till föremål för hvarjehanda kombinationer och grupperingar, har man utan tvifvel ingen annan fullgiltig utväg härtill än att efterfråga de verkligen utbetalda årslönerna, hvilka allmänt erkännas i regel säkrast vara att återfinna i arbetsgifvarnes räkenskapsböcker. Att löneuppgifterna i dessa räkenskapsböcker böra för behörig kontrolls skull i hvarje särskildt fall delgifvas arbetarne vid deras utfrågning, är naturligtvis högligen att rekommendera. Då nu emellertid vid bageriundersökningen årslönebeloppen icke blifvit efterfrågade, måste jag uppriktigt bekänna, att jag anser mig icke vara berättigad att hysa fullständig tillit

Ayuntamiento de Madrid

till de uppgifter om bageriarbetarnes årslönebelopp, som blifvit framkonstruerade i berättelsen om samma undersökning, och att jag icke minst på grund häraf icke har velat underkasta mig besväret att verkställa några utfyllande konstruktioner på basis af samma i och för sig dubiösa uppgifter.

Jag har härmed genomgått d:r Lefflers utförliga granskning af mitt arbete om glasindustrien i Sverige — hvilken granskning till hufvudsakliga delar utgör en apologi för hans egen undersökning af bagerierna — och anser mig hafva ådagalagt att hans granskning är förtjänt af vitsordet att vara »genomgående skef och vilseledande i sak».

Jag tillåter mig äfven anmärka, att den form, hvari granskaren framställt sin kritik, ofta saknar det lugn, som för en opartisk och objektiv granskning af vetenskapliga arbeten är ett oundgängligt villkor. Till sist anser jag mig böra upplysa om, att de ord af chefen för Kosta glasbruk vid glasbruksidkaremötet i Växjö under förliden sommar, hvilka granskaren förnumstigt ansett sig behöfva mästra, af mig *ordagrant* återgifvits efter det numera i tryck tillgängliga protokoll, som fördes vid berörda sammanträde.

K. Key-Åberg.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 december 1899.

Tillgångar

		Grund- och Reserv-fonds-hypotek	Fastig-heter och Inven-tarier	Kassa: Guldmynt och omyntadt guld	Kassa: Skiljemynt och sedlar	På räkning med inhemska banker	På räkning med utländska banker	Avista anvis-ningar och ut-ländska sedlar	Obliga-tioner	Diskonte-rade vexlar: Inrikes	Diskonte-rade vexlar: Utrikes	Utestående lån: mot inteck-ningar	Utestående lån: mot obliga-tioner	Utestående lån: mot aktier	Utestående lån: mot annan real-säkerhet	Utestående lån: mot borgen och namn-säkerhet	Kreditiv och löpande räkning	Utgifts- och diverse räkningar	På indrifning beroende	Summa	
1	Riksbanken	—	—	30,362,433	7,797,428	1,224,000	31,583,825[1]	221,953	19,446,255	68,046,510	17,192,347	10,927,310	10,723,170	4,437,020	725,020	9,812,909	7,442,248	5,748,222	171,594	225,862,244	1
2	Skånes E. B.	9,060,970	1,737,000	1,538,859	3,037,319	424,713	1,156,523	2,170,413	4,955,411	35,422,197	1,948,856	9,487,981	607,850	8,415,890	2,243,047	11,360,423	15,033,717	2,405,490	—	111,006,659	2
3	Vermlands d:o	2,498,553	116,459	256,482	355,746	1,439,306	94,523	148,143	1,358,691	5,362,359	6,071	3,335,360	170,355	2,933,670	1,094,660	1,492,395	3,194,233	132,447	33,023	24,022,476	3
4	Kopparbergs d:o	2,205,788	83,428	210,280	395,712	3,343,283	—	313,354	1,451,315	2,987,848	—	1,949,020	357,450	3,497,600	794,250	2,584,040	2,857,321	820,735	—	23,851,424	4
5	Östergötlands d:o	2,888,322	201,678	87,645	275,435	643,955	94,275	20,528	2,257,942	7,059,227	143,593	3,915,095	81,605	945,360	145,000	931,749	2,934,783	302,510	12,949	22,941,650	5
6	Smålands d:o	1,824,054	77,031	303,530	213,759	1,442,670	396,154	109,772	1,624,055	10,709,424	148,656	4,595,329	27,395	1,625,275	319,435	1,625,414	2,632,211	830,351	159,656	28,664,171	6
7	Örebro d:o	2,300,000	9,449	201,570	214,410	658,193	—	51,725	1,175,565	5,496,364	—	2,286,995	1,800	659,875	45,000	656,481	1,475,861	192,257	139,673	15,565,218	7
8	Mälareprov:nas d:o	2,555,778	229,318	425,010	787,922	—	131,053	511,451	1,172,828	10,196,510	162,642	8,659,572	213,175	4,442,265	150,920	2,662,838	3,860,901	621,307	52,518	36,836,008	8
9	Göteborgs d:o	3,065,974	1,123,349	518,930	1,833,280	24,576	725,142	82,010	1,697,490	9,274,751	2,190,768	6,989,688	796,105	4,183,133	1,177,386	1,516,623	5,857,171	1,572,890	77,831	42,707,097	9
10	Stockholms d:o	3,600,000	113,385	695,444	4,489,020	3,870,636	13,650,641	690,267	7,036,093	12,238,733	4,817,574	5,718,000	2,163,880	6,167,016	622,988	711,892	12,655,565	3,304,264	83,549	82,628,947	10
11	Norrköpings d:o	2,025,897	156,000	306,445	86,680	517,804	62,143	23,783	1,131,373	5,392,721	382,926	1,647,500	3,800	1,428,450	1,573,345	584,950	2,985,086	242,615	—	18,551,518	11
12	Sundsvalls d:o	3,760,322	733,843	628,850	846,611	721,779	889,305	93,429	1 273,690	11,979,439	4,806,883	3,793,471	70,400	4,417,430	1,937,850	1,678,794	8,783,997	1,257,431	23,911	47,697,435	12
13	Christianstads d:o	6,090,770	242,331	1,049,125	924,549	2,017,129	501,364	574,918	5,040,483	15,427,075	332,883	1,757,120	124,450	10,574,024	605,530	2,706,476	10,156,908	4,275,823	176,721	62,577,679	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,182,680	176,000	229,536	205,480	2,718,538	—	76,508	1,233,725	8,199,158	—	2,090,562	30,625	650,050	250,135	1,339,832	1,927,740	242,628	30,046	21,583,243	14
15	Gefleborgs d:o	1,645,324	171,611	240,092	78,398	912,907	3,015	33,697	456,100	3,530,037	197,584	1,968,750	47,000	4,426,625	44,000	847,995	2,449,385	257,316	36,843	17,346,679	15
16	Uplands d:o	1,793,448	146,323	254,360	353,031	1,422,963	50,300	118,461	4,613,428	6,079,894	—	3,546,630	80,759	2,020,145	276,325	1,696,781	3,260,453	385,774	66,353	26,165,428	16
17	Södermanlands d:o	1,487,967	20,536	205,570	288,103	1,139,909	—	132,326	436,569	3,452,154	—	2,894,950	70,000	392,850	264,275	1,317,990	1,228,681	391,548	41,044	13,764,473	17
18	Kalmar d:o	1,365,676	108,834	209,280	110,337	1,093,912	514,206	22,781	1,182,996	5,792,943	639,386	3,358,186	100	1,899,500	28,356	480,172	1,187,719	529,787	133,492	18,657,663	18
19	Hernösands d:o	4,289,660	967,216	656,950	433,421	128,954	588,480	41,426	6,530,717	10,891,716	991,206	3,198,375	524,600	6,974,995	844,540	1,997,078	12,866,215	1,424,374	52,074	53,401,997	19
20	Helsinglands d:o	2,047,971	122,654	318,973	185,392	689,430	—	229,900	533,947	8,038,610	400,949	4,286,615	3,940	3,583,785	1,487,162	1,345,017	5,256,625	655,629	225,085	29,411,684	20
21	Norrbottens d:o	1,529,960	35,482	250,160	254,378	30,000	23,981	71,949	1,520,045	6,212,751	160,064	2,450,495	20,350	726,665	94,770	516,035	4,260,497	284,236	19,252	18,461,070	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	310,410	244,488	7,185	1,565,378	437,028	276,102	377,821	5,303,588	18,393,607	685,126	6,674,460	467,400	3,871,100	228,885	1,789,690	10,302,247	2,342,067	10,104	53,286,686	22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	805,000	43,462	3,374,104	4,408,232	4,883,909	1,254,314	6,562,145	22,636,939	6,740,194	12,497,940	2,611,400	10,436,199	1,530,550	3,628,325	12,761,446	4,381,442	116,398	98,671,999	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	355,000	8,510	581,997	306,551	422,457	216,042	3,532,872	6,675,862	909,652	2,806,600	186,730	3,145,650	48,050	445,983	2,384,514	422,823	—	22,449,293	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B.	—	1,001,000	6,487	1,326,909	1,081,296	2,937,603	59,853	2,268,750	1,178,202	557	71,870,311	385,180	2,525,250	100,000	434,450	5,502,872	413,439	—	91,092,159	25
26	Stockholms Handelsb.	—	5	8,200	1,972,462	7,760,232	596,417	442,318	4,992,354	5,116,505	548,873	1,377,000	544,799	4,115,030	—	539,097	12,591,100	841,020	—	41,445,412	26
27	Göteborgs Köpmansb.	—	204,000	5,624	357,525	620,781	36,700	19,901	201,000	5,227,634	91,933	4,070,300	164,845	2,526,905	185,538	602,090	2,348,790	119,334	—	16,782,900	27
28	Sundsvalls Handelsb.	—	37,253	1,385	466,192	215,202	435,299	199,803	2,792,573	5,148,207	537,220	2,428,830	137,740	3,671,215	107,817	1,291,313	3,487,483	808,377	44,006	21,809,915	28
29	Skånska Handelsb.	—	217,357	1,390	572,821	13,965	1,188,403	96,023	628,096	4,956,774	179,679	2,731,098	177,050	3,131,881	21,200	1,335,668	5,320,137	569,641	145,036	21,286,219	29
30	Nordiska Kreditb.	—	518,364	4,265	510,618	64,152	242,971	244,212	1,039,958	3,376,248	255,104	2,773,700	48,130	4,860,202	434,787	1,194,813	5,076,882	375,198	17,883	21,037,487	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	32,001	14,009	520,214	260,000	276,298	133,511	583,078	5,284,833	258,133	1,492,600	6,600	4,144,825	623,155	936,945	4,097,456	215,748	26,247	18,905,653	31
32	Göteborgs Handelsb.	—	117,725	2,752	572,290	—	312,249	57,264	—	4,182,341	67,563	2,043,855	250,954	2,185,818	169,409	596,070	3,553,989	484,111	860	14,597,250	32
33	Sthlms Diskontob.	—	500,500	2,005	138,795	1,102,000	22,254	112,411	3,016,982	455,253	2,767	349,000	10,700	3,812,424	77,300	—	3,617,963	115,700	—	13,336,054	33
	Summa	58,529,524	10,604,620	39,054,798	35,125,716	40,734,096	62,095,592	8,952,267	97,050,114	334,422,826	44,799,189	199,972,698	21,110,337	122,828,122	18,250,685	60,660,328	183,352,196	36,966,534	1,896,148	1,376,405,790	

[1] Däraf 6,195,000 kronor å separaträkning.

Omsättningen å Riksbankens Clearingsafdelning har utgjort under tiden 15—30 Dec. 1899 158,262,463 kronor.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 december 1899.

Skulder.

		Egna banksedlar	Postremiss-vexlar	Sparkasse-räkning	Upp- och afskrifnings-räkning	Löpande räkning	Depositions-räkning	Upptagna lån	I räkning med inhemska banker	I räkning med utländska banker	Inkomst- och diverse tillfälliga räkningar	Grundfond	Reserv- och Dispositions-fond	Summa	Obegagnad sedel-utgifningsrätt	
1	Riksbanken [1]	75,189,484	3,104,926	—	96,879	39,236,886	12,840	25,000,000	6,000,000	8,709,638	394,471	50,000,000	18,117,120	225,862,244	49,726,911	1
2	Skånes E. B.	11,243,062	4,920,684	—	11,800,853	1,201,020	50,487,126[3]	—	2,320,000	2,198,781	3,735,133	15,000,000	8,100,000	111,006,659	5,356,766	2
3	Vermlands d:o	2,906,999	466,894	—	1,631,671	398,822	14,883,576	—	402,500	—	580,110	1,875,000	876,904	24,022,476	598,030	3
4	Kopparbergs d:o	2,582,001	662,756	—	1,092,253	31,600	15,603,850	—	—	—	580,764	1,558,200	1,740,000	23,851,424	457,347	4
5	Östergötlands d:o	2,226,978	514,147	34,775	2,147,924	85,994	11,319,620	760,000	962,551	503,000	586,662	2,600,000	1,200,000	22,941,651	661,344	5
6	Smålands d:o	2,716,086	747,073	1,686,463	2,002,255	314	16,226,621	300,000	448,191	416,641	620,741	2,909,400	590,386	28,664,171	575,258	6
7	Örebro d:o	2,299,547	602,163	341,175	1,366,589	—	5,703,779	980,000	400,000	627,437	548,955	2,000,000	695,573	15,565,218	1,002,023	7
8	Mälareprov:nas d:o	4,181,670	869,097	740,718	3,242,101	305,314	19,695,571	—	1,005,956	17,895	895,188	4,000,000	1,882,498	36,836,008	399,118	8
9	Göteborgs d:o	4,557,395	1,155,935	1,233,996	3,668,076	1,074,389	20,491,722	200,000	142,267	985,401	1,495,106	5,000,000	2,702,810	42,707,097	1,027,509	9
10	Stockholms d:o	4,609,540	1,010,120	930,214	8,266,822	2,988,062	34,551,507	—	1,541,865	8,656,629	8,022,835	9,000,000	3,051,353	82,628,947	2,086,004	10
11	Norrköpings d:o	2,667,495	578,121	253,660	1,129,641	143,000	6,643,604	500,000	684,028	40,374	560,782	3,000,000	2,350,813	18,551,518	864,845	11
12	Sundsvalls d:o	5,023,420	510,444	2,513,503	3,094,565	797,021	21,206,468	—	1,273,599	1,619,006	1,635,812	6,000,000	4,023,597	47,697,435	1,765,752	12
13	Christianstads d:o	5,727,110	2,240,758	9,596,941	3,989,053	699,897	18,037,361	1,017,514	1,163,135	4,322,538	2,324,574	10,000,000	3,458,798	62,577,679	5,412,786	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,356,840	517,841	—	1,873,358	—	12,353,043	200,000	205,474	11,863	842,097	2,250,000	972,727	21,583,243	954,990	14
15	Gefleborgs d:o	2,236,750	696,170	190,996	1,097,579	125,760	7,980,758	—	1,405,000	908,031	401,916	1,500,000	803,719	17,346,679	248,660	15
16	Uplands d:o	2,540,625	493,622	—	2,020,254	166,389	16,177,837	—	—	43,163	723,538	2,020,000	1,980,000	26,165,428	315,183	16
17	Södermanlands d:o	1,702,060	459,261	834,549	1,252,770	284,394	5,641,007	200,000	511,699	160,992	511,120	1,500,000	706,621	13,764,473	591,470	17
18	Kalmar d:o	1,997,000	381,069	2,869,194	1,088,616	50,576	8,557,138	—	390,352	472,023	463,164	1,950,000	438,531	18,657,663	357,956	18
19	Hernösands d:o	6,678,655	1,030,233	2,307,122	1,886,047	1,239,639	15,045,528	3,855,000	2,387,397	4,150,523	3,463,484	6,000,000	5,358,369	53,401,997	667,955	19
20	Helsinglands d:o	3,090,830	717,836	980,065	1,442,320	—	15,589,685	200,000	2,092,625	31,499	991,824	3,000,000	1,275,000	29,411,684	476,114	20
21	Norrbottens d:o	1,991,380	483,678	964,508	720,338	188,243	3,556,574	3,030,000	2,871,116	1,109,540	598,415	2,500,000	447,278	18,461,070	788,740	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	406,115	708,381	4,565,903	4,110,799	2,489,917	11,429,835	2,639,000	726,500	1,419,826	6,790,260	12,000,100	6,000,050	53,286,686		22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	2,402,387	—	9,036,978	7,446,116	43,440,882	—	5,579,357	5,247,013	8,519,058	10,000,208	7,000,000	98,671,999	—	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	402,884	360,103	3,666,286	—	8,483,635	1,000,000	—	480,963	1,955,422	4,000,000	2,100,000	22,449,293	—	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B. [2]	—	226,000	1,528,993	2,546,242	68,336	12,769,155	13,511	—	1,296,247	2,375,175	7,500,000	2,500,000	91,092,159	—	25
26	Stockholms Handelsb.	—	374,220	1,831,619	3,442,267	10,576,467	8,221,206	—	1,133,868	2,859,221	2,468,598	6,000,000	4,537,946	41,445,412	—	26
27	Göteborgs Köpmansb.	—	506,832	1,391,591	2,380,767	—	6,392,624	450,000	529,967	506,769	594,350	3,000,000	1,030,000	16,782,900	—	27
28	Sundsvalls Handelsb.	—	816,000	3,272,554	2,320,359	462,798	5,103,258	2,120,000	950,404	794,024	670,518	4,000,000	1,300,000	21,809,915	—	28
29	Skånska Handelsb.	—	1,352,396	1,364,136	1,519,188	185,260	2,893,474	500,000	4,279,822	2,502,737	1,109,206	5,000,000	580,000	21,286,219	—	29
30	Nordiska Kreditb.	—	398,370	2,345,206	1,308,681	3,798,421	4,659,937	904,000	500,000	857,041	665,831	5,000,000	600,000	21,037,487	—	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	1,054,296	3,077,006	1,037,243	138,787	5,574,000	860,000	1,323,320	871,117	754,884	4,000,000	215,000	18,905,653	—	31
32	Göteborgs Handelsb.	—	719,098	932,156	501,166	2,235,226	1,345,714	100,000	1,567,487	1,374,193	507,210	5,000,000	315,000	14,597,250	—	32
33	Sthlms Diskontob.	—	48,338	3,313,193	383,916	214,032	4,210,389	—	735,000	540,289	890,897	3,000,000	—	13,336,054	—	33
	Summa	148,931,042	31,172,030	49,460,339	87,163,856	76,632,680	434,289,324	44,829,025	43,533,480	53,734,414	57,278,100	202,162,908	86,950,092	1,376,405,790	74,334,761	

[1] De under rubriken »I räkning med inhemska banker» upptagna 6 mill. kronor äro af Riksgäldskontoret å särskild depositionsräkning insatta. Lånet å 25 mill. kronor är upptaget hos Riksgäldskontoret.

[2] I slutsumman ingå här ofvan ej upptagna egna utelöpande obligationer för 60,268,500 kronor.

[3] Häri ingå äfven af andra banker och bankirer å depositionsräkning insatta medel.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Christianstads Enskilda Bank

Hufvudkontor: Helsingborg.

Grundfond: 10,000,000.
Reserver: 3,448,321.

Depositions-, Upp- och Afskrifnings- och Sparkasseräkning samt öfriga slag af bankrörelse.

Göteborgs Enskilda Bank.

Göteborg, Stockholm, Strömstad.

Grundfond	**Kr.**	**5.000.000. —**
Reservfond	»	**2.500.000. —**
Dispositionsfond	»	**202.810. 12**

Depositions- & Kapitalräkning, vexeldiskontering, lån, kassa- & resekreditiv, löpande räkningar, utländska vexlar och mynt.
Kassafack vid kontoren i Göteborg och Stockholm.
Notariatafdelning vid Hufvudkontoret i Göteborg.
Sparkasseräkning vid Afdelningskontoren i Stockholm och Göteborg.

Ayuntamiento de Madrid

HERNÖSANDS ENSKILDA BANK

Grundfond kr. 6,000,000: — ★ Reserver kr. 5,300,000: —

mottager penningar på Deposition-, Sparkasse- samt Upp- och Afskrifningsräkning,
diskonterar vexlar,
beviljar lån och kassakreditiv,
köper och säljer vexlar på utlandet,
säljer postremissvexlar,
ombesörjer inkassering af vexlar betalbara å bankplatser samt
beviljar stående lån mot realsäkerhet.

Hufvudkontor:

Hernösand, kontorstid 10 f. m.—2 e. m.

Afdelningskontor:

Stockholm,	kontorstid	9,30 f. m.—3,30 e. m.		**Skellefteå,**	kontorstid	10 f. m.— 2 e. m.	
Örnsköldsvik,	„	10 f. m.—1 e. m.		**Nordmaling,**	„	10 f. m.—12 midd.	
Sollefteå,	„	10,30 f. m.—2 e. m.		**Kramfors,**	„	11 f. m.— 1 e. m.	
Nyland,	„	11 f. m.—1 e. m.					

Resekreditiv erhålles hos kontoret i Stockholm.

Utom de resp. kontorsplatserna boende behagade hänvända sig **direkt till banken** vare sig pr post eller telegraf. Telegrafadress: *Hernösandsbank.*

Industri-Kredit-Aktie-Bolaget

i Stockholm.

Hufvudkontor: Öfre Munkbron N:o 7,

Afdelningskontor: { Arsenalsgatan N:o 4 A. / Kungsgatan N:o 13.

(Telegramadress: **Industribanken.**)

• • • Bankaffärer af alla slag • • •

Uthyr kassafack i brandfritt hvalf. Emottager slutna och öppna deposita, de senare med skyldighet för bolaget att inkassera förfallna räntor och kuponger m. m.

Telegrafadress: NORDBANK.

AKTIEBOLAGET

NORDISKA KREDITBANKEN

STOCKHOLM.

Hufvudkontor: Drottninggatan 8.
Filialer: Myntorget 4 & Drottninggatan 102.
Afdelningskontor: Eskilstuna.

Egna fonder: 5,480,000 Kronor.

STYRELSE:

Otto H. R. Printzsköld, Chef för H. M. Konungens Hofförvaltning, Förste Hofmarskalk, Ordförande.
L. L. Liberg, Grosshandlare, Nyby Bruk, v. Ordförande.
P. H. Hedenblad, Kamrer i Väg- & Vattenbyggnadsstyrelsen.
Isaac Hirsch, Grosshandlare.
V. Ramstedt, Grosshandlare.
G. F. Sandberg, Byråchef i Generalpoststyrelsen.
P. G. Tamm, Bruksegare, Söderfors.
F. Cl. Wachtmeister, Grefve, Generaldirektör.
H. A. Stiernspetz, Major, Verkställande Direktör.

Utfärdar **Resekreditiv** betalbara å de flesta bankplatser äfvensom brunns- o. badorter.

London-bankirer: **London & County Banking C:o Ltd.**
Berlin- d:o **Mendelssohn & C:o.**
Hamburg- d:o **Commerz & DiscontoBank.**
Paris- d:o **Crédit Lyonnais & Compt. Nat. d'E. de Paris.**

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget

Stockholms Diskontobank

I Regeringsgatan I
STOCKHOLM

emottager penningar på **depositionsräkning, kapitalräkning, sparkasseräkning** och **checkräkning,**
säljer **postremissvexlar,**
diskonterar **vexlar,** beviljar **lån** och **kassa-kreditiver,**
köper och säljer **utländska vexlar,** m. m.

Aktiebolaget Stockholms Diskontobank.

Stockholms Enskilda Bank.

Solidarisk Bank

Grundad 1856.

Fonder 12,051,353: 07.

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

emottager till vård och förvaltning enskilda personers, kommuners, föreningars och kassors värdehandlingar. Uthyr kassafack. Mottager uppdrag till köp och försäljning af värdepapper samt lemnar upplysningar angående dylika. Prospekt sändas på begäran.

Ayuntamiento de Madrid

Skandinaviska Kreditaktiebolaget

Göteborg. — Stockholm. — Norrköping.

Emottager penningar
å
Depositions-Räkning,
å
Kapital-Räkning
och å
Upp- & Afskrifningsräkning;

beviljar **lån** och **kassakreditiver**,
diskonterar **vexlar**,
försäljer **postremissvexlar**,
åtager sig **inkasseringar**,
utfärdar **resekreditiver**,
köper och säljer **utländska vexlar**,
samt in- o. utvexlar **utländskt mynt**,
uthyr **brand-** och **dyrkfria förvaringsfack**,
emottager **värdepapper** och andra **handlingar** till **förvar** och till **förvaltning**.

Skandinaviska Kreditaktiebolaget.

Skånes Enskilda Bank

Hufvudkontor: Malmö.

Emottager penningar
å
Depositions-Räkning
och
Upp- och Afskrifningsräkning
samt drifver öfriga slag af bankrörelse.

Skånes Enskilda Bank.

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget

Stockholms Handelsbank

Stockholm.

Bankrörelse

Notariatafdelning

Telegrafadress: Handelsbank.

Stockholms Intecknings Garanti Aktiebolag

STOCKHOLM

N:o 1 Malmtorgsgatan N:o 1.

Afdelnings-Kontor: N:o 13 Biblioteksgatan N:o 13.

Allmänna telefon och Rikstelefon.

Bankrörelse. Fastighetsbelåning.

Förvaringshvalf

för öppna och slutna depositioner.

Ayuntamiento de Madrid

Bankaktiebolaget

Stockholm-Öfre Norrland

(f. d. Westerbottens Enskilda Bank.)

Telegrafadress: ***Norrlandsbanken.***

Kontor i Stockholm.

Hufvudkontor: Drottninggatan 6.
Filialkontor med fullständig bankrörelse: { **Södermalmstorg 8, Vasagatan 44, Regeringsg. 59 och Humlegårdsg. 6.**

Kontor i Umeå, Åsele, Skellefteå, Piteå, Luleå, Haparanda, Gellivare, Gefle, Edsbyn, Falun, Säter, Rättvik, Vansbro och Elfdalen.

Banken emottager penningar å Depositions- och Kapitalräkning, å Hushållsräkning samt å Upp- och Afskrifningsräkning.
Banken diskonterar vexlar, beviljar lån, kreditiv och löpande räkning.
Banken köper och säljer vexlar på bankplatser i **Europa** och **Amerikas Förenta Stater** samt utfärdar **resekreditiv.**
Banken uthyr **kassafack** mot en afgift af 15, 20 och 25 kronor för år.
Banken mottager **öppna** och **slutna deposita.**

Lifförsäkrings-Aktiebolaget

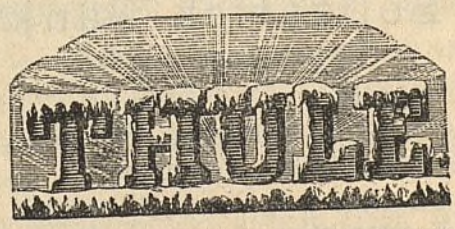

Aktieegarnes utdelning är begränsad.

Medan aktieegarne erhålla en för hvarje år begränsad utdelning, som aldrig får öfverstiga

Kronor 30,000 Kronor,

har de försäkrades vinst alltmera stigit och för år 1898 uppnått en summa af

Kronor 386,274 Kronor

eller mer än tolf gånger aktieegarnes utdelning.

Ny försäkringssumma under år 1898:

Kronor 15,923,830 Kronor.

Lifförsäkrings-Aktiebolaget

VICTORIA

Stockholm.

Årlig premie för 1.000 Kr. vid lifförsäkring med **andel** i vinsten.									
Ålder nästa födelse-dag	Premiebetalning under				Ålder nästa födelse-dag	Premiebetalning under			
	lifstid Kr.	10 år Kr.	15 år Kr.	20 år Kr.		lifstid Kr.	10 år Kr.	15 år Kr.	20 år Kr.
25	18.70	41.80	31.70	26.60	40	28.60	56.60	43.10	36.50
30	21.20	45.90	34.80	29.20	45	34.30	63.80	48.90	41.80
35	24.40	50.80	38.60	32.50	50	41.90	72.50	56.20	48.70

Försäkringstagarne erhålla $^3/_4$ **af vinsten**, som utdelas antingen **årligen** eller efter **15 år** (vinstklass) och därefter årligen.

Uplands Enskilda Bank.

*** Solidarisk Bank ***

Grundad 1865.

Hufvudkontor: Upsala.

Afdelningskontor: Sala, Enköping, Norrtelje, Östhammar, Ludvika, Vesterås.

Grundfond	Kr.	1,520,000.
Kommanditfond	„	500,000.
Reservfond	„	1,000,000.
Dispositionsfond	„	680,000.
Delcrederefond	„	300,000.

Depositions- & Kapitalräkning, Upp- & Afskrifningsräkning, Vexeldiskontering, Lån, Kassakreditiv, Löpande räkningar, Postremissvexlar, Utländska vexlar. — Inkasseringar.

London Bankirer: **C. J. Hambro & Son o. Fred. Huth & C:o.**
Paris d:o **Credit Lyonnais.**
Berlin d:o **Dresdner Bank.**
Hamburg d:o **Vereins Bank o. Commerz- und Diskonto Bank.**

Ayuntamiento de Madrid

LIFFÖRSÄKRINGSBOLAGET

SVECIA

Tidsenligt lifförsäkringsbolag

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Meddelar **Lif-, Blandad Lif- och Kapital-, Korttids-, Sparkasse-, Testaments-, Enke-Pensions- och Stipendieförsäkring** samt **Lif-, Blandad Lif- och Kapitalförsäkring för barn.**

OBS.! Testamentsförsäkring. Pension till enkan, kapitalet till barnen. Årlig premie för tvenne 30-åriga personer Kr. 23: 30 pr 1,000.

OBS.! Enkepensionsförsäkring. Årlig premie för 100 Kr. pension för tvenne 30-åriga personer Kr. 22: —.

OBS.! Stipendieförsäkring, hvarigenom universitetsvistelse lättast möjliggöres.

OBS.! Barnförsörjningsförsäkring, hvarigenom understöd tillförsäkras barnet från försörjarens död, till dess det kan sig själf försörja.

"SVECIA" erbjuder liberala, tidsenliga försäkringsvilkor och förenar prisbilligheit med soliditet.

Agenter antagas!

OBS.! Utmätningsfrihet för pensioner!

"SVECIAS" premier äro ända till 30% lägre än de utländska lifbolagens och äfven billigare än de äldre svenska bolagen.

Begär prospekt!

OLYCKSFALL-FÖRSÄKRINGS-ANSTALTEN

GOTHIA

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Gothia är ett ömsesidighetsbolag, hvadan all vinst tillfaller de försäkrade, och hafva de rösträtt å bolagsstämma.

Gothia har liberala, tydliga försäkringsvilkor, som skilja sig från öfriga olycksfallförsäkringsanstalter i riket.

Gothia vill härigenom söka undvika tvister mellan de försäkrade och anstalten.

Gothia hänskjuter tvistiga regleringar till länsvis valda kompromisser, bestående af 3 personer, som aflagt domareed.

Gothia lemnar ersättning vid öfvergående skada intill 200 dagar.

Gothia har fasta, billiga premier.

Gothia har kontor Regeringsgatan 3, Stockholm.

Ayuntamiento de Madrid

WIJK & ALMSTRAND.

ADVOKATBYRÅ.

GÖTEBORG.

Specialité: Försäkringssaker.

Innehafvare:

Bertil Wijk
Juris doktor.

Henrik Almstrand
Juris kandidat.

Kontor: Lilla Torget N:o 5.

Rikstelefon N:o 3545.

Telegrafadress: Almstrand Rt, Göteborg.

Ayuntamiento de Madrid

Insända böcker:

Nationaløkonomisk Tidsskrift 1899, 9 o. 10 H. (Københavnske Syerskers og Smaakaarsfamiliers Kostudgifter. Af P. Sveistrup. — Den tyske Rigsbank. Af W. Scharling. — Masaryk: Marxismus. — Nationaløkonomisk forening — Dansk Industristatistik; Jernbane-Statistik; Statistisk Bureau.)

Flodström I., Einige Hauptgesichtspunkte der allgemeinen Handelsstatistik. (Separataftryck ur Allgemeines statistisches Archiv V: 2 1899).

Political Science Quarterly. Dec. 1899.

The Journal of Political Economy. Dec. 1899.

Annales de l'Institut des Sciences Sociales 5:e Année N:o 6.

L'Association catholique. Revue des questions sociales ouvrières. 15 Dec. 1899.

American Economic Association. Ekonomic studies Vol. IV N:o 4—5, October 1899: *J. A. Hill,* The english income tax, with special reference to administration and method of assessment.

Ayuntamiento de Madrid

ANMÄLAN.

Ekonomisk tidskrift kommer att under innevarande år utgifvas efter hufvudsakligen samma plan som hittills. Äfven öfversikterna öfver de större bankernas ställning vid hvarje månads slut skola fortfarande meddelas, såvida samma välvilliga medverkan härtill från dessa bankers sida som hittills kommer tidskriften till del. Tidskriftens innehåll skall allt fortfarande blifva rent sakligt och objektivt och skilda ståndpunkter lämnas tillfälle att göra sig gällande.

Tidskriften utgifves äfven under år 1900 i 12 häften med sammanlagdt omkring 40 ark om året. Ett häfte utkommer i midten af hvarje månad. Priset per årgång är 10 kronor. Prenumeration kan ske i bokhandeln eller på posten.

Meddelanden till tidskriften sändas under adress: "Ekonomisk tidskrift, Uppsala".

Uppsala i Januari 1900

David Davidson.

Uppsala 1900. Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.

Ayuntamiento de Madrid